

T & Y

Rauhaton maailma

Ikuisesta rauhasta ei kannata haaveilla, mutta todennäköisemmin rauhan löytää tulevaisuuteen kuin menneisyyteen katsomalla.

TALOUDEEN
TUTKIMUS
EST 1971
LABORE

Julkaisija

Työn ja talouden tutkimus LABORE
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
P. 040 940 1940
www.labore.fi

Toimitus

Päätoimittaja Mika Maliranta
Järjestelmäpäällikkö Aila Mustonen
Viestintäpäällikkö Essi Lindberg
Tuottaja Tuomo Tamminen

toimitus@labore.fi
etunimi.sukunimi@labore.fi

Toimitusneuvosto

Jaakko Haikonen, Teemu Hirvonen,
Pirjo Pajunen, Samuli Sinisalo

Kansi

Pauliina Mäkelä

Taitto

Tuomo Tamminen

Graafit ja verkkolehden taitto

Aila Mustonen

Tilaushinnat

Vuosikerta 40,00 euroa
Irttonumero 15,00 euroa

Tilaukset

Aila Mustonen
P. 040 940 1941
aila.mustonen@labore.fi

Painopaikka

Kirjapaino Markprint Oy

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)

PALSTAT

04 PÄÄKIRJOITUS
Mika Maliranta

06 TUTKIMUKSEN
RUUMIINAVAUUS
Jarkko Harju

10 TIIVISTELMÄ
Aapo Stenhammar

12 JÄLKIPUHEET
Rajkumar Sabanadesan

24 NÄKÖKULMA
Iikka Korhonen

70 KOLUMNI
Li Andersson

82 VÄITTELIJÄ
Sanni Kiviholma

84 KIRJAT
Köyhää väkeä
Moraalituntien teoria

88 LABOREN
UUTISIA

”Ukraina käytti vuosina 2020–2021 puolustusmenoihin noin neljä prosenttia BKT:sta. Vuonna 2023 suhde oli noussut jo melkein 37 prosenttiin ja tämän jälkeen vielä entisestään.”

IIKKA KORHONEN, s. 24

”Vähemmän kuin kolmannes maailman väestöstä ajattelee, että toisiin ihmisiin voi luottaa – samalla maailmassa on tällä hetkellä enemmän aseellisia konflikteja ja niissä kuolevia kuin vuosikymmeniin.”

LI ANDERSSON, s. 70

”Adam Smithille pieni valtio oli etu siksi, että se vähentäisi köyhien kaltoin kohtelua ja mahdollistaisi heille paremman elämän.”

SIXTEN KORKMAN, s. 86

TUTKIJA-ARTIKKELIT

22

MITEN PELITEORIA SELITTÄÄ UKRAINAN SODAN?

Topi Miettinen
Hannu Vartiainen

38

SOTIEN TALOUSHISTORIAN OPETUKSET

Jari Eloranta

Kuvat: Hans Eiskonen

46

SODAN KUSTANNUKSET JA RAUHAN HINTA

Vesa Kanninen
Juha-Matti Lehtonen

54

MISSÄ TUOTTAVUUSLOIKKA VIIPYY?

Marja Riihelä
Hannu Tanninen
Matti Tuomala

62

AMMATILLISEN JÄRJESTÄYTYMISASTEEN LASKU

Petri Böckerman,
Toni Juuti, Salla Kalin,
Merja Kauhanen & Tuomo Suhonen

Pääministerinä vuonna 2004 / Lehtikuva

72

PÄÄTTÄJÄ

”Kaikki nämä saksileikkauskuvat ovat yksinkertaisesti huonosti harkittuja.”

MATTI VANHANEN

Nallen palvelus

Laura Oja

Talousvaikuttaja **Björn Wahlroos**, tuttavallisesti Nalle, avasi uudessa kirjassaan *Nurkkahuone* erään matopurkin, mikä on herättänyt julkisuudessa paljon huomiota. Kyse oli yhden tutkimuslaitoksen yhdestä episodista, joka koski suoraan vain muutamaa henkilöä. Aikaa siitä on vierähtänyt jo yli puolen vuosikymmenen verran.

Nalle kertoi, että hän ja hänen kaverinsa eivät tuolloin tykänneet Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen Etlan silloisen toimitusjohtajan ja erään tutkijan yritystukia koskevista puheenvuoroista. Siksipä Nalle oli järjestänyt kavereineen mieleisensä henkilön tutkimuslaitoksen hallituksen puheenjohtajaksi ja toimitusjohtajalle potkut. Ilakoiden hän vielä totesi, että kyseisestä tutkijastakin onnistuttiin "puhdistautumaan".

Nallen pointtina näyttää olevan korostaa omaa rooliaan tässäkin episodissa. Hän ei ole mies, joka tyytyy omassa kirjassaan sivuosaan. Sivuosiin joutuvat usein asiat: kirjassa ei esimerkiksi punnita yritystukien mahdollisia kielteisiä ja myönteisiä vaikutuksia kansantalouteen. Nalle ei myöskään tuhlaa arvokasta ai-

kaansa pohdintaan tutkimuksen riippumattomuuden merkityksestä vaikuttavuudelle.

Yritystuista on paljon tutkimuskirjallisuutta, mutta Nallella ei ole ollut tarvetta perehtyä siihen. Professuuri rahoituksen alalta 1980-luvulla ja häntä henkilökohtaisesti rikastuttaneet kokemukset yritysten omistujärjestelyistä riittävät tässä argumenteiksi. Häntä ei kirjan perusteella tosiaan voi syyttää tylsäksi "kaksikätiseksi taloustieteilijäksi", eli toisaalta-toisaalta-vatvojaksi.

Ilmoille töräytetty totuus sattuu kipeästi joihinkin Nalle vanhoihin tuttuihin, jotka ovat olleet Etlan kanssa tekemisissä. Tällaista julkisuutta ihmiset eivät haluaisi työpaikalleen. Nalle on luultavasti ymmärtänyt tämän, vaikkei tätäkään kirjassaan pohdi. Näiden ihmisten sivurooliksi on jäänyt hampaiden kiristely päähenkilön rymistellessä eteenpäin.

Tämän tarinan oikea sankari on sen sivuosanesittäjä, Etlan pois potkittu toimitusjohtaja **Vesa Vihriälä**. Nallen töräytyksen jälkeen Vihriälä vahvasti blogissaan, että kerrottu on totta. Viisaana miehenä hän keskittyi periaatteellisiin asioihin – ei itseensä. Näitä asioita ovat tutkimuksen riippumattomuus, taloustieteellisten tutkimuslaitosten

tehtävät, rakentava yhteiskunnallinen keskustelu ja arvomaailmaltaan erilaisten ihmisten väliset kompromissit.

Kun silloisen näytelmän juoni paljastui kaikessa laajuudessaan ja ankeudessaan kritiikin kohteena olleelle tutkijalle, tämä hätkähti. Nurina oli toki ollut hänen tiedossaan, mutta pelin kovuus ja häikäilemättömyys pöyristyttivät. Samalla hänen arvostuksensa Vihriälää kohtaan kohosi entisestään. Hän muisti, mitä eräs toimittaja oli hänelle todennut: Vihriälä on Suomen herrasmiesmäisin ekonomisti.

Toimitusjohtaja oli silloin ja myöhemmin pitänyt tutkijan tietämättömänä asian monista taustoista. Ja hyvä niin, sillä ilman tuollaista tietämättömyyden palomuuria tutkijan integriteetti olisi saattanut olla kohtuuttomassa paineessa ja myöhemmät itsesyytökset raskaita.

Kaksi pyyntöä tutkija muisti toimitusjohtajalta tuolloin saaneensa. Ensimmäinen niistä oli se, että erityisen paljon on syytä kiinnittää huomiota tutkimuksellisten perustelujen selkeyteen ja kattavuuteen silloin, kun puhutaan tutkimuslaitoksen taustayhteisöjä kuohuttavista kysymyksistä. Toinen pyyntö oli, että toimitusjohtajaa olisi aina hyvä varoittaa etukäteen, kun luvassa on kuohuttavia ulostuloja. Kaikesta tut-

kija ja toimitusjohtaja eivät aina olleet samaa mieltä, mutta koskaan toimitusjohtaja ei yrittänyt käyttää työnantajan direktio-oikeutta tutkijan kirjoitusten tai sanomisten sisältöön.

Nalle on tehnyt kirjallaan palveluksen yhteiskunnalle. On käyty tarpeellista keskustelua tieteen merkityksestä sekä taloustieteellisten tutkimuslaitosten asemasta yhteiskunnallisessa keskustelussa ja talouspolitiikassa. Ehkä julkinen kohu on vienyt useisiin suuntiin oppia siitä, miten suhteita tutkimuslaitoksiin hoidetaan asiallisesti.

Viesti on, että periaatteet ovat lopulta yksittäisiä asioita tai henkilöitä tärkeämpiä. Jos tämä oppi on mennyt perille, tutkimuslaitosten johtajien on jatkossa helpompi hoitaa yhtä tärkeimmistä tehtävistään: toimia palomuurina tutkijoiden ja ulkoisten paineiden välillä. Tämä tukee riippumattomuutta, joka on välttämättömyyden keskeinen tekijä.

Ainakin tässä näytelmässä tutkijan roolissa ollut yksilö sai arvokasta elämäkokemusta ja opetusta, jota hän yrittää parhaansa mukaan hyödyntää nykyisessä tehtävässään tutkimuslaitos Laboren johtajana. Vesa Vihriälältä saadut opetukset ovat olleet siellä aktiivisessa käytössä. «

Ehkä julkinen kohu on vienyt useisiin suuntiin oppia siitä, miten suhteita tutkimuslaitoksiin hoidetaan asiallisesti.

Hyvinvointialueille pitää antaa oikeus ja velvollisuus kantaa vastuunsa

Hyvinvointialueiden rahoitusmalli unohti demokratian ja kannustimet sekä loi alueiden ja valtion välille hedelmättömän vastakkainasettelun, Lääkäriliiton viestintäjohtaja **Lauri Korkeaoja** kirjoittaa.

Ennen hyvinvointialueiden aloittamista vuonna 2023 sotepuhe käsitteli alueiden määrää ja yksityisen sektorin roolia palveluntuottajana. Hyvinvointialueiden aloitettua keskustelu näistä teemoista on miltei loppunut ja on puhuttu rahasta, täsmällisemmin sanottuna sen riittämättömyydestä. Tänä syksynä puhetta on riittänyt myös soten rahanjakomallista. Kun keskustelua seuraa, vaikuttaa siltä, että tämä keskustelu olisi pitänyt käydä jo ennen sote-uudistusta. Rahoitusmallia pidetään yleisesti epäonnistuneena. Ainoa taho, joka sitä puolustaa, on mallin luonut Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Tämän kirjoituksen keskeinen väite on, että rahoitusmallin pääongelma on poliittisen dynamiikan ja kannustimien huomiotta jättäminen. Malli voisi toimia, mikäli alueiden päätöksentekijät ajattelisivat puhtaasti kokonaisuuden etua, sopeuttaisivat budjetin tasapainoon vuosittain ja kirjaisivat diagnoosit täsmälleen samalla tavalla. Tällaiseen toimintaan ei tietenkään edes keskusohjattu tekoäly pystyisi, saati sitten itsehallinnolliset hyvinvointialueet. Olennaista kuitenkin on, ettei rationaalisesti toimivalla hyvinvointialueella ole edes kannusteita pystyä siihen.

RAHOITUKSEN JA JÄRJESTÄMISEN TOTAALINEN EROTTAMINEN OLI VAKAVA VIRHE

Rahoitusmallin vakavin yksittäinen haaste on ehmeän budjettirajoitteen ongelma: Rahoitus tulee täysin valtion budjetista, mutta palveluiden järjestämisestä vastaa hyvinvointialue. Tämä luo käytännössä tilanteen, jossa resurssien uhatessa loppua hyvinvointialue joutuu valitsemaan, karsiako palveluista vai ylittääkö budjetti. Kenenkään ei pitäisi yllättyä, että budjetit ovat ylittyneet. Palvelujen karsiminen ei ole kenellekään mieluista, eikä sen pidäkään olla. Käytännössä meillä on kuitenkin yksi valtiontalous, eli viime kädessä alue maksattaa alijäämänsä muilla alueilla.

Helsingin kaupunki teki ainoana alueena viime vuonna positiivisen tuloksen. Vaikka hallituksen edustajat ovat useaan otteeseen toivoneet rahoitusmallin muuttamista kannustavampaan suuntaan, teki hallitus keväällä lakiesityksen, jolla Helsingin rahoitusta vähennettiin. Tästäkin huolimatta vaikuttaa siltä, että Helsingin sote jää ensimmäisellä nelivuotiskaudella ylijäämäiseksi, ensi vuodelle budjetoidaankin selkeää menojen kasvattamista. Helsingin kaupungin sote-johtaja **Juha Jolkkonen** totesikin *Helsingin Sanomissa*, että *"Tämä on päänavaus sille, että jatkossa, kun valtiolle tulee rahapula, niin ei otetakaan tasaisesti kaikilta hyvinvointialueilta, vaan katsotaan, kenellä menee parhaiten ja otetaan sieltä. Se ajaa kierteeseen, jossa ei kannata olla taloudellisesti tasapainossa. Se on kohtalokas kierre."*

Rahoituksen ja järjestämisen erottamista perusteltiin muun muassa sillä, että käsiohjaukseen joutumisen uhka ja pelko alueiden yhdistämisestä laittaisivat alueet ruotuun. Käytännössä ajatus on kuitenkin vaikea toteuttaa. Liitettäisiinkö Helsinki Vantaa-Keravan hyvinvointialueeseen? Tai vaikka Pohjois-Pohjanmaa Kainuuseen, jolloin Oulun yliopistosairaala ohjattaisiin Kajaanista? Pienempi alueiden määrä auttaisi esimerkiksi erikoissairaanhoidon työnjaossa, mutta yhdistämiskustannukset ovat korkeat, kuten jo tehdystä uudistuksesta näh-

Siltasairaalan työmaa
Helsingin Meilahdessa
vuonna 2019.

tiin. Ja kun yhdistämisspäättöksen tekevät kuitenkin poliitikot, tosiasia on, että yhdistämissä olisi käytännössä hyvin vaikea toteuttaa. Myös kansainvälinen näyttö asiasta on selvä. Pehmeä budjettirajoite on harvoin pitänyt.

JOS DIAGNOOSEJA TILAA, DIAGNOOSEJA TULEE

The New York Times kertoi elokuun lopussa Yhdysvaltain hallituksen aikeista soveltaa tekoälyä hoidon tarpeen arviointiin. Tekoälyn avulla on tarkoitus selvittää, onko potilaalla tarvetta tiettyihin toimenpiteisiin, kuten selkäkirurgiaan. Tekoälyohjelma ostettaisiin ulkopuoliselta palveluntarjoajalta, ja ohjelmistoyhtiö saisi sitä enemmän tuloa, mitä enemmän kielteisiä hoitopäätöksiä ohjelmisto tekisi. Malli on ymmärrettävästi saanut kritiikkiä – sehän kannustaa hoitamatta jättämiseen.

Suomi-soten alueiden välinen rahanjako toimii päinvastoin. Rahoitus jaetaan palvelutarpeen mukaan, ja tätä palvelutarvetta mitataan diagnoosien määrillä ja olosuhdetekijöillä. Mitä enemmän diagnooseja hyvinvointialueella kirjataan, sitä enemmän alue saa rahaa. Tämän järjestelyn käänköpuoli on siinä, että nollasummapelissä tämä raha on muilta alueilta pois. Ei ole ihme, että konsultit ovat juosseet ympäri hyvinvointialueita neuvomassa, miten rahoitusmallista saa rutistettua parhaiten rahaa omalle alueelle. Suomesta on tämän mallin myötä tulossa Euroopan sairain kansa, ainakin paperilla.

Malli on intuitiivisesti kummallinen: Rahaa saa siis siitä, että ei onnistu pitämään väestöä terveenä tai parantamaan sairaita. Esimerkiksi yliopistojen tulosrahoitus perustuu paitsi sisään otettujen myös valmistuneiden opiskelijoiden määrään. Mikäli sote

toimisi samalla periaatteella, rahoitusta saisi myös vaikuttavasta hoidosta, eli siitä, mikä on terveydenhuollon tavoite.

LUOVUTAAN DIAGNOOSITIEDOISTA JA LISÄTÄÄN MALLIIN HYVINVOINTIALUEIDEN OMAVASTUU

Sote-järjestelmää on ollut vaikea uudistaa, kuten monen vuoden ajan on saatu todistaa. Aluepolitiikka, yksityisen ja julkisen sektorin jännitteinen suhde sekä suuri määrä eri intressiryhmiä tekevät uudistuksista poliittisesti vaikeita. Siksiärkevintä on kehittää mallia nykyisten instituutioiden pohjalta. Kuten poliitikkopiirien polku-riippuvaisuutta kuvaava fraasi kuuluu, "siitä on lähdettävä, että tähän on tultu".

Ekonomistit ovat miltei yksimielisiä siitä, että toimivammassa mallissa tulisi olla hyvinvointialueiden omavastuun elementti. Useimmiten on puhuttu maakuntaverosta. Sitä on aiheellisesti kritisoitu siksi, että uuden verotuksen tason luominen voisi korottaa veroastetta, ja saman mallin sovittaminen esimerkiksi Pohjois-Karjalaan ja Länsi-Uudellemaalle olisi hankalaa.

Miksi sitten ei vain käytetä olemassa olevia veroja? Mikä estäisi sen, että perusrahoitus tulisi yhä valtiolta, mutta osa (tai koko summa) alijäämistä kerättäisiin tulevaisuudessa alueilta muun verotuksen yhteydessä?

Mikäli vaikka Länsi-Uusimaa tekisi 20 euroa alijäämää kansalaista kohti, valtio keräisi länsiuusimalaisilta esimerkiksi 10 euroa enemmän ansiotuloveroa kansalaista kohden. Tällöin ei tarvitsisi rakentaa uutta monimutkaista veromallia, mutta hyvinvointialueiden päättäjillä olisi kannuste pysyä budjetissa. Jos taas halutaan rahoittaa lisää palveluja, myös

tähän olisi mahdollisuus tekemällä yksinkertaisesti tarkoituksenmukainen määrä alijäämää ja kustantaa se itse. Aivan suoraviivaisesti tätä on vaikea soveltaa, koska alueiden veropohja on hyvin erilainen. Hyvä puoli olisi myös se, että alijäämän kattamisesta määräjässä voitaisiin luopua, kun alueet hoitaisivat sen itse. Nyt meneillään olevat yt-neuvottelut massairtisanomisineen horjuttavat alueiden kykyä tarjota riittävät palvelut kansalaisille.

Toinen tarpeellinen uudistus olisi vuosittain kerättävistä diagnoositiedoista luopuminen. Esi-merkiksi Ruotsissa sairastavuuden arviointi perustuu väestötason arvioihin sairauksien esiintyvyydestä ja hoidon tarpeesta, ja mallissa hyödynnetään hoidon laatua mittaavia laaturekistereitä. Diagnoosien sijaan käytetään DRG-hintoja, eli maksetaan tehdyistä hoitosuoritteista.

Tämä on sikäli perusteltua, että kustannuksia ei aiheuta tarve vaan toiminta. Ja kun järjestelmän haaste on hoidon saatavuus, niin kannattaisiko kannusteita siirtää välituotteesta, eli diagnooseista, lopputuotteen suuntaan Ruotsin tavoin? Olosuhdetekijöitä, kuten ikärakennetta ja sosioekonomisia seikkoja, tulisi painottaa enemmän. Näin poistuisi kannuste hankkia raportoinnilla omalle alueelle rahaa, joka on muilta pois.

VASTAKKAINASETTELUSTA YHTEN HIILEEN PUHALTAMISEN TIELLE

Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusmalli on kunnanhimoinen yritys määrittää rahoitus palvelutarpeen mukaiseksi. Aivan toinen kysymys kuitenkin on, kannattaako tehdyillä diagnooseilla mitata tosiasiallista palveluntarvetta edes siinä tapauksessa, että diagnoosit tehtäisiin ja raportoitaisiin yhden-

**Kannattaako
tehdyillä diagnooseilla
mitata tosiasiallista
palveluntarvetta edes
siinä tapauksessa, että
diagnoosit tehtäisiin ja
raportoitaisiin yhden-
mukaisesti?**

mukaisesti. Kustannukset tulevat toiminnasta, ja diagnoosit ovat vain välituote. Mallissa kuitenkin unohtuu se konteksti, missä se toimii, eli yhteiskunta. Viime vuosina on nähty, että mallin olettama mekaanisesti tottelevista hallintoalamaisista ei pidä paikkaansa.

Ensimmäisten vuosien ongelmat ovat hyvin konkreettisesti osoittaneet, että itsehallinnolliset hyvinvointialueet käyttävät itsehallintoaan, aivan kuten demokratiaan kuuluu. Kun valtiovarainministeriö päättää rahoituksesta ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sisällöistä, on alueen liikkumavara pieni.

On täysin ymmärrettävää, että aluevaltuustoissa istuvat, usein kunnallisissa tehtävissä olevat poliitikot eivät halua karsia lähipalveluja tai irtisanoa ih-

misiä, tai vaikka pienentää oman köyhän kuntansa sote-kiinteistöjen vuokratuloja. Ylipäättään tilanne, jossa henkilö on samaan aikaan päättävässä asemassa sekä kunnassa että hyvinvointialueella, on ongelmallinen.

Luottamus terveydenhuoltoon on useiden tutkimustulosten mukaan rapautunut 2020-luvulla vauhdilla. Luottamusta rakennetaan parhaiten silloin, kun kaikilla toimijoilla on kannustin puhalttaa yhteen hiileen. Kenenkään etu ei ole malli, jossa alueet ja valtio ovat jatkuvassa vastakkainasettelussa rahoituksen ja järjestämisen erottamisen vuoksi ja alueet keskenään vastakkain diagnoosilaskennan vuoksi. Edellä esitettyjen vaihtoehtojen toteuttaminen voisi vähentää tätä vastakkainasettelua. «

Vähennä ruutuaikaa – tilaa T&Y-lehti

Faktoja, analyysiä ja oivalluksia. Parasta journalismia talouden ja yhteiskunnan ajankohtaisista aiheista.

Tilaa vuosikerta hintaan 40,00 €

Hinta opiskelijoille on 20,00 €. Irtonumeron saa hintaan 15,00 € + postituskulut.

Joululahja koko vuodeksi!

T&Y

Talous ja yhteiskunta muuttuvat – ymmärrä miksi.

Työntekijöiden ääntä kannattaa kuunnella

Vuoden 1991 lakimuutos mahdollisti poikkeuksellisen koeasetelman tutkia sitä, millaisia vaikutuksia johdon ja työntekijöiden välisen viestinnän parantamisella on molemmille.

Tutkimus: *Voice at Work*.

Tutkijat: Jarkko Harju, Simon Jäger & Benjamin Schoefer.

Julkaisu: American Economic Journal: Applied Economics, vol. 17, no. 3, July 2025.

Taloustieteen professori Jarkko Harju Tampereen yliopistosta kertoo:

"Tutkimme Princetonin yliopiston **Simon Jägerin** ja Kalifornian yliopiston **Benjamin Schoeferin** kanssa, millaisia vaikutuksia työntekijöiden äänellä on yritysten tuottavuuteen, työnlaatuun ja vaihtuvuuteen.

Suomi tarjosi tähän ainutlaatuisen tutkimusasetelman, sillä vuonna 1991 meillä astui voimaan lakimuutos, jonka tarkoituksena oli parantaa johdon ja työntekijöiden välistä viestintää. Laki koski suomalaisia vähintään 150 työntekijän yrityksiä ja antoi työntekijöille oikeuden edustaa hallituksissa tai neuvottelukunnissa. Tämä avasi loistavan mahdollisuuden tarkastella lain aikaansaamia muutoksia vertailemalla juuri yli 150 työntekijän yrityksiä juuri

alle 150 työntekijän yrityksiin, joita laki ei koskenut. Kiinnostuksemme kohteina olivat lakimuutoksen vaikutukset erilaisiin työntekijätason muuttujiin, kuten palkkoihin ja työtyytyväisyyteen. Toisaalta halusimme tutkia myös sitä, millaisia vaikutuksia lakimuutoksella oli yritysten suoriutumiseen.

Tutkimus sai alkunsa, kun Jäger ja Schoefer ottivat minuun yhteyttä. He olivat havainneet, että Suomessa työntekijöiden ääntä edistävä instituutio on muihin maihin verrattuna poikkeuksellisen kevyt, ja halusivat tutkia ilmiötä tarkemmin. Tutkijoilla oli jo aiempaa tutkimusta aiheesta Saksan osalta, jossa samankaltainen instituutio on huomattavasti tiukempi. Aloimme yhdessä tutustua Suomen instituutioon tarkemmin, mikä osoittautui melko työlääksi.

POIKKEUKSELLINEN LAKI TOI MYÖS HAASTEITA

Vaikka vuonna 1991 voimaan astunut laki tarjosi oivan tutkimusasetelman, siihen perehtyminen oli haastavaa. Lain aiheuttamasta muutoksesta yritystasolla oli aluksi melko vaikea saada selvää, sillä laki näyttäytyi melko pehmeänä ja höttöisenä, eikä sitä ollut myöskään otettu suuressa osassa yrityksistä käyttöön.

Ymmärtääksemme instituutiota paremmin haastattelimme henkilöitä, jotka olivat kirjoittaneet siitä tai osallistuneet kyseiseen prosessiin esimerkiksi työntekijän edustajan roolissa. Saimme myös Teollisuuden palkansaajien kautta hyviä kontakteja, ja teimme heidän kanssaan heidän jäsenistölleen kyselyn aiheesta. Tällä tavalla saimme tarkemman kuvan siitä, miten tällaiset instituutiot toimivat käytännössä ja miten esimerkiksi työntekijöiden edustajiin

Mistä tutkimuksesta haluaisit lukea tältä palstalta?
Kerro meille: toimitus@labore.fi.

suhtaudutaan hallituksissa. Tämän jälkeen määrittelimme tarvitsemamme aineiston ja laajensimme datalupia sekä tietenkin valmistelimme aineistoa analyysiin, mikä vie suurimman osan ajasta.

Tutkimuksen aineistona käytimme rekisteripohjaista dataa kaikista suomalaisista yrityksistä ja niiden työntekijöistä. Laadukkaan rekisteriaineiston avulla pystyimme havaitsemaan kaikki yritykset ja niiden työntekijät sekä yhdistämään niihin erilaisia ominaisuuksia. Tämä tekee Suomesta ehdottomasti yhden maailman parhaista paikoista tehdä tällaista tutkimusta.

Itse tutkimusmenetelmä on melko yksinkertainen. Koska instituution käyttöönotto perustui 150 työntekijän rajaan, oli lakimuutoksen vaikutuksia mahdollista tarkastella luotettavalla vertailulla. Tämä tapahtui vertailemalla yrityksiä rajan ylä- ja alapuolella ennen ja jälkeen reformin, eli *difference-in-differences* (DiD) -menetelmällä.

Menetelmässä alle 150 henkilöä työllistävät yritykset kuvaavat sitä, miltä maailma olisi näyttänyt, jos kyseistä lakimuutosta ei olisi tapahtunut. Yli 150 työntekijän yritysten odotetaan puolestaan reagoivan jotenkin tähän muutokseen. Vertaamalla näiden erotusten erotusta – eli yli ajan -erotusta ja ryhmien välistä erotusta – saimme lakimuutoksen vaikutuksen selvitettyä.

TYÖNTEKIJÖIDEN ÄÄNESTÄ ON HYÖTYÄ KAIKILLE

Havaitsimme, että työntekijöiden ääni hyödytti jossain määrin sekä työntekijöitä että yrityksiä. Tulosten perusteella yritysten tuottavuus kasvoi maltillisesti. Havaitsimme myös, että pakotetut työsuhteen päättymiset, eli irtisanomiset ja lomautukset, vähenivät selvästi. Lisäksi työntekijöiden tyytyväisyydessä ilmeni pieniä positiivisia vaikutuksia.

Tuloksemme osoittavat, että työntekijöiden äänestä ei seuraa ainakaan mitään katastrofaalista – päinvastoin. Näin ollen äärimmäisen negatiivinen suhtautuminen siihen näyttää liioittelulta.

Työntekijöiden ääni vaikutti myös palkkoihin positiivisesti. Etenkin pienituloiset työntekijät hyötyivät lakimuutoksesta, mikä viittaa palkkahajonnan pienemiseen. Toisin

sanoen työntekijöiden ääni, joka pohjautui edistyneempään tiedonvaihtoon, johti vaakaampaan työelämään – eikä tämä tapahtunut yrityksen kannattavuuden kustannuksella.

Tuloksemme tukevat teorioita, joiden mukaan työntekijöiden ja johdon välinen tiedonvaihto voi ehkäistä irtisanomisia ja lisätä tuottavuutta. Työntekijöiden vapaaehtoisen vaihtuvuuden osalta on kuitenkin syytä huomioida, että lakimuutos ajoittui laman aikaan, mikä lisäsi työelämän epävarmuutta. Vaikka olemme pyrkineet eristämään laman vaikutuksen tuloksista, on mahdollista, että olisimme havainneet muutoksia myös vapaaehtoisessa vaihtuvuudessa ilman sitä. Laman roolia on kuitenkin mahdotonta arvioida tarkemmin.

Tulevaisuudessa haluaisin tutkia syvällisemmin sellaisia kysymyksiä, jotka tämä tutkimus jätti vielä auki. Erityisesti minua kiinnostaa selvittää, minkälainen rooli työehtosopimuksella ja yhteistoimintalailla on työntekijöiden oikeuksien kannalta. Tietyllä tapaa näin pehmeän instituution tutkiminen on jopa vähän outo startti tällaiselle tutkimusagendalle. Seuraavaksi katse kiinnittyykin tarkemmin jyrkempien lakien tutkimiseen erityisesti työntekijöiden turvan näkökulmasta.” «

**Etenkin pienituloiset
työntekijät hyötyivät
lakimuutoksesta, mikä
viittaa palkkahajonnan
pienemiseen.**

New Deal ja uudet isänmaanystävä

MITÄ TUTKIMUS KÄSITTELEE

Yhdysvaltain 1930-luku muistetaan suuresta lamasta ja presidentti **Franklin D. Rooseveltin** New Deal -reformista. New Deal toi liittovaltion näkyvästi osaksi kansalaisten arkea: se tarjosi työtä, lainoja, avustuksia ja sosiaali-turvaa.

Taloustieteilijät **Bruno Caprettini** ja **Hans-Joachim Voth** tarkastelevat vuonna 2023 julkaistussa tutkimuksessaan *New Deal, New Patriots* (2023) yllättävää seurausta New Deal -politiikasta. He kysyvät, voiko valtion antama tuki muokata kansalaisten asenteita – jopa vahvistaa isänmaallisuutta.

Tutkimus osoittaa, että niillä alueilla, jotka hyötyivät eniten New Deal -ohjelmien tuesta, kansalaiset toimivat toisen maailmansodan aikana muita aktiivisemmin valtion hyväksi. He ostivat enemmän sotavelkakirjoja, liittyivät vapaaehtoisesti armeijaan ja saivat suhteellisesti enemmän kunniamerkkejä taitelulentillä.

Toisin sanoen: valtion antama apu talouskriisin aikana loi kokemuksen vastavuoroisuudesta – tunteen, että valtio ja kansa olivat samassa veneessä.

1930-luvun kasvaneet valtionmenot loivat pohjan amerikkalaiselle isänmaallisuudelle ja valmiudelle palvella maata. Tämä osoitettiin tutkimuksessa, jonka aineisto kattoi miljoonia ihmisiä ja monia eri lähteitä.

Tutkimus: *New Deal, New Patriots: How 1930s Government Spending Boosted Patriotism During World War II.*

Tutkijat: Bruno Caprettini ja Hans-Joachim Voth.

Julkaisu: The Quarterly Journal of Economics, Volume 138, Issue 1, February 2023.

Julkaisufoorumi-luokka: 3 (korkein taso).

desta – tunteen, että valtio ja kansa olivat samassa veneessä.

MITEN TUTKITTIIIN

Caprettini ja Voth yhdistivät poikkeuksellisen laajan aineiston, joka kattoi miljoonia yksilöitä ja useita eri lähteitä. Tutkijat linkittivät toisen maailmansodan sotilasrekisterit Yhdysvaltain vuoden 1940 väestölaskentaan sekä tietoihin New Deal -ohjelmien alueellisesta rahoituksesta. Näin he pystyivät seuraamaan, miten 1930-luvun tuet näkyivät isänmaallisina tekoina myöhemmin.

Patriotismia mitattiin kolmella konkreettisella mittarilla:

1. Sotavelkakirjojen ostot
2. Vapaaehtoisten määrä asevoimissa ja
3. Sotilaiden saamat kunniamerkit.

Tutkimuksessa hyödynnettiin luonnollisia koeasetelmia. Esimerkiksi maataloustukien jakautuminen riippui osittain kuu- vuuksista ja siitä, oliko alueen kongressiedustaja maatalousva- liokunnassa.

Koeasetelman idea oli se, että sääolosuhteilla tai sillä, oliko alueen oma kongressiedustaja

Jos et osaa selittää asiaa yksinkertaisesti,
et ymmärrä sitä tarpeeksi hyvin.

juuri maatalousvaliokunnassa, ei pitäisi kuitenkaan olla vaikutusta suoraan siihen, kuinka isänmaallisia asukkaat olivat. Siten näitä muuttujia voitiin käyttää instrumenttimuuttujina osoittamaan, että yhteys tukien ja patriotismin välillä oli syy-seuraussuhde, ei pelkkä sattuma.

Lisäksi tutkijat analysoivat yksilötasolla, ketkä olivat valmiimpia toimimaan valtion puolesta. Miehet, jotka olivat työllistettyinä valtion rakennusprojekteissa (Works Progress Administration, WPA), liittyivät vapaaehtoisina armeijaan useammin kuin muut. Samoin maanviljelijät, jotka olivat saaneet maataloustukea, ja asunonomistajat, joiden lainat oli pelastettu Home Owners' Loan Corporationin avulla, olivat keskimääräistä halukkaampia palvelemaan.

MITÄ TUTKIMUKSESTA OPITTIIN

Tutkimus tarjoaa vakuuttavaa näyttöä siitä, että hyvinvointipolitiikka ja isänmaallisuus voivat ruokkia toisiaan. Kun valtio auttaa kansalaisiaan vaikeina aikoina, se ei ainoastaan vahvista taloutta – se voi myös rakentaa

yhteiskunnallista luottamusta ja yhteistä identiteettiä.

New Deal loi pohjan uudelle sosiaaliselle sopimukselle: valtio huolehti kansalaisista, ja kansalaiset vastasivat lojaalisuudella ja uhrautuvaisuudella, kun maa ajautui sotaan. Tämä näkyi erityisesti vapaaehtoisuutena ja valmiutena tehdä henkilökohtaisia uhrauksia yhteisen hyvän puolesta.

Caprettinin ja Vothin tulokset haastavat käsityksen isänmaallisuudesta vain tunneperäisenä ilmiönä. Niiden mukaan patriotismi voi olla myös rationaalinen ja vastavuoroinen reaktio koettuun oikeudenmukaisuuteen. Kun kansalaiset näkevät, että valtio toimii heidän parhaakseen, he ovat valmiimpia tekemään osansa valtion puolesta.

Tutkimus muistuttaa, että valtion ja kansalaisten välinen luottamus ei synny juhlapuheissa vaan myös teoissa. Kun yhteiskunta pitää huolta jäsenistään, se voi kasvattaa sukupolven, joka ei ainoastaan usko omaan valtioon – vaan on valmis myös puolustamaan sitä. Tämä, jos jokin, tuntuu tärkeältä myös tämän päivän yhteiskunnissa. «

Caprettinin ja Vothin tulokset haastavat käsityksen isänmaallisuudesta vain tunneperäisenä ilmiönä. Niiden mukaan patriotismi voi olla myös rationaalinen ja vastavuoroinen reaktio koettuun oikeudenmukaisuuteen.

Monenlaisia rauhoja

Sotien maailmassa rauhasta puhuvat eniten autoritaariset johtajat ja rauha ymmärretään liian kapeasti sodan poissaolona. Oikeasti rauha on koko yhteiskunnan läpäisevä ilmiö, joka pakenee helppoja määritelmiä ja on joka paikassa vähän erilainen. Tai ainakin sen pitäisi olla.

Ikuinen rauha on illuusio, josta ei kannata unelmoida.

Näin sanoo Suomen kenties tunnetuin rauhantutkija, Tampereen yliopiston rauhan- ja konfliktintutkimuskeskuksen Taprin johtaja **Marko Lehti**.

"Maailmassa on hyväksyttävä epätäydellisyys, kaoottisuus ja jatkuvien uhkien läsnäolo."

Eurooppa on joutunut viime vuosina totuttelemaan tällaiseen maailmaan haluamattaan. Venäjän toimet Ukrainassa ja Israelin toimet Gazassa ovat hallinneet julkista keskustelua, ja tutkijat ovat huomauttaneet eurooppalaisten yhteiskuntien militarisoitumisesta.

Toivo rauhasta kuitenkin elää. Israelin ja Palestiinan toivotaan löytävän edellytykset niin sanottuun kahden valtion malliin, ja Venäjän jättävän Ukrainan rauhaan.

Selvää on, että kummassakaan tapauksessa rauha ei tule syntymään kivuttomasti. Kaikki eivät voi saada kaikkea, mitä haluavat. Mutta millainen on mahdollisimman hyvä rauha?

Rauha nähdään usein suoraviivaisesti: aseellisen väkivallan poissaolona ja sodan vastakohtana, tai prosessina, joka lopettaa sodan tai konfliktin maan sisällä tai niiden välillä.

Marko Lehti kannustaa katsomaan rauhaa laajemmin. Hän puhuu siitä käsitteenä, joka kuvaa yhteiskuntien sisäisiä tai keskinäisiä kykyjä elää ilman jatkuvaa väkivallan kehittymisen pelkoa. Rauhat ovat eri muotoisia, niitä on eri tasoilla ja niistä tulisi puhua monikossa.

Oikeastaan rauhantutkija Lehti suhtautuu kriittisesti myös ajatukseen siitä, että rauha tuo vakautta. Niin ei välttämättä ole – tai jos onkin, vakautta voidaan myös käyttää muiden arvojen vastaisesti.

Monet rauhaa edistävä tahot ovatkin autoritaarisia hallintoja, Lehti huomauttaa.

"Xi, Erdogan ja Putin puhuvat rauhasta enemmän kuin eurooppalaiset johtajat."

Se ei kuitenkaan tarkoita, että rauha itsessään olisi pahasta tai palvelisi suurvaltoja: se vain näh-

dään eri tavalla. Lehti puhuu imperiaalisesta ja autoritaarisesta rauhasta, jossa johtajalla on velvoite ylläpitää vakautta ja käyttää siihen väkivaltaa.

"Siellä kontrolli, väkivalta ja rauha liittyvät luonnollisesti yhteen, kun taas meillä on ajatus, että ne eivät rimmaa keskenään."

Lehden mukaan onkin tärkeä pohtia, miten oma rauhankäsityksemme eroaa tästä. Hänelle itselleen rauha tarkoittaa arjessa muuttuvia käytänteitä, toimintaa ja suhteita, jotka ylläpitävät tai rakentavat yhteyttä eri tavoin ajattelevien välillä.

Kun Suomessa puhutaan rauhasta, ajatuksia haetaan usein vihreiden kansanedustajalta **Pekka Haavistolta**. 1980-luvulla alkaneen politiikan uransa aikana hän on toiminut ulko-, kehitys- ja omistajaohjausministerinä.

Maailmalla hän on puolestaan toiminut esimerkiksi Euroopan rauhaninstituutin puheenjohtajana, YK:n ympäristöjärjestö UNEPin tehtävissä kriisialueilla sekä EU:n erityisedustajana Sudanissa ja Darfurissa.

"Sinulla on vaikea aihe", Haavisto sanoo haastattelun aluksi hymyillen.

Kysymys esitetään hänen mukaansa usein toisin: hyvien rauhojen sijaan pohditaan sitä, millaisia ovat rauhan perusedellytykset.

Vakiovastaus kysymykseen tulee Haavistolta nopeasti, samoin vastauksen puutteet.

"Rauhan pitää olla oikeudenmukainen ja ottaa huomioon tavallisten ihmisten mielialat ja tarpeet", hän sanoo.

"Mutta sitten voi esittää vastakysymyksen siitä, oliko Suomen ja Neuvostoliiton välinen rauha oikeudenmukainen, vaikka se on ollut hyvin kestävä, tai oliko aikoinaan oikein menettää maapinta-alaa tai maksaa sotakorvauksia. Hyvin epäoikeudenmukaiset rauhat voivat olla kestäviä."

Toisaalta: parempi laiha sopu kuin lihava riita, kuten vanha sananlasku sanoo. Se tuntuu kuvaavan myös Haaviston ajattelua. Hän tunnustautuu pragmatistikoksi, joka pitää pieniäkin askeleita rauhaa kohti hyvinä.

"Kun aseet vaikenivat, se on lähes poikkeuksetta tavallisten ihmisten turvallisuutta parantava tekijä, vaikka olisikin epätäydellisiä rauhoja", hän sanoo.

Oikeastaan olemme ymmärtäneet rauhan väärin, tai ainakin liian kapeasti.

Rauhan- ja konfliktitutkimuksen tohtorin ja poliittisen talouden tutkijan

Tiina Vaittisen mukaan käsityksemme rauhasta sodan poissaolona on ristiriidassa pohjoismaisen rauhantutkimuksen perusajatuksen kanssa.

Sen on kiteyttänyt norjalainen sosiologi, vuonna 2024 kuollut rauhantutkimuksen pioneeri **Johan Galtung**, joka tarkasteli rauhaa kaikenlaisen väkivallan poissaolona. Tässä ajattelussa pelkkä aseiden hiljeneminen ei riitä: jos muu sorto jatkuu, ei rauhaakaan ole.

Galtung teki työtään sosiologin otteella ja luokittelee tutkimuskohdettaan eri muotoihin.

Suoran väkivallan, eli esimerkiksi väkivaltaisten konfliktien, poissaolo on hänen mukaansa *negatiivista rauhaa*.

Positiivinen rauha sen sijaan viittaa kaikenlaisen väkivallan poissaoloon, myös epäsuoran väkivallan. Vaittisen mukaan sen voisi kiteyttää sosiaalisesti oikeudenmukaisuudeksi, jota tavoitellaan pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa. Ennen Galtungia vastaavan jaottelun positiiviseen ja negatiiviseen rauhaan esitti esimerkiksi **Martin Luther King**.

Epäsuoraksi väkivallaksi Galtung määritteli esimerkiksi *rakenteellisen väkivallan* ja *kulttuurisen väkivallan*. Rauhantutkimus on lähtenyt tämän pohjalta analysoimaan myös lukuisia muita väkivallan muotoja.

Tiina Vaittinen nostaa näistä esiin erityisesti kirjallisuudentutkija **Gayatri Chakravorty Spivakin** käsitteen *episteemisestä väkivallasta*. Se on toimintaa, jossa joidenkin ryhmien todellisuudet sivuutetaan – niin kuin palestiinalaisten kokemus 1900-luvun jälkipuoliskolta alkaen tai romanivähemmistön kohtelu ympäri Euroopaa.

Hamasin terrori-iskua Israelissa lokakuun 7. päivänä 2023 Vaittinen pitää konkreettisena esimerkkinä siitä, mitä käy, kun väkivallan olemassaolo kielletään riittävän kauan eikä sen juurisyihin tartuta.

Palestiinan ja Israelin kohdalla on hänen mukaansa kyse ennen kaikkea asuttajakolonialismista ja alkuperäisväestön oikeudesta asua maassa, jossa heidän juurensa ovat.

Hyvä ja kestävä rauha ei tällä hetkellä ole kovin usein keskusteluissa esillä, vahvistaa ulkoministeriön kehityspoliittikan neuvonantaja **Olli Ruohomäki**. Virkansa ohella hän toimii Ulkopoliittisen instituutin vierailevana johtavana asiantuntijana.

Ruohomäenkin ensireaktio haastattelupyynnöön ja rauhan avaimien etsimiseen on hyvätuntoinen, lyhyt naurahdus, kenties aiheen monimutkaisuuden takia.

”Nyt puhutaan rautaa rajalle -henkisistä kovista arvoista.”

Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten Ukrainasta on puhuttu. Siellä eurooppalaisten toiveena ei ole ollut niinkään rauha, vaan ukrainalaisten torjuntavoitto Venäjän aloittamassa hyökkäyssodassa. Rauhan esillä pitäminen on nähty presidentti Vladimir Putinin vaatimuksiin taipumisena, ja ratkaisun avaimien on ajateltu olevan sodassa.

Ajan hengestä kertoo se, kuinka viime vuonna Suomen valtioneuvosto lakkautti muiden leikkausten osana rauhajärjestöjen vuosittaisen 325 000 euron yleisavustuksen, jota sai kymmenen rauhajärjestöä. Samaan aikaan hallitus antoi viime vuonna yhteensä kaksi miljoonaa euroa niin sanottuja joululahjarahjoja vapaaehtoi-

seen maanpuolustukseen, muun muassa ampumaratoihin.

Rauha ei kuitenkaan ole irrallaan sodasta, ei myöskään rauhantutkimus.

”Meidän tehtävämme on etsiä väkivallan muotoja ja ymmärtää niiden syntymekanismeja”, Tiina Vaittinen sanoo.

Rauhantutkimuksen todellisuus on hänen mukaansa ristiriidassa mielikuvan kanssa, jossa he ovat ”hippejä, jotka eivät ymmärrä väkivallasta mitään”.

Oliko Suomen ja Neuvostoliiton välinen rauha oikeudenmukainen, vaikka se on ollut hyvin kestävä? Hyvin epäoikeudenmukaiset rauhat voivat olla kestäviä.

II

Vanhat, itsestäänselvinä
pidetyt periaatteet,
kuten kaikkien
ottaminen mukaan
rauhanprosessiin,
ovat murtuneet.

Kestävän rauhan käsitteeseen Tiina Vaittinenkin suhtautuu kriittisesti. Se kun jättää huomiotta piilossa olevat väkivallan muodot.

"Ei ole olemassa yhteiskuntaa, jossa ei ole eriarvoisuuksia", hän huomauttaa.

Hyvää rauhaa etsiessä pitää siis ensin muuttaa käsitystään siitä, mitä on rauha. Mutta mistä voi löytää konkreettisia esimerkkejä onnistuneista rauhansopimuksista?

Pekka Haaviston mukaan esimerkkinä hyvästä rauhasta käytetään usein Wienin "tanssivaa kongressia" vuosilta 1814–1815, jossa pyrittiin luomaan sotienjälkeiseen Eurooppaan tasapainoa valtioiden rajoja tarkastelemalla. Haavisto luonnehtii tätä "huikeaksi rauhanprojektiksi".

"Sen lisäksi, että siellä tanssittiin kovasti, siellä luotiin uutta eurooppalaista järjestystä, jossa mikään maa ei kasva liian voimakkaaksi Napoleonin jäljiltä. Siellä etsittiin tasapainoista Euroopan uudelleenjärjestelyä, ja se kai toimi", hän sanoo.

Esimerkkejä löytyy kuitenkin lähempääkin. Haavisto nostaa esiin Indonesiassa sijaitsevan Acehin alueen rauhan, jota oli mukana välittämässä sittemmin Nobelin rauhanpalkinnon saanut **Martti Ahtisaari**. Rauhansopimus solmittiin Helsingissä vuonna 2005.

Haavisto puhuu rauhan ajoittamisesta ja siitä, mikä saa osapuolet neuvottelupöytään. Acehissa tätä edelsi yhtäältä Indonesian hyökkäys alueelle, toisaalta vuotta myöhemmin iskenyt tsunami. Olli Ruohomäen mukaan tätä tarkastelee tutkimussuunta nimeltä *ripeness theory*, "kypsyysteoria" – onko aika kypsä rauhalle.

"On oikeasti väsyttävä sotimiseen ja halutaan jostain muuta", hän sanoo.

Ruohomäen mukaan yhteiskunnan on yleensä todettu päässeensä rauhanomaiseen kehitykseen, kun rauha on pysynyt voimassa vuosikymmenen.

Hän nostaa esimerkiksi Nepalin, jossa käytiin 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin sisällissotaa. Hauraiden valtioiden indeksissä se on noussut hauraasta valtiosta matalamman tulotason kategoriaan. Se tarkoittaa Ruohomäen mukaan sitä,

että maa on päässyt konfliktikynnyksen yli.

”Se ei tarkoita, että Nepal on tänä päivänä Shangri-La. Siellä on ongelmia, mutta ne ovat erilaisia kuin sisällissodan aikana.”

Nepalissa ratkaistiin myös eräs ongelma, joka Ruohomäen mukaan on rauhanteossa usein erityisen vaikea: se, mitä kapinallisryhmille tehdään. Esimerkiksi Nepalissa osa kapinallisista integroitiin osaksi maan armeijaa ja osa sai apua pienlainoista.

”Siellä oli yhteinen visio siitä, mitä näille ihmisille tehdään”, Ruohomäki kiteyttää.

Hänen mukaansa rauhaproessi saattaa jopa suistua kokonaan raiteiltaan, jos taistelijoita ei auteta palaamaan osaksi yhteiskuntaa. Tällöin voi syntyä rikollisjoukkoja ja väkivalta lisääntyä.

Taprin Marko Lehti puolestaan nostaa esiin vuonna 2016 solmitun Kolumbian rauhansopimuksen, joka päätti maassa 50 vuotta kestäneen sisällissodan.

”Se on ainoa viime vuosien yritys tällaiseen laaja-alaiseen, totaaliseen rauhansopimukseen. Sopimus on yli 300 sivua pitkä”, hän sanoo.

Siitä kannattaa kysyä lisää prosessin parissa pitkään työskennelleeltä **Elisa Tarnaalalta**.

Martti Ahtisaaren perustamassa konfliktinratkaisujärjestö CMI:ssä vanhempana neuvonantajana työskentelevä Tarnaala on työskennellyt rauhankäyttäjänä noin 30 vuotta. Siitä puolet hän on viettänyt Latinalaisessa Amerikassa, erityisesti Kolumbiassa, Venezuelassa ja Guatemalassa.

Tarnaala teki alueella väitöskirjaansa, työskenteli eri järjestöissä ja konsultoi asiantuntijana niin EU:ta kuin YK:ta. Hän on tehnyt erityisesti niin sanottua ”track kakkosta” eli rauhanneuvottelujen kakkoskaistaa. Siinä mukana on erilaisia kansanliikkeitä ja vähemmistöjä, joita tuetaan vaatimuksien kääntämisessä neuvottelupöydän kielelle.

Kolumbian rauha oli Tarnaalan mukaan aikaansa tuote, jossa ”kaikki palikat olivat kohdallaan”. Se edustaa 2000-luvun rauhankäytön trendiä, eikä sellaista voisi enää tehdä.

”Siitä sanotaan, että se on ollut viimeinen liberaali rauhaproessi, joka on tehty kansainvälisten sääntöjen mukaan inklusiivisesti.”

Nyt maailma on toisessa asennossa: YK on heik-

ko, eikä Yhdysvalloilta tulisi enää tukea, toisin kuin **Barack Obamalta** aikoinaan.

Keskustelu on Tarnaalan mukaan kääntynyt päälaelleen. Enää ei keskustella hyvän rauhan hakeemisesta, vaan siitä, miten sota saadaan loppumaan. Vanhat, itsestäänselvinä pidetyt periaatteet, kuten kaikkien ottaminen mukaan rauhaproessiin, ovat murtuneet.

”Pidemmän rauhan hakeminen, joka on pitkä prosessi, sekoitetaan siihen, minkälaisen diilin Zelenskyy ja Putin tekevät”, hän kiteyttää.

Kolumbiassa rauhaproessia oli yritetty kymmeniä kertoja. Marxilaisten FARC-sissienkin kanssa ainakin neljästi, Tarnaala sanoo.

Onnistumisen taustalla olivat muutos ja yhteiskunnallinen valmius. Aseelliset ryhmät olivat heikentyneet, ja ne olivat valmiita neuvottelemaan. Myös kansan tuki aseelliselle toiminnalle oli vähentynyt, kun maakunnat olivat kehittyneet, ja töitä ja mahdollisuuksia oli tarjolla enemmän.

Tarnaala puhuu yhteiskuntien lähtötasosta. Esimerkiksi Kolumbiassa konteksti on erilainen kuin Kongossa tai Libyassa: se on OECD:n jäsenmaa, joka kuuluu ylempään keskitulotasoon. Naisia on ollut presidenttiehdokkaina jo pitkään, aborttioikeudet ovat vapaammat kuin Suomessa, tasa-arvoinen avioliittolaki tuli voimaan vuotta ennen Suomea ja kansalaisten mobilisoitumisella rauhan ja reformien puolesta on vuosikymmenten perinteet, Tarnaala listaa.

Sen takia esimerkiksi Kolumbian tai Pohjois-Irannin rauhaproessit eivät välttämättä loisi yhtä hyvää lopputulosta muualla, koska ne on luotu erilaiseen, vahvempaan yhteiskuntarakenteeseen.

Mutta voiko ensi vuonna 10 vuotta täyttävää Kolumbian rauhaa luonnehtia kestäväksi rauhaksi?

Ainakin se loi muutoksen, Tarnaala arvioi. Poliittista väkivaltaa ei enää hyväksytty kuin ennen. Aiemmin ajateltiin, että muutos saadaan läpi konflikteilla tai tappamalla esimerkiksi presidenttiehdokas, ammattiyhdistysjohtaja tai kansanliikkeen johtaja. Kun presidenttiehdokas tänä vuonna surmattiin, kolumbialaiset järkyttyivät. Yksittäisten komiteoiden tavoitteiden toteutumisen sijaan olenaisempaa onkin kansan ajattelutavan muutos.

2020-luvulla suuren rauhantekijän roolia on havitellut myös **Donald Trump**, joka on avoimesti ilmaissut halunsa saada Nobelin rauhanpalkinto.

Trump on väittänyt lopettaneensa 8 sotaa 8 kuukauden sisään. Pekka Haaviston mukaan Trumpin metodina onkin tehdä rauhaa sarjatuotantona.

"Tässä on **Henry Fordin** opit otettu käyttöön rauhan tekemisessä", hän sanoo.

Malli on Haaviston mukaan uusi ja ennenkoke-maton. Trumpin rauhat alkavat siitä, mikä on yleensä ollut rauhan viimeinen vaihe: päättäjien kohtaamisesta ja kädenpuristuksesta.

"Olen itse nähnyt rauhanprosesseja, jotka lähtevät ruohonjuuritasolta, bottom-up-ajattelusta ja ihmisten motivaatiosta rauhaan. Hänen rauhan-ajattelunsa on top-down ja lähtee valtiomiesten kättelystä", Haavisto kuvailee.

Syntyykö Trumpin nurinkurisilla opeilla sitten hyviä vai huonoja rauhoja? Haavisto ei ota tähän kantaa, vaan kuvaa Trumpin rauhantyötä eräänlaisena laboratoriona.

Toisaalta Haavisto lähtee auliisti analysoimaan Trumpin rauhoja. Niissä toistuvat hänen mukaansa tietyt piirteet.

Ensimmäisenä Haavisto kiinnittää huomiota siihen, kuinka Trump nostaa esiin inhimillisen hädän ja kärsimyksen sotatilanteissa. Kansainvälisessä keskustelussa juuri Yhdysvaltain presidentti tuntuukin Haaviston mukaan olevan kaikkein järkevyytensä turhista ihmishenkien menetyksistä ja sotilaiden kuolemista.

Toisena piirteenä Haavisto nostaa esiin sen, kuinka Trump näkee rauhat vahvasti talouden kautta – erityisesti kiinteistöjen.

"Kiinteistömogulina häntä selvästi hirvittää nähdä tuhoutuvia kiinteistöjä", Haavisto sanoo.

Kolmantena piirteenä Haavisto nostaa esiin raaka-ainevarat. Trump ajattelee hänen mukaansa maita erityisesti resurssien kautta, esimerkiksi mineraalivarojen näkökulmasta.

Neljänneksi Haavisto nostaa esiin Trumpin suhtautumiseen ydinaseisiin. Trump suhtautuu hänen mukaansa ydinaseargumentaatioon vakavammin kuin Euroopassa on totuttu.

"Kun me puhumme Euroopassa Venäjän ydinaseista, siihen saattaa liittyä vähättelevää puhetta,

että tämä on turha pelko. Yhdysvaltojen argumentaatiossa ydinaseet säilyvät merkittävänä tekijöinä", Haavisto sanoo.

Tällä hetkellä maailmalla päätään nostavat Pekka Haaviston mukaan erityisesti kaksi tapaa rakentaa rauhaa.

Niistä ensimmäinen on Trumpin tapa neuvotella rauhaa sarjatuotantona, toinen on Afrikassa yleistynyt rauhojen malli, jossa etsitään afrikkalaisia ratkaisuja afrikkalaisiin ongelmiin. Ajattelun ideana on haastaa länttä ja sen käsitystä rauhasta.

"Siinä ajatellaan, että esimerkiksi sukupuolten tasa-arvo tai kansalaisten yhdenvertaisuus eivät ole kaikissa yhteiskunnissa niin tunnustettuja arvoja, ja rauhanneuvotteluja pyritään käymään toisenlaisten arvojen pohjalta. Niissä korostetaan totuttuja tapoja, paikallisuutta, uskonnollisuutta ja historiaa", hän sanoo.

Haavisto on kohdannut vastaavia rauhoja ennenkin. Esimerkiksi rauhanneuvottelijana islaminuskoisten fundamentalistien kanssa hän on nähnyt, kuinka hyvän rauhan kriteeriksi on nostettu jumalan tahdon toteutuminen. Näkökulma voi olla voimakkaasti ristiriidassa muiden hyvän rauhan kriteerien kanssa, esimerkiksi hyvinvoinnin, demokratian tai kansalaisten turvallisuuden.

Haavisto ei kuitenkaan usko, että rauhasta tulee sen parempaa tai kestävämpää, vaikka se tehtäisiin paikallisten arvojen pohjalta. Tällaiset rauhat ovat Haaviston mukaan ristiriitaisia muun muassa siksi, että yhteiskunnat eivät ole sisäisesti enää niin homogeenisiä eli yhdenmukaisia kuin ennen. Sen sijaan hän peräänkuuluttaa globaaleja arvoja.

Vaikka maailmalla on erilaisia trendejä, rauhaan ei ole patenttiratkaisua. Saman ajatuksen toistavat kaikki tätä juttua varten jututetut asiantuntijat, pienin vi-vahde-eroin.

Ruohomäki sanallistaa tätä pohtimalla, miten ei ole olemassa *blueprintiä*, selkeää kaavapiirrosta, jota noudattamalla ratkaisu löytyy varmasti, saati *silver bulletia*, taianomaista ratkaisua.

Toisaalta konfliktien syntymisen taustalla on hänen mukaansa joitain yhteisiä piirteitä. Yksi niistä on niin sanottu resurssikiros, josta on puhunut

muiden joukossa kehitystaloustieteilijä ja Oxfordin yliopiston professori **Paul Collier**.

Siinä talouden rakenne on yksipuolinen ja nojaa erityisesti jalostamattomien luonnonvarojen hyödyntämiseen, esimerkiksi maametalleihin, öljyyn tai maakaasuun. Tällaisia maita ovat Afrikan mantereella esimerkiksi Kongon demokraattinen tasavalta, Etelä-Sudan ja Libya.

Resurssikirouksessa riskinä on, että yhteiskuntaa hallitsee pieni poliittistaloudellinen eliitti, ja muu yhteiskunta jää omavaraistalouden tasolle.

”Nämä ovat vaarallisia yhtälöitä konfliktin näkökulmasta, koska niistä puuttuu talouden rakenteen monipuolisuus”, Ruohomäki sanoo.

Hän korostaa erityisesti talouden monimuotoistumista. Se tuottaa keskiluokkaa, joka toimii vasta-voimana politiikan ja talouden eliitille – ja voi näin osaltaan olla mukana luomassa rauhaa.

Myös Elisa Taarnala nostaa esiin talouden. Hän on miettinyt sitä, kuinka toisen maailmansodan jälkeen väliä ei ollut vain Marshall-avulla, vaan sillä, että työmarkkinoilla saavutettiin rauha sopimuksilla. Työntekijäjärjestöt lupasivat olla lakkoi-lematta, ja työnantajat lupasivat tietyt korotukset ansioihin.

”Silloin alkoi taloudellisen kasvun ja hyvinvointivaltion rakentamisen aika, johon osallistuivat myös Länsi-Euroopan suuret kommunistiset puolueet. Nämä opit unohdettiin tehokkaasti 2000-luvun alun liberaalin rauhanrakentamisen vuosina.”

Myös pieleen menneissä rauhoissa on yhteisiä piirteitä, joista voi ottaa oppia.

Pekka Haavisto nostaa esiin revanssin pelon. Kun kansalaiset kokevat, että rauha ei ole oikeudenmukainen, se koetaan välirauhaksi. Näin ihmiset alkavat valmistautua seuraavaan yhteisöön, joka korjaisi asiat.

”Se vie tietysti suuremman määrän budjettiresursseja esimerkiksi aseelliseen koulutukseen ja varautumiseen.”

Yksi esimerkki tällaisesta on hänen jatkosodan jälkeinen asekatkenta, johon myös hänen omaa sukuaan osallistui Tampereen maaseudulla Teiskossa.

”Se kertoo siitä, että rauhaan ei luotettu”, Haavisto sanoo.

**Rauhanneuvottelijana
islaminuskoisten
fundamentalistien kanssa
Pekka Haavisto on nähnyt,
kuinka hyvän rauhan
kriteeriksi on nostettu
jumalan tahdon
toteutuminen.**

Uhkakuvana nähtiin, että toinen osapuoli jatkaisi sotatoimia, minkä takia olisi tarvittu piiloihin vietyjä aseita. Se on Haaviston mukaan merkki epäluottamuksesta ja epäoikeudenmukaisuuden tunteesta, joka voi johtaa revanssijatteluun.

Haavisto nostaa esiin myös tilanteet, joissa rauhan ei koeta palvelevan tarkoitusta, ja sen ajatellaan olevan pakotettu. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta voi pitää Kosovon ja Serbian välistä konfliktia, jolle solmittiin rauha vuonna 1999. Myös siinä oli mukana Martti Ahtisaari.

"Kun käy Serbiassa, maan parlamentin edessä on edelleen julisteissa kuvia heistä, jotka taistelivat Kosovoa vastaan, vaikka sodasta on vuosia", Haavisto sanoo.

Toiseksi esimerkiksi Haavisto ottaa Eritrean itsenäistymisen Etiopiasta vuonna 1993. Etiopian ranta-alueet jäivät Eritrealle. Sittemmin Etiopia on nostanut kysymyksen esiin toistuvasti.

"Siinä palataan suuren maan elinkeinoelämän intresseihin myös turvallisuuden näkökulmasta. Suuri maa jäi ilman rantaviivaa", Haavisto sanoo.

Pekka Haaviston mielestä maailmaan tarvitaan lisää sellaisia rauhoja, joissa kaikki väestöryhmät pääsevät ääneen ja ovat samalla viivalla. Hänen mukaansa optimaalisin on rauha, jossa kaikki tulevat kuulluksi.

"Somaliassa puhutaan yhdessä teltassa istumisesta. Kaikki ovat samassa teltassa ja pyrkivät sovittelemaan välinsä."

Ongelmia ei Tiina Vaittisenkaan mukaan voi ratkoa ylhäältä alaspäin, vaan rauhanprosessin täytyy lähteä paikallisyhteisöstä – ja niin, että kaikki tulevat kuulluksi. Tämän takia Trumpin tapa tehdä rauhoja ei näytä hänen mukaansa kestävältä.

Vaittinen haastaa pohtimaan myös yleistyvää puhetapaa, jossa Ukrainan jälleenrakennus nähdään muiden maiden yritystoiminnalle avautuvana kasvun mahdollisuutena rauhan jälkeen. Hän poh-

tii, kenen rauhasta ja minkälaisen väkivallan poissaolosta tällöin on kyse.

"Totta kai aseellinen väkivalta pitää saada loppumaan, mutta samalla täytyy puhua myös muista väkivallan muodoista", hän pehmentää.

Olli Ruohomäki puolestaan korostaa rauhojen sisäsyntyisyyttä. Rauhaan pakottaminen ei hänen mukaansa ole toiminut missään. Esimerkin hän ottaa reilun sadan vuoden takaisesta Suomesta.

"Missä määrin suomalainen yhteiskunta olisi itsenäistymisaikojen ja sisällissodan jälkimainin-

geissa ottanut vastaan ulkomaalaisia neuvonantajia, jotka olisivat sanoneet, että pitää toimia näin, näin ja näin?" Ruohomäki kysyy.

"En ole varma siitä, että olisimme halunneet kuulla mitään tällaista. Se on terve muistutus siitä, että jokainen yhteiskunta käsittelee konfliktinsa omalla tavallaan."

Elisa Tarnaala on eri mieltä rauhaan pakottamisesta. Toisinaan sekin voi toimia.

Sen sijaan hän korostaa sitä, että hyvässä rauhassa sitoudutaan reformeihin, joilla parannetaan alueella asuvien ihmisten asemaan. Näin rauhaa ei nähdä vain poliittisena

sopimuksena, vaan mukana on myös yhteiskunnallinen yritys muuttaa asioita ja käsitys siitä, että muutoksia pitää tapahtua.

Toisaalta Tarnaalan mukaan yleinen virhe on se, että rauhoihin ladataan liian isoja odotuksia: niiltä odotetaan liian paljon ja liian nopeasti, sen sijaan että tulosta katsottaisiin esimerkiksi 30 vuoden aikajänteellä.

Kaikkein eniten länsimaisille yleisöille maailman konflikteista näkyvät sodat Ukrainassa ja Gazassa. Millaisia olisivat asiantuntijoiden mukaan kestävät rauhat näihin konflikteihin?

Haavisto näkee, että Ukrainassa kestäväan rauhansopimukseen kuuluisi länsi-integraation jatkuminen. Tähän kuuluisi muun muassa jonkinlainen

**Yleinen virhe on se, että
rauhoihin ladataan liian
isoja odotuksia: niiltä
odotetaan liian paljon ja
liian nopeasti, sen sijaan
että tulosta katsottaisiin
esimerkiksi 30 vuoden
aikajänteellä.**

viitoitettu tie EU:hun.

”Se merkitsisi Ukrainan demokratialle, kansalaisyhteiskunnalle ja tavallisten kansalaisten oikeuksien toteutumiselle suurta asiaa: sitä, että Ukraina ei jäisi yksin rauhanteon jälkeen”, Haavisto sanoo.

Konfliktin vastapuoli voi kuitenkin suhtautua tavoitteeseen toisin. Haavisto arvioi, että Venäjällä on tavoite pyrkiä katkaisemaan Ukrainan yhteys länteen.

Olli Ruohomäki nostaa alueiden rauhojen ratkaisuksi ukrainalaisten ja palestiinalaisten itsemääräämisoikeuden. Hänen mukaansa etenkin Israelissa ja Palestiinassa tulee kuohumaan jatkossakin, jos itsemääräämisoikeutta ei ratkaista.

”Ainoa ratkaisu on sellainen, jossa on jonkinlainen poliittinen horisontti palestiinalaiskysymykseen”, Ruohomäki sanoo.

”Palestiinalaisilla ja israelilaisilla on oikeus elää alueella, ja heidän täytyy löytää tapa tulla toistensa kanssa toimeen.”

Elisa Tarnaalan mukaan Gazan kohdalla pitäisi sitouttaa ja kuulla ympäröiviä maita ja alueellisia suurvaltoja, joilla on valta rauhan luomisessa, ylläpitämisessä sekä sen taloudellisten ja poliittisten mahdollisuuksien luomisessa.

”Olemmeko me kuulleet, mitä Arabiemiraatit, Egypti ja Saudi-Arabia sanovat?” hän huomauttaa.

Ukrainassa puolestaan on Tarnaalan mukaan todennäköisesti odotettavissa huonompi rauha kuin ukrainalaiset olettavat.

”On aika vaikea uskoa, että mitään alueluovutuksia ei tulisi”, hän sanoo ja viittaa maan itäosiin.

Tarnaala pohtii erityisesti sitä, miten tällainen tilanne voisi tulevaisuudessa jakaa kansaa. Kymmenien miljoonien asukkaiden maassa voisi levitä narratiivi, jossa länsi, EU ja NATO, jätti heidät yksin, mikä puolestaan toimisi maaperänä Venäjän vaikutusyrityksille.

”Rauha tulee olemaan vaikea saavuttaa, mutta yhteiskunnallinen vakaus ja rauhan pysyvyys ovat vielä vaikeampia asioita.”

Yksi vaikuttavista tekijöistä voikin olla yhteiskunnan eetos: katsotaanko taaksepäin vai eteenpäin? Ruohomäki nostaa menneisyyteensä toistuvasti palaa- vista maista esimerkeiksi entiset Jugoslavian maat Länsi-Balkanin alueelta sekä nationalistisen Serbian.

Eteenpäin katsotaan Kaakkois-Aasiassa. Alueen onni on useiden konfliktien jälkeen kääntynyt.

Noidankehän sijaan alue on Ruohomäen mukaan päässyt hyveelliseen kierteeseen, jossa hyvät asiat ruokkivat toisiaan.

”Kaakkois-Aasiassa menee taloudessa lujaa. Kasvua on useita prosenttiyksiköitä, sellaista mistä voitaisiin vain unelmoida Suomessa”, Ruohomäki sanoo.

Hänen mukaansa tilannetta selittää yritteliäisyys, yhteiskuntien dynaamisuus sekä ennen kaikkea eteenpäin katsominen.

Niin Ruohomäki kuin Haavistokin nostavat eteenpäin katsovista maista esiin Vietnamin.

Haaviston mukaan maan elintaso on kasvanut ja mahdollisuudet yrittäjyyteen lisääntyneet, vaikka se ei olekaan siirtynyt monipuoluejärjestelmään.

Ruohomäki on maassa työtehtävissä matkustaessaan kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka hyvin yhdysvaltaiset otetaan vastaan maiden keskinäisestä historiasta huolimatta. Vietnamin sodassa arvioidaan kuolleen yli kolme miljoonaa vietnamlaista, heistä kaksi kolmannesta siviilejä.

”Amerikkalaiset ovat hirvittävän tervetulleita Vietnamiin. Mennyt on mennyttä ja mennään eteenpäin”, hän sanoo.

”Se on lähes hämmäntävää.” «

Kaakkois-Aasiassa katsotaan eteenpäin. Alueen onni on useiden konfliktien jälkeen kääntynyt.

”Nykynuoret haluavat päästä eteenpäin”

Mahdollisuus päästä näkemään verkosta, mitä maailmalla tapahtuu, vähentää epäonnistuneita rauhoja, uskoo entinen lapsisotilas, yrittäjä Rajkumar Sabanadesan.

Luit kansijuttumme kestävästä rauhasta. Miltä siinä esitetyt ajatukset kuulostivat entisen lapsisotilaan näkökulmasta?

”Yllätyin siitä, että lähes jokainen haasteltava puhui siitä, miten kestäväää rauhaa ei ole olemassa. Se tuntui aidolta ja rehelliseltä, ja sitä oli virkistävä lukea. Poliitikassa ja juhlapuheissa korostetaan rauhaa, mutta ajatellen, että harmoninen maailma ja yhteiskunta eivät ole mahdollista, koska me ihmiset olemme konfliktiherkkiä.

Lisäksi mietin, kuinka aseellisen konfliktin jälkeenkin voi olla näkymättömiä, alueellisia konflikteja. Ne eivät saa globaalia huomiota, mutta ihmiset voivat kärsiä vielä 50 vuotta myöhemmin. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet Kashmirissa, Afganistanissa ja Sri Lankassa.

Tässäkin jutussa nostettiin esiin entisen Jugoslavian tilanne. Serbiassa ollaan edelleen käärmeissään eurooppalaisille siitä, miten väkivaltaisesti sitä rauhaa tehtiin.”

Pakenit aikoinaan Sri Lankan sisällissotaa Suomeen. Mitä ajattelet maahan saadusta rauhasta?

”Saatiinko sinne ylipäättään rauhaa? En usko. Siinähän kävi niin, että tamilisissit hä-

visivät sodan kuusi-nolla, singaleesihallitus pääsi valtaan ja tamilikansaa nöyryytettiin mennessä tullen.

Sodan päättymisestä on nyt yli 15 vuotta, mutta kun lähdet kohti maan pohjoisosien tamilialueita, siellä on kolmen kilometrin välein muistomerkkejä siitä, kuinka hallitus voitti ja tamilit hävisivät. Nykypäivän nuoret haluavat päästä tästä eteenpäin.”

Toimit nuorena tamilisissien lähettinä sisällissodassa. Miten näit rauhan silloin?

”Olin varhaisteini-ikäinen, ja utooppinen fantasia-ni oli, että kun me saamme itsenäisyyden, kaikki ongelmamme korjaantuvat. Se on vähän kuin murrosikäinen lapsi kotona vanhempien määräysvallassa, joka ajattelee, että kaikki paranee, kun täytän 18 ja lähdän.”

Juttu nosti esiin myös yhteisiä piirteitä epäonnistuneissa rauhoissa. Mitä ajatuksia ne herättivät sinussa?

”Jos mennään Sri Lankan pohjoisosiin, ihmisillä on älypuhelimet ja he ovat tekemisissä tekoälyn kanssa. Ajattelen, että mahdollisuus päästä näkemään, mitä maailmalla tapahtuu, vähentää epäonnistuneita rauhansopimuksia.

Kun olin Sri Lankassa 9-vuotiaana, maailmani oli se pikkukylä, jossa elin. Kun katson pian 9-vuotiaasta poikaa-ni, hän tietää ja ymmärtää maailman asioista todella paljon. Ne tulevat hänelle pädin ja YouTubeen kautta. Se tarkoittaa, että kansalaisia ei voi ohjata samalla tavalla kuin 10, 20 tai 40 vuotta sitten.” «

A portrait of Rajkumar Sabanadesan, a middle-aged man with a grey beard and bald head, wearing a dark suit and a light blue shirt. He is holding a vertical metal rod with his right hand. The background is a plain, light-colored wall.

RAJKUMAR SABANADESAN

Tamperelainen yrittäjä ja hallitusammattilainen. Syntynyt vuonna 1975 Sri Lankassa, tuli Suomeen 19-vuotiaana turvapaikanhakijana vuonna 1994.

Työskentelee johdon valmentajana, työnohjaajana, työyhteisövalmentajana ja luennoitsijana. Aikaisemmin toiminut muun muassa vastaanottokeskuksen johtajana ja erilaisissa sote-alan johtotehtävissä.

Kertonut julkisuudessa kokemuksistaan lapsisotilaana Sri Lankan sisällissodassa.

Venäjän 24.2.2022 alkanut täysimittainen hyökkäyssota on ollut Ukrainalle paitsi inhimillinen myös taloudellinen katastrofi. Tilanteen vakavuuteen on osaltaan vaikuttanut myös se, että sota oli ollut käynnissä jo keväästä 2014 lähtien, jolloin Venäjä liitti laittomasti Krimin niemimaan itseensä ja lähetti

pauttamaan suuren osan Venäjän sodan alkuvaiheessa valtaamista alueista, ja muun muassa ilmatorjunnan merkittävä kohentuminen paransi turvallisuustilannetta monilla alueilla. Kokonaistuotanto elpyi, osittain myös uudelleen alkaneen Mustanmeren-viennin takia – bruttokansantuotteen kasvu oli 5,5 prosenttia. Vuonna 2024 BKT:n kasvuvauhti hidastui 2,9 prosenttiin, ja tälle vuodelle kasvuennusteet ovat parin prosentin luokkaa.

Ukrainan sotalous sinnittelee

Ukrainan massiiviset puolustusmenot on voitu rahoittaa vain velkarahalla, ja kun sota joskus päättyy, edessä on vielä jälleenrakentaminen. EU-jäsenyyteen liittyvät uudistukset saattavat olla välttämättömiä, jotta maa pystyy nousemaan taas jaloilleen.

sotajoukkojaan Kaakkois-Ukrainaan.

Sodan vaikutus Ukrainan talouteen on tietenkin ollut hyvin laaja. Vuonna 2022 bruttokansantuote tippui lähes 29 prosenttia. Venäjä tuhosi suoraan merkittävän osan Ukrainan tuotantokapasiteetista ja etenkin energiainfrastruktuurista, Ukrainan vienti vaikeutui merkittävästi Mustanmeren sulkeuduttua laivaliikenteeltä ja miljoonat ihmiset pakenivat maasta. Vuoteen 2023 mennessä Ukraina oli pystynyt va-

Bruttokansantuotteen laskun lisäksi myös sen rakenne on muuttunut hyvin voimakkaasti. Tukholman kansainvälisen rauhantutkimuslaitos Siprin mukaan Ukraina käytti vuosina 2020–2021 puolustusmenoihin noin neljä prosenttia BKT:sta. Vuonna 2023 suhde oli noussut jo melkein 37 prosenttiin ja tämän jälkeen vielä entisestään. Joidenkin arvioiden mukaan Yhdysvallat käytti toisen maailmansodan loppupuolella noin 40 prosenttia kansantulosta sotilasmenoihin. Tämä vertailu osoittaa, kuinka kokonaisvaltainen Ukrainan sotalous on.

Ukrainan sotilasmenojen voimakas kasvu on rahoitettu julkisia menoja lisäämällä. Samaan aikaan tulot ovat laskeneet, eli julkisen talouden alijäämä on revähtänyt hyvin suureksi. Vuosina 2022–2024 julkisen talouden alijäämä oli lähes neljänneksen BKT:sta. Varsinkin sodan alkukaudena alijäämää rahoitettiin lähinnä keskuspankin ostamien valtion velkakirjojen avulla, ja vuonna 2022 Ukrainan keskuspankki laina-

28

SODAT JA
PELITEORIA

Topi Miettinen
Hannu Vartiainen

36

SOTIEN
TALOUSHISTORIA

Jari Eloranta

44

RAUHAN
KUSTANNUKSET JA
SOTIMISEN HINTA

Vesa Kanninen
Juha-Matti Lehtonen

52

HIIPUVA
TALOUSKASVU

Marja Riihelä
Hannu Tanninen
Matti Tuomala

60

JÄRJESTÄYTYMIS-
ASTE LASKEE

Petri Böckerman,
Toni Juuti, Salla Kalin,
Merja Kauhanen &
Tuomo Suhonen

si valtiolle summan, joka vastasi yli seitsemää prosenttia BKT:sta.

Sodan aiheuttaman shokin ja keskuspankin voimakkaan luotonannon kasvun takia inflaatio kiihtyi selvästi vuonna 2022, ja vuoden lopussa inflaatio oli noin 26 prosenttia. Seuraavana vuonna inflaatio kuitenkin hidastui merkittävästi

Maan tuleva tuotanto- ja kasvupotentiaali riippuu merkittävästi siitä, kuinka moni maasta paennut palaa.

sotatilanteen kääntynyt Ukrainalle edullisemmaksi ja julkisen talouden ulkomaisen rahoituksen tultua varmistetuksi pidemmäksi aikaa.

Sodan ensi kuukausien jälkeen kansainvälinen yhteisö alkoi enenevässä määrin auttaa Ukrainaa. Se sai esimerkiksi suoraa taloudellista tukea ja edullisia lainoja. Ukraina on saanut lainoja sekä Kansainväliseltä valuutatarahastolta (IMF) että etenkin Euroopan unionilta. Vuoden 2024 loppuun asti Yhdysvaltain rooli etenkin sotilasavun antajana oli täysin ylivoimainen, mutta presidentti **Trumpin** kaudella tilanne on muuttunut. Tällä hetkellä Ukraina neuvottelee uudesta lainaohjelmasta IMF:n kanssa, ja Euroopan unioni on jatkanut omaa lainaohjelmaansa Ukrainalle.

Ukrainan nykyinen IMF-ohjel-

ma on sujunut – etenkin olosuhteet huomioon ottaen – hämmästyttävän hyvin, ja maa on täyttänyt lähes kaikki ohjelman ehdot. Ukrainan toimintaa ja uudistuksia on ohjannut myös maan asema EU-kandidaattina. Ohjelma kuitenkin olettaa, että sota loppuu tämän vuoden loppuun mennessä, mikä vaikuttaa päivä päivältä epärealistisemmalla. Tämän takia tarvitaan uusi IMF-ohjelma.

Kun taistelut taukoavat edes väliaikaisesti, Ukrainalla on edessään merkittävä jälleenrakennus. Tilannetta vaikeuttaa merkittävästi se, että Ukrainasta on sodan alun jälkeen paennut ainakin kuusi miljoonaa ihmistä. Ukrainan alueella on tällä hetkellä 31–32 miljoonaa asukasta. Maan tuleva tuotanto- ja kasvupotentiaali riippuu merkittävästi siitä, kuinka moni maasta paennut palaa. Mitä kauemmin he asuvat ulkomailla, sitä pienempi paluun todennäköisyys on.

Maailmanpankin viimeisin arvio Ukrainan jälleenrakentamisen kustannuksista oli 524 miljardia dollaria. Sodan jatkuessa kustannukset nousevat edelleen, eikä ole selvää, miten jälleenrakentaminen rahoitetaan. Ukrainan tulevaisuuden kannalta saattaa kuitenkin olla vielä tärkeämpää, että EU-jäsenyyteen liittyvät uudistukset viedään loppuun. Puolan esimerkki osoittaa, kuinka vahva kasvumoottori EU-jäsenyys on. «

Kirjoittaja on Suomen Pankin nousevien talouksien tutkimuslaitoksen (BOFIT) tutkimuspäällikkö.

Miksi sodat syttyvät?

Sota näyttää äkkiseltään järjettömältä. Hyökkäyksen kustannukset ovat lähes aina valtavat – ihmishenkien menetykset, pääoman tuhoutuminen, tuotannon romahtaminen, pakolaisuus. Silti rationaaliseen päätöksentekoon nojaava peliteoria väittää, että sota voi olla johdonmukainen seuraus osapuolten strategisista valinnoista. Miten se selittää Ukrainan sodan?

Peliteorian katsannossa sota johtuu neuvottelujen epäonnistumisesta. Jos osapuolilla olisi ollut samat odotukset sodan lopputuloksesta, kumpikin olisi voinut hyväksyä vähintään yhtä hyvän tuloksen ilman sodan kustannuksia. Sodan syitä etsivän teorian on selitettävä, miksi tuo neuvotteluvara jäi käyttämättä.

Kansainväliset neuvottelut nojaavat geopolitiittiseen taustarakenteeseen. Toisen maailmansodan jälkeen YK:n ja muiden kansainvälisten instituutioiden ympärille luodun sääntöpohjaisen järjestelmän ydintehtävä on kansallisvaltioiden alueellisen

integriteetin turvaaminen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Järjestelmä perustuu ajatukseen, että mikään kansainvälisen areenan toimijoista ei ole riittävän vahva uhmatakseen muiden muodostaman koalition vastavoimaa. Sääntöpohjaista järjestelmää on tukenut Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten sitoutuminen sen periaatteisiin.

Sääntöpohjainen järjestelmä on määritellyt luontevasti – joskaan ei aina aukottomasti – perälaudan, jota vasten kansallisvaltioiden kiistanaiheet on voitu uskottavasti neuvotella. Se on myös mahdollistanut sitoutumisen neuvotteluratkaisuihin, mikä on kiistatta vähentänyt suurkonfliktien riskiä.

Ukrainan sota synnyttää epäilyksen sääntöpohjaisen järjestelmän rapautumisesta ja korvautumisesta suurvaltojen voimapolitiikalla. Kysymys sääntöpohjaisen järjestelmän toimivuudesta pelkistyy uhkastrategioiden

uskottavuuteen. Ovatko konfliktin ulkopuoliset maat valmiita liittoutumaan hyökkääjää vastaan? Peliteoreettisesti kysymys on monikäsitteisten tasapainojen ongelmasta. Sääntöpohjainen järjestelmä voi olla itseään ylläpitävä mekanismi, mutta se on myös hauras, sillä on aina olemassa anarkistinen tasapaino, jossa sääntöpohjaisuus hylätään ja valtion vahvuus määrää sen oikeudet.

Sääntöpohjaisen järjestelmän rapautumisen tärkeä seuraus on se, että sopimuksiin ei voi luottaa eikä järkeville neuvotteluille siksi välttämättä ole sijaa. Tämä näkemys on linjassa nk. realistisen kansainvälisen politiikan koulukunnan ajattelun kanssa. Sen mukaan geopolitiikka on ennen kaikkea suurvaltojen etupiirikamppailun areena.

Ukrainan sota tukee realistisen koulukunnan näkemystä, sillä länsimaiden tuki Ukrainalle ei retorisesta voimakkuudestaan huolimatta ole eliminoinut Venäjän kannustimia jatkaa hyökkäyssotaansa. Ristiriidat tuen muodossa ja määrässä sekä erityisesti Yhdysvaltojen häilyvä halu sitoutua Venäjän rankaisemiseen on vaikeuttanut sitoutumista rauhan ehtoihin.

Ongelma on, että vaikka sääntöpohjaisuus tukee kansainvälisen järjestelmän vakautta ja valtioiden enemmistön etuja, sen vaaliminen ei välttämättä ole suurvaltojen intresseissä. Erityisesti Yhdysvaltojen katsoo sääntöpohjaisuuteen näyttää olevan muutoksessa. Tähän vaikuttanevat sisäpoliittiset syyt ja median murros mutta myös maailmantalouden logiikka. Laajentuva ja vakaa kansainvälinen talous ei enää palvele

Yhdysvaltojen kasvua kuten se on tehnyt toisen maailmansodan jälkeen. Lisäksi Kiinan vahvistuva asema kyseenalaistaa Yhdysvaltojen roolin sääntöpohjaisen järjestelmän arkkitehtina ja saattaa herättää tarpeen padota Kiinan vaikutusvaltaa erityisesti Aasiassa.

Tässä artikkelissa arvioimme neuvotteluratkaisun mahdollisuutta käyttäen Ukrainaa tapaustutkimuksen kohteena. Oletuksemme on, että sääntöpohjainen järjestelmä ei enää riitä takaamaan neuvottelujen uskottavuutta. Keskeiseksi kysymykseksi nousee osapuolten kyky sitoutua rauhaan. Millä ehdoin se on mahdollista?

KOLME RATIONAALISTA SYYTÄ SODALLE

On hyödyllistä kiteyttää neuvotteluasetelma yleisluontoiseksi kiistaksi jaettavissa olevasta ”hyödystä”, esimerkiksi maa-alueesta, varallisuudesta tai tuotantopanoksista. Olet-

takaamme, että neuvotteluratkaisuun voidaan sitoutua.

Kuvitellaan ensin, mitä sodan jatkamisesta seuraa. Kun sota lopulta päättyy, sama lopputulema olisi ollut saavutettavissa jo etukäteen ilman taistelun aiheuttamia kustannuksia. Siksi kaikki tulokset, jotka ovat muotoa ”sodan lopputulos vähennettynä sodan kustannukset” häviävät neuvottelutulokselle ”sama jako ilman sotaa”. Tästä seuraa, että mikäli sopimukset ovat luotettavia ja osapuolet neuvottelevat järkevästi, sotia ei koskaan käydä. Edelleen jatkuva sota vaatii siten selityksen, miksi osapuolet eivät näe samaa sodan lopputu-

lemaa, usko sodan päätyvän siihen tai miksi he eivät pysty sitoutumaan neuvotteluratkaisuun.

Peliteoreettinen kirjallisuus tiivistää neuvottelujen epäonnistumisen muutamaan ydinmekanismiin. Näiden kautta myös Ukrainassa jatkuva sota näyttäytyy vähemmän arvoituksellisena.

1) Sitoutumisongelmat

Sääntöpohjaisen kansainvälisen mallin hauraus perustuu siihen, että ei ole ylintä tuomioistuinta, joka pakottaisi valtiot pitämään sopimuksensa. Jos kansainvälinen yhteisö ei kollektiivina sitoudu sääntöpohjaisuuteen, uskottavien

**Kun sota lopulta
päättyy, sama
lopputulema olisi ollut
saavutettavissa jo
etukäteen ilman
taistelun aiheuttamia
kustannuksia.**

sopimusten joukko pienenee huomattavasti: osapuoli voi luvata tänään ja rikkoa lupauksensa huomenna. Tämä pätee erityisesti suurvaltoihin, jotka ovat immuunimpia muiden maiden reaktioille. Koska osapuolet ymmärtävät tämän, hyödyt eivät enää ole ositettavissa, eikä kaikkien kannalta hyväksyttävään lopputulemaan ole mahdollista päätyä. Konflikti ei silloin ole vältettävissä.

Konkreettisena esimerkkinä sääntöpohjaisen mallin haurastumisen vaikutuksista sitoutumisongelmiin voidaan mainita uskottavat rajalinjat. Voimakas sääntöpohjainen järjestelmä sallisi maantieteellisten rajojen vetämisen alueelle, joka pinnanmuotojensa vuoksi on vaikeampi puolustaa sotilaallista voimankäyttöä vastaan. Kun sääntöpohjainen järjestelmä on heikko, saattaa olla kestävä vetää raja vain vaikeaksi vesistö- tai vuoristorajoille, joita heikompi osapuoli voi puolustaa uskottavasti. Tällaiset ongelmat ovat ilmeisiä Itä-Ukrainassa.

Ilman ulkopuolista sitouttavaa mekanismia osapuolten on otettava huomioon, miten kyvyttömyys sitoutua lupauksiin ilmenee. Sitoutumisongelmia on kolmea päätyyppiä: yllätyshyökkäyksen etu, ennaltaehkäisevä isku voimasuhteiden muuttuessa ja myönnytysten vaikutus voimasuhteisiin. Seuraavaksi arvioimme näiden ongelmien merkitystä Ukrainan sodan syttymisen kannalta.

Vuonna 2014 Venäjä toteutti onnistuneen ja yllättävän Krimin valtauksen, jonka seurauksena Krimin niemimaa on ollut käytännössä osa Venäjää viimeisen kymmenen vuoden ajan. Laajamittainen hyökkäys Ukrainaan 24.2.2022 sisälsi samoja yllätyksellisyyden elementtejä. Hyökkäyksen tavoitteena oli maksimoida aloitteentekijän etu muun muassa halvaannuttamalla pääkaupunki ja Ukrainan hallinnon päätöksentekokyky. Yllätyshyökkäys onnistuttiin torjumaan, ja hyökkäys osoittautui strategiseksi virheeksi. Usko yllätyshyökkäyksen tehoon kuitenkin osaltaan vaikeutti mielekkään neuvotteluratkaisun saavuttamista ennen sodan alkua.

Venäjän johto on mieltänyt Ukrainan länsikiinnittymisen ja Naton laajentumisen turvallisuusuhaksi, mikä on synnyttänyt Venäjälle kannustimen iskeä nopeasti –

muutoin vahvistuva Ukraina voisi pakottaa Venäjän myönnytyksiin myöhemmin. Odotettu voimasuhteiden muutos on vähentänyt sopimustilaa ja kasvattanut Venäjän kannustimia eliminoida oman suhteellisen aseman heikentyminen. Myös demokratian voimistuminen Ukrainassa on saattanut lisätä Venäjän autoritaarisen johdon aggressiivisuutta, sillä naapuridemokratian menestys saattaisi myöhemmin ruokkia maan sisäisiä vastavoimia. Samankaltaiset kannustimet ovat johtaneet Venäjän puuttumiseen Georgian demokratiakehitykseen Kaukasuksella.

Venäjän ääneen lausuttu tavoite on Ukrainan sotilaallinen liittoutumattomuus ja ”demilitarisointi”. Peliteoreettisesti tämä on esimerkki myönnytyksestä, joka muuttaisi pysyvästi

voimasuhteita Venäjän hyväksi ja tekisi tulevastakin konfliktista todennäköisemmän tai heikentäisi Ukrainan kykyä torjua Venäjän tulevaa poliittista vaikuttamista. Tällainen sopimus ei ole Ukrainan kannalta uskottava ilman vahvaa kolmannen osapuolen turvakuuta.

2) Epäsymmetrinen informaatio

Osapuolten epävarmuus toistensa sotilaallisista kyvyistä tai taistelutahdosta voivat haitata neuvotteluratkaisun saavuttamista, sillä vaatimukset myönnytyksiin ja valmiudet niihin eivät välttämättä kohtaa toisiaan. Uhkavaatimuksen esittäjä ottaa silloin riskin konfliktin eskaloitumisesta. Paradoksaalisesti konfliktin tehtävä on vähentää informaation epäsymmetriaa, sillä se paljastaa tietoa osapuolten sotilaallisista toimintaedellytyksistä. Liian kovan vaatimuksen myötä pal-

**Usko yllätys-
hyökkäyksen tehoon
vaikeutti osaltaan
mielekkään
neuvotteluratkaisun
saavuttamista ennen
sodan alkua.**

jastuva informaatio voi nopeastikin oikaista käsityksiä.

Keväällä 2022 moni yllättyi Ukrainan vastareaktioiden sitkeydestä ja lännen tukipakettien mittaluokasta. Peliteorian näkökulmasta Venäjän alkuperäinen uhkavaatimus (hallinnon vaihto, alueluovutukset, liittoutumattomuus, demilitarisaatio) oli liian vaativa. Sen sijaan Ukrainan taipumattomuus välitti tietoa sen sitkeydestä ja taitelutahdosta Venäjälle. Jos tämä tieto olisi ollut etukäteen tiedossa, on mahdollista, että hyökkäys ei koskaan olisi toteutunut. Myöskään lännen vahvaa sitoutumista Ukrainan puolustamiseen ei luultavasti ymmärretty Venäjällä etukäteen.

Myös jaettujen ja järkevien ennakkouskomusten puute voi selittää kansainvälisiä konflikteja. Kuten Yhdysvaltain entinen puolustusministeri **Donald Rumsfeld** totesi tammikuussa 2002 perustellessaan maansa hyökkäystä Irakiin, oli asioita, joista tiedettiin, ettei niitä tiedetä – mutta myös sellaisia, joista ei tiedetty edes sitä, ettei niistä tiedetä. Siksi Yhdysvaltojen hyökkäyspäätös ei järkevällä tavalla nojannut tosiasioihin.

Yhteisten ennakkouskomusten puuttessa molemmat osapuolet saattavat olla ylioptimistisia sodan menestyksellisyydestä. On esimerkiksi viitteitä, että Venäjän johto kuvitteli ukrainalaisten suhtautuvan nopeasti tai vähintäänkin alistuvasti hyökkäykseen. Vastaavasti lännessä ajateltiin sanktioiden ajavan Venäjän nopeasti tilaan, jossa sen on luovuttava hyökkäyssodastaan. Molempien osapuolten katteeton optimismi

heikensi edellytyksiä päätyä neuvotteluratkaisuu.

Lienee kuitenkin selvää, että jos Venäjän hyökkäyssodassa olisi kyse ainoastaan informaatioepäsymmetrian aiheuttamasta virheestä tai ylioptimismista, sota olisi jo päättynyt, sillä sodan logiikka pakottaa osapuolet oppimaan omista virheistään. Esimerkiksi Ukrainassa hyökkääjä oppi luultavasti varsin nopeasti, että kuvitelmat sen sotilaallisesta ylivoimasta olivat virheellisiä.

Sodan pitkittyminen vihjaa siten juurisyiden olevan syvemmällä, kasautuvissa sitoutumisongelmissa ja voimasuhteiden dynamiikassa. Koska luotettavia takeita

rauhasta ei ole, voimasuhteet elävät ja osapuolet uskovat parantavansa neuvotteluasemaansa kuluttamalla toisen osapuolen sotilaallisia voimia. Kääntäen, jos osapuolet kykenisivät uskottavasti sitoutumaan tarvittaviin myönnytyksiin, sota olisi luultavasti jo päättynyt.

Koska luotettavia takeita rauhasta ei ole, voimasuhteet elävät ja osapuolet uskovat parantavansa neuvotteluasemaansa kuluttamalla toisen osapuolen sotilaallisia voimia.

3) Päämies–agentti-ongelmat

Autoritaarisissa järjestelmissä sodan kustannukset eivät valu johtajille kuten kansalaisille, mikä – koska poliittista riskiä ei ole – lisää vallanpitäjien kannusteita sodan aloittamiseen ja jatkamiseen. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on selkeä esimerkki tästä ilmiöstä. Äärimmillään sota on mo-

lempien konfliktiin osallistuvien päätöksentekijöiden intresseissä. Tällaiset sodat ovat yleensä pitkiä ja verisiä, kuten suomalaisille tutut kolmekymmenvuotinen sota ja suuri Pohjan sota.

Länsimaiden demokratiakehitys on yleisesti ottaen vähentänyt herkkyyttä ajautua sotiin. Kansan enemmistöllä voi kuitenkin olla intressi äänestää valtaan aggressiivinen neuvottelija, jonka uskotaan voivan saavuttaa kovilla vaatimuksilla myönnytyksiä muilta mailta. Tällöin konflikti ei välttämättä ole vahinko, vaan heijastuma yhteiskunnan halukkuudesta riskinottoon. Kovalinjaisuus voi myös muodostaa peliteoreettisen tasapainon, vaikka se lisää sodan todennäköisyyttä. Yhdysvaltojen koventuva retoriikka kansainvälisellä areenalla lienee hyvä, joskin valitettava esimerkki ilmiöstä.

Neuvottelustrategiaa koskevassa klassikkoesseyssään Nobel-voittaja **Thomas Schelling** kuvasi valaisevasti, kuinka tällainen kovalinjainen retoriikka voi onnistuessaan lukita neuvotteluposition ja pakottaa vastapuolen myönnytyksiin. Molemminpuolinen aggressiivisuus voi Schellingin mukaan kuitenkin myös lukita osapuolet neuvotteluasetelmaan, josta ei ole ulospääsyä ilman merkittävää mainehaittaa tai uhkaa johtajamandaattinsa menettämisestä.

Ukrainan sodan alla vuoden 2021 lopussa Ukrainan ja Venäjän johtajat esittivät julkisuudessa voimakkaita lauselmia myönnytysten mahdottomuudesta. Venäjä perusteli aggressiivista positiotaan Ukrainan länsiliittoutumisen muodostamalla merkittävällä turvallisuushallalla. Ukraina perusteli myönnytysten mahdottomuutta itsemääräämisoikeudellaan: jokainen valtio saa itse päättää kansainvälisistä sitoumuksistaan ja liittoutumisestaan, ja jokaisella valtiolla on oikeus alueensa koskemattomuuteen. Nämä voimakkaat julkiset sitoutumiset yhteensovittamattomiin positioihin vaikeuttivat omalta osaltaan rauhanomaisen ratkaisun löytymistä, sillä sopimus olisi väistämättä edellyttänyt julkilausutuista periaatteista luopumista ja aiheuttanut siten kasvojen ja uskottavuuden menetyksen.

UKRAINAN SODAN SELITYS

Informaatioepäsymmetria selittää hyvin sodan alun yllätyksiä, mutta konfliktin pitkittyminen viittaa syvempiin sitoutumisongelmiin: osapuolet eivät löydä uskottavaa sopimusta, joka olisi molemmille osapuolille vähintään yhtä hyvä tulevaisuudessa kuin konfliktin jatkaminen. Sama pätee optimismiharhaan sodan selittäjänä. Se voi aiheuttaa konfliktin, mutta se ei voi selittää pitkittyntä sotaa.

Uskottavuusongelma kytkeytyy voimasuhteiden dynamiikkaan. Esimerkiksi Ukrainan demilitarisoinnin vaatimus romuttaa sopimuksen uskottavuuden ilman massiivista kolmannen osapuolen tarjoamaa turvarakennetta. Monenkesisyys lisää peliin tukikoalitioden sitoutumiseen liittyviä epävarmuuksia, mikä on omiaan pitkittämään sotaa.

Näyttää myös selvältä, että Venäjän autoritaarinen hallintomalli tukee sodan jatkumista. Epädemokraattisissa valtioissa sodan kustannukset eivät heijastu johtajien po-

TOPI MIETTINEN

Topi Miettinen on käyttäytymistaloustieteeseen ja mikro-taloustieteeseen erikoistunut professori kauppakorkeakoulu Hankenilla. Hän on kiinnostunut epärationaalisuudesta ja sen ilmenemismuodoista strategisen vuorovaikutuksen ja taloudellisen käytäytymisen piirissä.

HANNU VARTIAINEN

Hannu Vartiainen on mikrotalousteorian professori Helsingin yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelee peliteoriaa, päätösteoriaa ja mekanismin suunnittelun teoriaa.

liittisiin riskeihin. Autoritaariselle hallinnolle sodan jatkaminen on halpaa mutta epätyytyvä rauha voi olla kallis.

Pysyvä rauha vaatiikin tarkkaan harkitun ja uskottavan turvallisuusarkkitehtuurin. Ottaen huomioon erityisesti Venäjän ulkopoliittikkaa leimaavan opportunistin, toimiva rauhan-sopimus edellyttää mekanismeja, jotka tekevät sopimusrikkomuksesta kalliimman kuin sopimuksessa pysymisen. Sen sijaan pysyvät puolustukselliset myönnytykset, kuten demilitarisointi ilman ulkopuolista turvakoneistoa, lisäävät houkutusta aggressioon. Jotta polku militarisaation vähentämiseksi olisi olemassa, puolustuksen heikennyksiä on tuettava kompensoivilla takuilla tai vaiheistamisella, jossa seuraava askel toteutuu vasta edellisen verifiointin jälkeen.

Pysyvä rauha vaatii myös huomioon tulevan kehityksen. On oltava tiekartta, joka tekee ennaltaehkäisevästä iskusta huonomman vaihtoehdon kuin siitä pidättäytymisen niissä olosuhteissa, joita rau-

hasta seuraa. Sääntöpohjaisen järjestelmän rapautuessa länsimaille ja erityisesti Euroopalle on luotava selkeitä kannustimia tukea Ukrainaa niissä skenaarioissa, joissa Ukraina joutuu uudelleen aggression kohteeksi. Esimer-

kiksi Ukrainan vahvistumisen ja länsikiinnittymisen on oltava konkreettinen osa rauhansuunnitelmaa, mikä on Venäjälle hankalaa hyväksyä.

Tiekartan on mahdollistettava myös kunniallinen ja järkevä vetäytymisväylä sodasta. Tähän tarvitaan myös positiivisia kannustimia, esimerkiksi selkeät ehdot pakotteiden poistamiseksi ja Venäjän ottamiseksi jäseneksi kansainväliseen yhteistyöhön.

Ydinaseet ovat olleet näkyvästi läsnä myös Ukrainan sodassa, vaikka nii-

hin ei olekaan turvauduttu. Naton ja Venäjän suoran yhteenoton riskiä on vältetty juuri eskalaatiopolun pelossa, mikä on heikentänyt länsimaiden sitoutumista Ukrainan puolustamiseen. Ainoa vastavoima ydinaseilla uhkailulle lienee vastaavan pelotteen kasvattaminen Euroopassa.

Parasta olisi paluu sääntöpohjaiseen järjestelmään, joka tukisi neuvottelujen uskottavuutta ja pakottaisi osapuolet kunnioittamaan toistensa maantieteellistä integriteettiä ja demokraattisia prosesseja. Tämä ei kuitenkaan vaikuta realistiselta toiveelta lähiaikoina. «

Ainoa vastavoima ydinaseilla uhkailulle lienee vastaavan pelotteen kasvattaminen Euroopassa.

Kirjallisuus

Fearon, J. D. (1995), "Rationalist explanations for war", *International Organization* 49: 379–414.

Jackson, M. O. ja Morelli, M. (2012), "The reasons for wars: an updated survey", teoksessa Coyne, C. ja Mathers, R., *The Handbook on the Political Economy of War*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

Jordan, J. S. (2006), "Pillage and property", *Journal of Economic Theory* 131: 26–44.

Mearsheimer, J.J. (2014), "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault", *Foreign Affairs*, Sep/Oct: 1–12.

Powell, R. (2002), "Bargaining theory and international conflict", *Annual Review of Political Science* 5: 1–30.

Schelling, T. C. (1956), "An essay on bargaining", *The American Economic Review*, 46(3), 281–306.

Schelling, T.C. (1960), *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Schelling, T.C. (1966), *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven, CT.

Laadukasta, analyttistä journalismia, joka elää arjessasi. Kuuntele talouden ja yhteiskunnan tärkeimmät ilmiöt silloin, kun sinulle parhaiten sopii. Ääniversio tuo asiantuntevan sisällön luoksesi ajasta ja paikasta riippumatta.

Päivitämme parhaillaan lehden vanhempia numeroita kuunneltaviksi.

Vähemmän melua, enemmän merkitystä.

T & Y

Talous ja yhteiskunta muuttuvat – ymmärrä miksi.

Mitä voimme oppia sotien taloushistoriasta?

Suurvaltojen väliset sodat ovat historian saatossa vähentyneet, mutta teknologinen kehitys on tehnyt konflikteista entistä kuolettavampia – ja kalliimpia. Sotilaiden määrä suhteessa väestöön on pysynyt pitkään samalla tasolla samalla kun puolustusmenot ovat kasvaneet lähes eksponentiaalisesti. Puolustusmenojen nopean kasvun ei kuitenkaan kannata odottaa ruokkivan talouskasvua, sillä puolustusinvestoinnit harvoin hyödyttävät yhteiskuntaa laaja-alaisesti.

Sodat ja kriisit ovat arkipäivää suurelle osalle maailman väestöstä, muodossa tai toisessa. Uutismedioiden anti on useimmiten täynnä hirvittäviä kuvia Gazasta, Ukrainasta ja muualta kriisialueilta.

Tälläkin hetkellä maailmalla on käynnissä yli 100 erilaista konfliktia.

Sotien vaikutusta on pohdittu viime vuosien aikana enenevässä määrin myös suomalaisessa julkisessa keskustelussa, etenkin Ukrainan konfliktin näkökulmasta. Siinä ovat olleet keskeisinä teemoina talouspakotteet, maailmanpolitiikka, sotatalous, mobilisaatio, kulutussota, sodan käynnin erilaiset muodot, sotateknologian

vaikutukset taistelukentällä sekä jälleenrakennuksen mahdollisuudet. Usein tässä keskustelussa on sivuttu myös historiallisia konteksteja ja tapauksia, jolloin nyky päivän tapahtumat on saatu laajempaan yhteiskunnalliseen tarkasteluun.

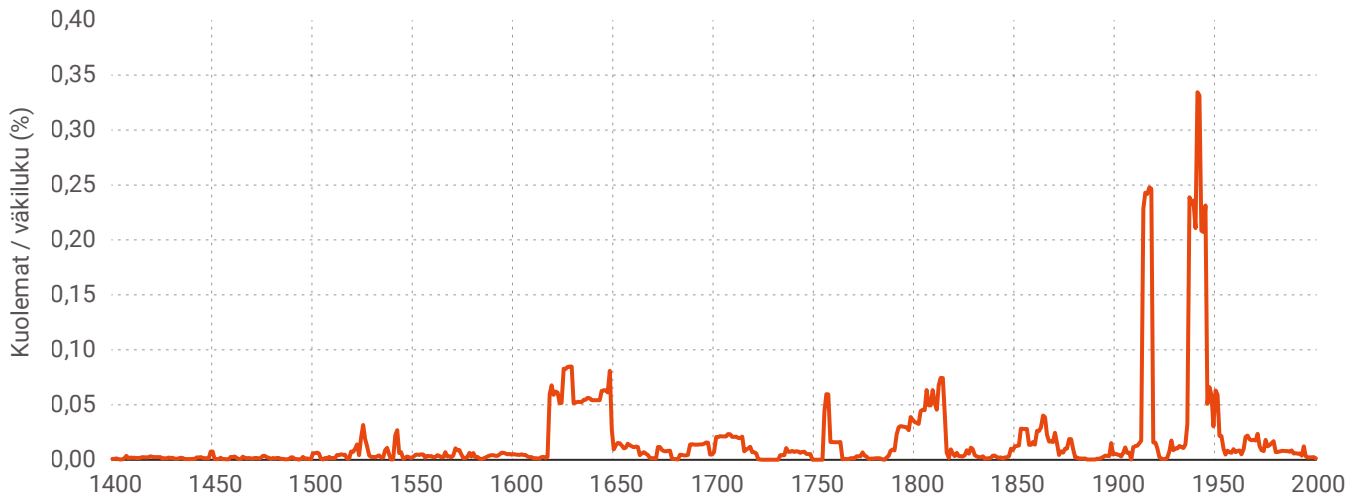
Näiden lisäksi turvallisuuden ja turvallistamisen teemat ovat nousseet poliittiseen keskusteluun puolustusmenojen ja puolustushankintojen lisätarpeen kautta, mikä koskettaa Suomeakin tuoreena Nato-maana.¹ Tässä keskustelussa historiattomuus on ollut yllättävänkin tavallista, minkä takia aiempien konfliktien, asevarustelun sekä puolustusvälinehankintojen historialliset ”opit” ovat jääneet varjoon.

Julkaisin toukokuussa 2025 kollegojeni kanssa toimittamani kirjan *The Routledge Economic History of War*², mikä on ensimmäinen laaja yleisesitys turvallisuuden ja maanpuolustuksen taloudellisten teemojen

GUNS
VERSUS
BUTTER

KUVIO 1. KUOLEMAT GLOBAALEISSA KONFLIKTEISSA SUHTEUTETTUNA VÄKILUKUUN VUOSINA 1400–2000.

Kuvioiden 1 ja 2 lähteet: Datan lähteenä Brecke, 2012. Ladattu 24.3.2024. Väestödatan lähteenä Bolt & van Zanden, 2025; ks. myös Fariss ym., 2022.

historiasta. Siinä on useita lukuja muun muassa taloudellisen puolustuskapasiteetin kehityksestä, lakien ja yhteiskuntarakenteiden muutoksesta, taloudellisen sodankäynnin vaikutuksista ja tehokkuudesta sekä yritysten ja sotatuotannon taloudellisista rooleista. Tarkastelemme näitä teemoja yli vuosisatojen.

Sotien taloushistoria tarjoaa laajaa ymmärrystä konfliktien syvistä vaikutuksista, jolloin voimme ymmärtää nykyisyydenkin haasteita monipuolisemmin. Esimerkiksi jo käynnissä olevan ja tulevan Ukrainan jälleenrakennuksen yhtenä mallina toimii toisen maailmansodan jälkeinen Marshall-suunnitelma, mikä osaltaan mahdollisti Euroopan vahvan talouskasvun sodan jälkeisinä vuosikymmeninä.³

Taloushistorioitsijat ja taloustieteilijät ovat myös pyrkineet ymmärtämään syvemmin vaikkapa Naton dynamiikkaa, erityisesti ydinpelotteen vaikutusta liittoutuman jäsenten puolustusmenoihin, sekä yleisemmin asevarustelun prosesseja. Esimerkiksi itse olen tutkinut ensimmäistä maailmansotaa edeltävää asekilpailua, mitä kiihdyttivät suurvaltojen puutteellinen ymmärrys toistensa sotilaallisista kyvyistä ja uuden

teknologian edistysaskeleet. Lopputuloksena oli hallitsematon suursota, missä kuoli kymmeniä miljoonia.⁴

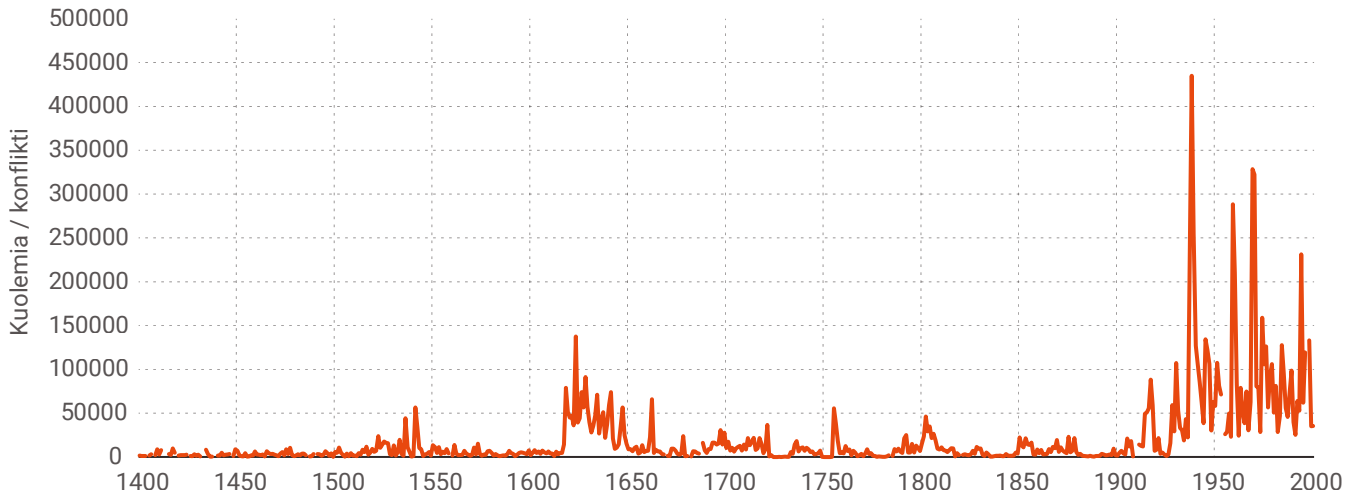
KONFLIKTIT NYKYDATAN VALOSSA

Nykytutkimus tarjoaa uudenlaista dataa ja mahdollisuuksia arvioida konfliktien laajuutta, kuolettavuutta sekä niihin liittyvien taloudellisten ja yhteiskunnallisten prosessien erilaisia nyansseja. Onko konflikteissa esimerkiksi kuollut aiempaa enemmän vai vähemmän ihmisiä viimeisten vuosisatojen aikana? Useat tutkijat ovat havainneet sotien määrän ja väkivallan vähentyneen ajassa, ainakin viimeisen 150 vuoden aikana.⁵

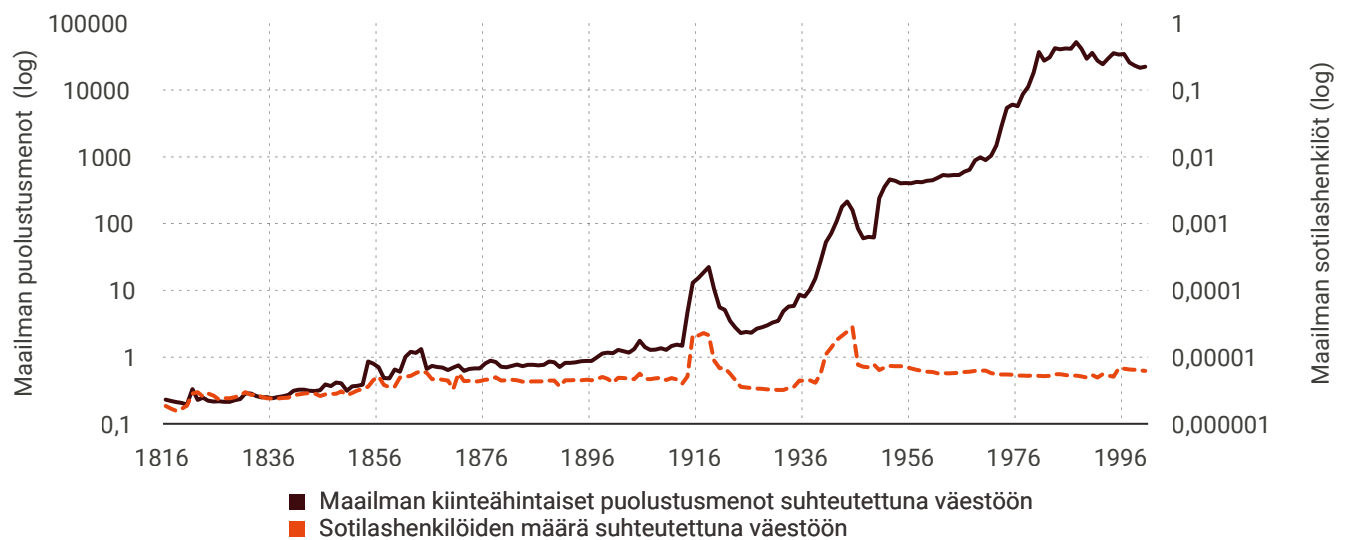
Steven Pinkerin (2011) mukaan maailmassa on yleisemminkin havaittavissa laskusuhdanne väkivallan määrässä. Joidenkin tutkijoiden tulkinta on se, että erityisesti demokratioiden määrän kasvu on korreloinut valtioiden välisten konfliktien määrän laskun kanssa.⁶ Toisaalta esimerkiksi taistelukuolemissa aleneva trendi näyttäisi olevan varsin tuore ilmiö, vuodesta 1950 eteenpäin, ja globaalisti on olemassa hirveän suurta vaihtelua väkivallan määrän ja konfliktien tappavuuden osalta.

Kuten kuviosta 1 voidaan päätellä, taisteluissa kuolleiden suhteellisessa määrässä ei kuitenkaan ole tapahtunut selkeätä vähentymistä. Itse asiassa 1900-luvun maailmansodat näyttävät tässä varsin poikkeuksellisen kuolettavina konflikteina, ehkä jossain määrin verrattavissa Ranskan vallankumoussotiin, Napoleonin sotiin ja 30-vuotiseen sotaan. Vaikka suurvaltojen väliset suora-

KUVIO 2. KONFLIKTEISSA KUOLLEET SUHTEUTETTUNA KONFLIKTIEN MÄÄRÄÄN GLOBAALISTI VUOSINA 1400–2000.

KUVIO 3. MAAILMAN KIINTEÄHINTAISET PUOLUSTUSMENOT SUHTEUTETTUNA VÄESTÖÖN SEKÄ SOTILASHENKILÖIDEN MÄÄRÄ SUHTEUTETTUNA VÄESTÖÖN VUOSINA 1816–2000.

Lähteet: Laskettu seuraavista: Pevehouse et al., 2004; SIPRI Military Expenditures Database (<https://www.sipri.org/databases/milex>); Bolt & van Zanden, 2025; Eloranta & Hoffman, 2023.

naiset sodat ovat vähentyneet ajassa, teknologiset muutokset ovat tehneet sodankäynnistä yhä tehokkaampaa ja kuolettavampaa. Tämä näkyy myös Ukrainassa rintamalla, missä ohjuksilla ja drooneilla on keskeinen rooli sodan eri areenoilla. Tästä trendistä kertoo myös kuvio 2, missä 1900-luku näyttää erityisen väkivaltaisena. Useissa aiemmissa tutkimuksissa on keskitytty nimenomaan länsimaihin ja niitä koskevaan dataan, jolloin on muodostunut selkeä harha yhteiskuntien kehittymisestä väkivalltomampaan suuntaan.

Sotien taloudelliset vaikutukset sekä sotiin valmistautumisen skaala ovat myös kasvaneet lähes eksponentiaalisesti viime vuosisatoina. Kuten kuviosta 3 voidaan havainnoida, koko maailman puolustusmenot ovat kasvaneet huomattavasti viimeisen 200 vuoden aikana, vaikka inflaatiokin otetaan huomioon. Puolustusmenojen kasvu on myös suuntautunut yhä enenevässä määrin erilaisiin teknologioihin, joiden tappa-

TAULUKKO 1. PUOLUSTUSMENOJEN SUHTEELLISET OSUUDET GLOBAALISTI ALUEITTAIN 1990–2023.

Alue	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2023
Afrikka	1,2	1,3	2,0	1,8	2,0	2,3	1,9	2,0
Amerikat	47,9	53,2	49,4	54,7	54,8	45,1	45,1	40,4
Aasia	9,1	14,2	16,1	16,1	17,9	23,2	25,6	25,4
Eurooppa	36,1	25,2	25,0	20,6	18,1	18,9	19,1	23,8
Lähi-Itä	5,7	6,1	7,5	6,8	7,2	10,5	8,4	8,4

Lähde: SIPRI Military Expenditures Database (<https://www.sipri.org/databases/milex>).

Kolonialismin ja suurvaltakilpailun vaikutukset ovat näkyneet erityisen brutaalisti juuri Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa.

vuus on kasvanut sekin voimakkaasti. Tätä kuvataan usein englanninkielisellä käsitteellä *"bang for the buck"*. Sotilashenkilöiden suhteellinen määrä maailmassa on ollut maailmansodat pois lukien hyvinkin vakaa. Konfliktien tuhovoima liittyy siis pääosin kiihtyvään teknologiseen kehitykseen, mikä perustuu voimakkaaseen talouskasvuun maailmassa samalla ajanjaksolla.⁷

Samalla kun puolustusmenojen ja konfliktien suhteelliset kustannukset ovat laskeneet länsimaissa toisen maailmansodan jälkeen, globaalissa etelässä niiden osuudet ovat lähinnä nousseet. Kolonialismin ja suurvaltakilpailun vaikutukset ovat näkyneet erityisen brutaalisti juuri Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa. Kuten taulukko 1 osoittaa, suurin muutos globaalien puolustusmenojen kehityksessä on tapahtunut Aasiassa, missä isojen talousmahtien nousu on johtanut myös suurin puolustusinvestointeihin. Samoin diktatuurien halukkuus osallis-

tua sekä kansainväliseen varustelukilpailuun että oman väestön kurinpitoon on selkeästi vahvistunut Neuvostoliiton romahdusta seuranneen lyhytaikaisen optimismin jälkeen.

Globaalista etelästä löytyvät myös suurimmat (lähinnä länsimaisten) aseiden ja tuhoisien teknologioiden ostajat. Suurimmat aseiden ja asejärjestelmien tuottajat tulevat Yhdysvalloista ja muista OECD-maista. Ukrainan sota on ollut niille suuri taloudellinen mahdollisuus, sillä venäläisten aseiden tehottomuus on ollut useille asiantuntijoillekin yllätys.⁸

Kuviossa 4 näkyvät aseiden tuonnin muutokset 1960-luvulta eteenpäin maailmassa. Kylmä sota on selkeä tuonnin kasvun kausi, jonka loppuvaiheessa alkoi laskeva trendi. Tilanne muuttui 2010-luvulla, ja viimeistään 2020-luvulla maailmassa on ollut selvä asevarustelun kausi käynnissä. **Donald Trumpin** toisen kauden tuoma maailmanpolitiikan epävarmuus ja populismin nousu ovat jatkoa jo pidemmälle trendille kohti lisääntyntä populismia, uusien taloudellisten ja turvallisuuspoliittisten blokkien muodostumista sekä sotilaallista kilpailua vallasta ja resursseista. Aasian ja Lähi-idän valtioiden asetuonti on säilynyt vahvana, mikä tulee jatkumaan vielä pitkään.

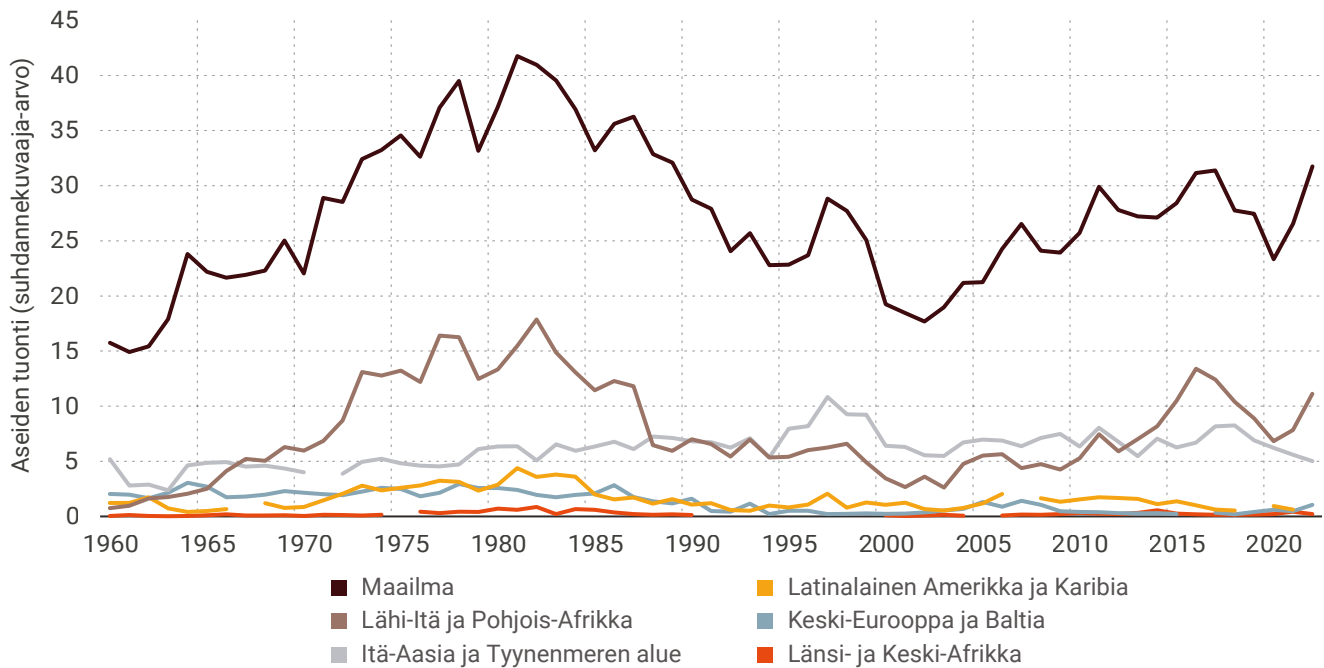
TALOUSPAKOTTEET TOIMIVAT HITAASTI

Löytyykö näistä isommista trendeistä ja tutkimuksesta yleisemmin pohdittavaa Suomelle tai laajemmin EU:ssa vuonna 2025? Haluan tarkastella kolmea keskeistä teemaa:

1. talouspakotteiden vaikutuksia,
2. puolustusmenojen kasvupaineita sekä
3. puolustusvälinehankintojen taloudellisia ja teknologisia näkökulmia.

Historian ja taloustieteen tutkimus tarjoaa poliittisille päättäjille työkaluja, joilla voi tehdä paremmin informoituja päätöksiä. Se, miten niitä sovelletaan, ei tietenkään ole enää tutkijoiden päätettävissä. Kriiseistä ja konflikteista oppiminen on tärkeää yhteiskunnan resilienssille.⁹

KUVIO 4. ASETUONTI MAAILMASSA KOKONAISUUDESSAAN SEKÄ ALUEITTAIN VUOSINA 1960–2023.

Lähde: SIPRI Arms Transfers database.

Taluspakotteita on käytetty läpi historian erilaisissa konflikteissa, ja tulokset ovat olleet hyvin samankaltaisia. Taluspakotteet ovat varsin hidas painostusinstrumentti, ja niitä on vaikea kohdistaa tehokkaasti. Tämä on nähty myös Venäjään kohdistetuilla pakotteilla.

Yksin taluspakotteilla ei ole pystytty lopettamaan konflikteja. Ne ovat olleet tehokkaimmillaan silloin, kun ne ovat olleet osa laajempaa taloudellista sodankäyntiä ja sotilaallista strategiaa. Esimerkiksi toisessa maailmansodassa molempien osapuolien pakotteet ja taloudellinen sodankäynti aiheuttivat suuria ongelmia vastustajan kyvylle ylläpitää sotateollisuutta.

Samalla taluspakotteet aiheuttavat aina vastareaktioita. Yhdysvaltojen suorittama Japanin sulkua johti Japanin tekemään taktiseen hyökkäykseen Pearl Harboriin joulukuussa 1941. **Mussolinin** Italialle asetetut pakotteet Abyssinian raakuuksista 1930-luvulla johtivat diktatuurin suosion kasvuun, mikä näkyi vaikkapa Benito-nimisten lasten määrän huimassa kasvussa.¹⁰ Pakotteilla ei myöskään mureta vihollisen taistelukykyä, mitä esimerkiksi Venäjä ei ole oppinut nykyisessä konfliktissa Ukrainassa. Edes erityisen tuhoisat palopommitukset Saksassa vuonna 1944 eivät murtaneet natsi-Saksan taistelutahtoa – sen sijaan selkeästi ylivoimaisen tuhoivoiman käyttö Hiroshimassa ja Nagasakissa 1945 pakotti Japanin antautumaan.¹¹

Vastapakotteetkin saattavat olla erityisen tehokkaita, kuten erityisesti energiariippuvaiset EU-valtiot ovat kokeneet Ukrainan sodan aikana. Vaikka kaikista näistä vaikutuksista on kattavaa tutkimustietoa, jostain syystä tieto tulee lähes aina yllätyksenä poliittisille toimijoille. Kyseessä lienee jonkinlainen *“this time it’s different”* -harha, eli historiaa ei ymmärrettä jatkumona rakenteita ja tapahtumia.¹²

PUOLUSTUSMENOT KASVAVAT VIELÄ KAUAN
Puolustusmenojen globaalissa kehityksessä on menossa kasvuvaihe, joka tulee jatkumaan jopa vuosikymmeniä. Epävarmuus kasvaa voimakkaasti eri puolilla maailmaa, jolloin kylmän sodan kaltainen kilpailuasetelma tulee mahdolliseksi.

Kiinan johtama blokki ei ole kovin yhtenäinen, etenkin sotilaallisesti, ja BRICS-maiden ryhmä tarjoaa hedelmällisimmän tavan lisätä samanmielisten valtioiden taloudellista yhteistyötä. Sotilaalliset jännitteet esimerkiksi Kiinan ja Intian välillä eivät ole vähentyneet. Sen sijaan länsi on yhtenäisempi, vaikka Natoon ja taloudelli-

JARI ELORANTA

Jari Eloranta on taloushistorian professori Helsingin yliopistossa. Hänen tutkimuksensa keskittyvät kriisien ja konfliktien taloudellisten vaikutusten arviointiin sekä pohjoismaisten yhteiskuntien pitkän aikavälin kehitykseen. Tutkimuksissaan Eloranta on tarkastellut muun muassa puolustusmenojen sekä puolustushankintojen historiallisia trendejä vertailevasta näkökulmasta.

seen yhteistyöhön kohdistuvat haasteet ovat lisääntyneet vuoden 2025 aikana.

Blokkiutumisen ja asevarustelu ovat jossain määrin ennustettavissa, aiempien varustelukilpailujen dynamiikan kautta. Samoin puolustusmenojen kasvu johtaa kiipuun budjettiratkaisuissa. Kylmän sodan ensimmäiset vuosikymmenet olivat lännessä todella voimakkaan talouskasvun aikaa, jolloin voitiin samanaikaisesti luoda hyvinvointivaltioiden perustat ja ylläpitää puolustusmenot totuttua korkeammalla tasolla. Nyt talouskasvu on ollut esimerkiksi EU:ssa heikompaa jo pidemmän aikaa.

Puolustusmenoilla on taloudellisesti sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Taloustieteellisen tutkimuksen pohjalta ei voida odottaa niistä tulevan EU-valtioiden talouden vetureita – puolustusinvestoinnit hyödyttävät vain tiettyjä talouden osia. Ja jos länneltä puuttuu Yhdysvaltojen kaltainen luotettavan ydinpelotteen ja sotilaallisen tuen tuottava liittolainen, jollainen se oli kylmän sodan aikana, liittoutuman muut maat joutuvat investoimaan enemmän omaan puolustukseensa.

Tutkimuksessa usein viitataan niin sanottuun ”guns versus butter” -ilmiöön, jossa puolustusmenot saattavat kasvaa sosiaalimenojen kustannuksella. Yleensä näin ei historiassa suoraan ole tapahtunut, sillä budjettiprosessit ovat monimutkaisia, ja tyypil-

lisimmillään molemmat ovat kasvaneet samanaikaisesti, mikä on johtanut valtion taloudellisen roolin kasvuun.¹³ Nykyisessä budjettitilanteessa Suomessa tämänkaltainen mekanismi voi kuitenkin jossain muodossa toteutua.

RAUHANAJAN YHTEISKUNTA ON INNOVATIIVISIN

Nato-maiden tavoite puolustusmenojen suhteellisen osuuden nostamisesta viiteen prosenttiin BKT:sta tuottaa siis haasteita Suomessakin, vaikka 1,5 prosenttia voidaan suunnata niin sanotusti pehmeämpään kokonaisturvallisuuden vahvistamiseen. Suomen päättäjät joutuvat myös miettimään, miten saada näkyviin vaikkapa asevelvollisuuden oikeat kustannukset, mikä nostaisi puolustusmenojen suhteellista osuutta 2,5 prosentista yli 3 prosentin.

Kun puolustusmenoja nostetaan nopeassa tahdissa, nähdään **Eisenhowerin** mainitseman ”*Military-Industrial Complex*” -ilmiön erilaisia muotoja. Hän varoitti tulevia päättäjiä jo 1950-luvulla siitä, että sotilaallisten ja taloudellisten toimijoiden yhteiset intressit vaarantavat oikeusvaltion toiminnan, mikä voi johtaa korruption lisääntymiseen. Tätä nähtiin myös Suomessa sata vuotta sitten, kun uuden itsenäisen valtion instituutiot olivat vielä lapsenkengissä.

Suurten voittojen houkutukset antavat puolustusvälineteollisuudelle kannustimia pyrkiä vaikuttamaan poliittisiin prosesseihin. Samalla poliittiset toimijat katsovat usein sormien välistä mahdollisia väärinkäytöksiä kansallisen turvallisuuden nimissä. Tämän riskin minimointi vaatii oikeusvaltion vahvistamista turvallisuuden rinnalla.

Tutkimus osoittaa myös sen, että investoinnit puolustusteknologiaan eivät ole välttämättä taloudellisesti kovin kestäviä. Esimerkit, kuten tutka ja internet, ovat poikkeuksia innovaatioiden historiassa. Rauhanajan yhteiskunta, missä valtio ei pyri suuntaamaan investointeja, on kaikkein innovatiivisin. Tämän on osoittanut esimerkiksi Yhdysvaltojen toisen maailmansodan aikaista sotataloutta tutkinut **Alexander Field** (2022). Yhdysvaltojen mobilisatio oli ehkä historian kokonaisvaltaisimman ja tehokkaimman, mutta valtion johtamat tai ohjaamat investoinnit pääosin epäonnistuivat.

Puolustusvälinehankintojen nopea lisääminen vaatii perusteellista pohdintaa ja erilaisten asiantuntijoiden roolitusta valvonnassa. Se on välttämätöntä myös demokrati- an ja oikeusvaltion uskottavuuden näkökulmasta. «

Viitteet

- ¹ Wass ym. 2025
 - ² Eloranta ym. 2025
 - ³ Ks. Eichengreen 2023; Åslund & Becker 2024.
 - ⁴ Olson & Zeckhauser, 1966; Eloranta, 2007.
 - ⁵ Gleditsch and Pickering 2014.
 - ⁶ Diehl ym. 2021.
 - ⁷ Ferguson 2013.
 - ⁸ Ks. esim. Kofman 2022; Barany 2023.
 - ⁹ Eloranta & Uusitalo 2024.
 - ¹⁰ Kuorelahti ym. 2025.
 - ¹¹ Davis & Engerman 2006.
 - ¹² Ks. esim. Norman & Delfin 2012.
 - ¹³ Narizny 2003.
- Barany, Z. (2023), "Armies and Autocrats: Why Putin's Military Failed", *Journal of Democracy*, 34(1), 80–94.
- Bolt, J., ja Van Zanden, J. L. (2025), "Madison-style estimates of the evolution of the world economy: A new 2023 update", *Journal of Economic Surveys*, 39(2), 631–671.
- Brecke, P. (2012), *Conflict Catalog (Violent Conflicts 1400 AD to the Present in Different Regions of the World)*, Centre for Global Economic History.
- Davis, L. E., ja Engerman, S. L. (2006), *Naval Blockades in Peace and War: An Economic History Since 1750*, Cambridge University Press.
- Diehl, P. F., Goertz, G., ja Gallegos, Y. (2021), "Peace data: Concept, measurement, patterns, and research agenda", *Conflict Management and Peace Science*, 38(5), 605–624.
- Eloranta, J. (2007), "From the great illusion to the Great War: Military spending behaviour of the Great Powers, 1870–1913", *European Review of Economic History*, 11(2), 255–283.
- Eloranta, J. ja Hoffman, P. T. (2023), "Cliometric Approaches to War", teoksessa Diebolt, C., Hauptert, M. (toim.), *Handbook of Cliometrics*, Springer, Berlin, Heidelberg.
- Eloranta, J., ja Uusitalo, R. (2024), *Ankarat ajat: suomalaisten talouskriisien pitkä historia*, Gaudeamus.
- Eloranta, J., Land, J., Kuorelahti, E. ja Fishback, P. (toim.). (2025), *The Routledge Economic History of War*, Taylor & Francis.
- Eichengreen, B. (2023), "Economic Recovery in Post-World War II West Germany and Ukraine Today", teoksessa *EconPol Forum* (Vol. 24, No. 2, 30–35), Munich: CESifo GmbH.
- Fariss, C. J., Anders, T., Markowitz, J. N. ja Barnum, M. (2022), "New estimates of over 500 years of historic GDP and population data", *Journal of Conflict Resolution*, 66(3), 553–591.
- Ferguson, N. (2013), *The Cash Nexus: Money and Politics in Modern History, 1700–2000*. Penguin UK.
- Field, A. J. (2022), *The Economic Consequences of US Mobilization for the Second World War*, Yale University Press.
- Gleditsch, K. S. ja Pickering, S. (2014), "Wars are becoming less frequent: A response to Harrison and Wolf", *The Economic History Review*, 67(1), 214–230.
- Kofman, M., Connolly, R., Edmonds, J., Kendall-Taylor, A. ja Bendett, S. (2022), *Assessing Russian state capacity to develop and deploy advanced military technology*, Center for a New American Security.
- Kuorelahti, E., Dungy, M. ja Eloranta, J. (2025), "League of Nations and Interwar Security Framework", teoksessa *The Routledge Economic History of War*, s. 165–183. Routledge.
- Narizny, K. (2003), "Both guns and butter, or neither: Class interests in the political economy of rearmament", *American Political Science Review*, 97(2), 203–220.
- Norman, E. R. ja Delfin, R. (2012), "Wizards under uncertainty: Cognitive biases, threat assessment, and misjudgments in policy making", *Politics & Policy*, 40(3), 369–402.
- Olson, M. ja Zeckhauser, R. (1966), "An Economic Theory of Alliances", *The Review of Economics and Statistics*, 266–279.
- Pinker, S. (2011), *The Better Angels of Our Nature: The Decline of Violence in History and its Causes*, Penguin UK.
- Wass, H., Amadae, S. M., Eloranta, J., Forsberg, T., Hentunen, M., Käihkö, I., Lehtinen, J., Tukiainen, J., Valkama, L., Vuorelma, J., & Weckman, A. (2023), "Monitarpeisen turvallisuuden takuut: suomalaisten odotukset turvallisuus- ja puolustuspolitiikalle vuoden 2024 presidentinvaalien kynnyksellä", NATO-poll research project.
- Åslund, A. ja Becker, T. (2024), "A European Marshall Plan for Ukraine on the Way to the EU", teoksessa *The Borders of the European Union in a Conflictual World: Interdisciplinary European Studies*, 233–260, Cham: Springer Nature Switzerland.

Rauhan kustannukset ja sotimisen hinta

Ihmiskunta on elänyt ydinaseiden varjossa jo yli 80 vuotta ilman suursotaa, mutta aseelliset konfliktit, puolustusmenojen kasvu ja geopolittiset jännitteet kertovat rauhan hauraudesta. Sotien taustalla vaikuttavat biologiset, taloudelliset ja poliittiset syyt ovat nekin yhä läsnä. Niiden seuraukset mitataan paitsi ihmishengissä myös kansantalouksien rakenteissa. Miten paljon olemme valmiita maksamaan rauhasta – ja mikä on lopulta elämän arvo?

Konfliktit aiheuttavat kärsimystä. Kaikki konfliktit eivät kuitenkaan ole samanlaisia. Konfliktien typologiassa on aiheellista erottaa sodat, sisällissodat ja terrorismi. Sodalla viitataan aseelliseen konfliktiin valtioiden ja kansojen välillä. Sisällissota on yhden valtion sisällä tapahtuva aseellinen konflikti. Sissisodalla ymmärretään pienten, hajanaisten aseistettujen joukkojen käymää sodankäyntiä ylivoimaisista vihollista vastaan. Terrorismi tarkoittaa ryhmien välistä väkivaltaa, joka ei erottele kohteita esimerkiksi siviileihin ja sotilaisiin. Terrorismi voi tapahtua yhden valtion

alueella tai olla kansainvälistä. Sillä on poliittisia tai uskonnollisia tavoitteita. Myös vallassa olevat hallitukset voivat harjoittaa terrorismia.

Sotatutkimukset, psykologia, elämän evoluution tutkimukset sekä taloustiede ja muut yhteiskuntatieteet ovat laajalti pureutuneet sotien psykologisiin, biologisiin, taloudellisiin ja geopolittisiin syihin. Sotien biotaloudelliset syyt on kiteyttänyt sattuvasti yhdysvaltalainen taloustieteilijä **Jack Hirschleifer** (1998): perimmäiset syyt taisteleminen ovat ravinto ja seksi, eli biologisen menestyksen oleelliset tekijät. Vallantavoittelu ja kansallinen kunnia voivat myös olla sotien taustalla.

Tsingis-kaanin (1162–1227) kerrotaan sanoneen: *”Suurin nautinto on kukistaa viholliset, ryöstää heidän omaisuutensa, nähdä heidän rakkaansa kylpevän kyyneissä, ratsastaa heidän hevosillaan ja vaipua uneen heidän vaimojensa ja tyttäriensä syliin.”*¹

OUNT

2560

2029

8

\$

CLEARANCE

1-90801E

Psykologi **Steven Pinker** on kirjassaan (2011) dokumentoinut dataa, jonka mukaan rauhanomainen yhteiselo olisi ihmiskunnassa aikojen kuluessa vahvistunut. Sodissa kuolee nykyaikana aiempaa vähemmän ihmisiä. Hän on argumentoinut, että järkisyyt sekä empatian, moraalien ja itsekontrollin vahvistuminen olisivat saattaneet tehdä maailman turvallisemmaksi. Heimoyhteisöissä empatia rajoittui enemmän sukulaisuuteen, kun taas nykyaikana ihmisille olisi kehittynyt kyky tuntea empatiaa myös muukalaisia, siis ei-geenisukulaisia kohtaan.

Kun valtio on monopolisoinut väkivallan käytön poliisille, kostamisesta on tullut yksilölle kalliimpaa ja rangaistavaa. Yhteistoiminta on korvannut konflikteja ja anarkian. Sotien käynnistymistä taas rajoittavat sotien aiheuttamat kustannukset. Ensimmäinen maailmansota on silti esimerkki tapauksesta, jossa taloudellisestikin vahvasti integroituneet maat ovat Euroopassa ajautuneet keskinäiseen verilöylyyn.

IHMISHENKIEN MENETYKSET

Pinkerin (2011) tietojen mukaan eniten kuolemantapauksia suhteessa maapallon väkilukuun tapahtui Kiinassa vuosina 755–763 jaa: 36 miljoonaa ihmistä eli 17 prosenttia maapallon väkiluvusta olisi kuollut An Lushanin kapinassa ja sisällissodassa. Luku on kiistanalainen. **Johan Nordbergin** (2011) arvio on 13 miljoonaa, mikä vastaisi 5 prosentin osuutta maapallon väkiluvusta. Mongolien valloitukset erityisesti Tšingis-kaanin aikana myöhäisellä 1100- ja varhaisella 1200-luvulla olivat julmia. Ihmisiä kuoli 40 miljoonaa. Tämä käsitti kymmenen prosent-

tia maailman silloisesta väkiluvusta.

Toisessa maailmansodassa ihmisiä kuoli 55 miljoonaa, mikä oli 2,2 prosenttia maailman väkiluvusta. Arvio on epävarma. **Matthew Whiten** (2011) mukaan ensimmäisessä maailmansodassa olisi kuollut 15 miljoonaa ihmistä ja toisessa 66 miljoonaa.

Elämälle välttämättömien elintarvikkeiden niukkuus ja elämään liittyvä näköalattomuus ovat edesauttaneet taistelijoiden värväämistä. Yhden tutkimuksen² mukaan maatalouden tuottavuuden kasvulla on voinut olla konflikteja vähentävä vaikutus noin kaksi vuosisataa sen jälkeen, kun Amerikoista tuotu peruna oli otettu käyttöön vanhassa maailmassa.

Myös päinvastaista kehitystä on tapahtunut. Nopea väestönkasvu ja riittämättömät resurssit ovat saattaneet olla Ruandan vuoden 1994 kansanmurhan taustalla³. Useimmat nykyiset aseelliset konfliktit tapahtuvat Afrikassa ja Aasiassa maissa, jotka ovat köyhiä ja korruptoituneita ja joissa on korkea väestönkasvu ja niukasti henkistä pääomaa.

KYLMÄN SODAN LOPPU JA UUSI MAAILMANJÄRJESTYS

Toisen maailmansodan päätyttyä suurvallat ajautuivat keskinäiseen kylmään sotaan. Vastakkain olivat siis Yhdysvallat ja muut läntiset demokratiat sekä Neuvostoliitto ja muut sosialistimaat. Kuitenkin ymmärrettiin, että ydinasevaltojen välinen sota aiheuttaisi molemmille osapuolille täydellisen tuhon. Oppi molemminpuolisesta tuhon mahdollisuudesta (*Mutually Assured Destruction*, MAD) pelasti maailman. Erityisesti Kuuban vuoden 1962 kriisin aikaan ydinsodan uhka oli todellinen. On myös raportoitu tilanteista, joissa ydinsota olisi voinut syntyä vahingossa teknisen virheen johdosta.

Vuonna 1991 käynnistyneet Jugoslavian hajoamissodat olivat osoitus rauhan hauraudesta etnisesti tai uskonnollisesti erilaisten kansojen välillä. Saksan jälleenyhdistyminen vuonna 1990 ja useimpien Varsovan liiton maiden liittyminen Natoon vuosina 1999 ja 2004 vahvistivat uskoa tulevaisuuteen. Neuvostoliiton hajoaminen ja eurooppalaisten liittolaisten menettäminen johtivat ”venäläiseen

KONFLIKTIEN JA SODANKÄYNNIN KLASSIKOT: SUNZI, MACHIAVELLI JA VON CLAUSEWITZ

Varhaisimman tutkielman sodankäynnistä on kirjoittanut kiinalainen kenraali **Sunzi**, joka tunnetaan myös nimillä Sun Tzu tai Sun Wu. Hänestä tiedetään hyvin vähän. Hänen nimiinsä laitetun tutkielman on suomentanut **Heikki Karkkolainen** nimellä *Sodankäynnin taito* sekä sittemmin **Matti Nojonen** (2005, 2017). Tukeudumme tässä kirjoituksessa Nojosen suomennokseen.

Sodankäynnin taktiikkaa ja strategiaa käsittelevä tutkielma on ajoitettu viidennen vuosisadan loppuun ennen ajanlaskun alkua, eli se voi olla jopa noin 2 400 vuotta vanha. Sillä on ollut merkittävä vaikutus monien sotilassoittajien ajatteluun. Myös Napoleon opiskeli Sunzia. 1990-luvulla luotu Yhdysvaltojen merijalkaväen taisteluooppi perustuu Sunzin oppeihin. Lisäksi tutkielma on ajankohtainen hybridi-sodankäynnin eri muotojen alettua yleistyä myös nykyaikana.

Firenzeläisen **Niccolò Machiavelli**in kirja *Ruhtinas* on kirja vallasta ja keinoista piittaamattomasta pyrkimyksestä lujaan hallitusvaltaan. Se on kirjoitettu uuden ajan alun Firenzessä vuonna 1532. Sen mukaan valta ei ole päämäärä vaan väline, jos ajatellaan valtion etua. Kirja painotti terveiden lakien ja vahvan sotilaallisen voiman merkitystä. Palkkasotilaat olivat petollisia ja vain rahan motivoimia. Machiavellin mukaan tämä näkyi kohtalokkaana heikkoutena Italian kaupunkivaltioissa.

Kolmas varhainen sotateoreetikko oli **Carl von Clausewitz**, preussilainen 1800-luvun kenraali. Hänen kirjansa *Vom Kriege* (osaksi suomennettu *Sodankäynnistä*) pohjaa arvioihin Preussin kuninkaan **Fredrik Suuren** ja **Napoleonin** sodista ja on merkittävimpiä sodankäynnin analyyseja. Sodan von Clausewitz ymmärsi toimintana,

jonka tarkoitus on pakottaa vihollinen toimimaan toivotulla tavalla. Hän tarkasteli monipuolisesti sodankäyntiin vaikuttavia tekijöitä ja etenkin niiden ennustamattomuutta. Tarvittava tieto oli epätäydellistä ja usein virheellistä. Tähän viittaa esimerkiksi sitaatti, jonka voisi suomentaa näin:

”Teoria vaatii siis, että sodan alussa sen luonne ja laajuus määritetään poliittisten todennäköisyyksien perusteella. Mitä lähemmäs nämä poliittiset todennäköisyydet ajavat konfliktin kohti absoluuttista sotaa, sitä enemmän sotivat valtiot kietoutuvat mukaan sen pyörteisiin, sitä selvemmin yksittäisten toimien väliset yhteydet käyvät ilmi, ja sitä välttämättömämpää on olla ottamatta ensimmäistä askelta ilman, että on harkittu viimeistä.”

Tämä vaatimus on yhdenmukainen sen kanssa, mitä moderni dynaamisten pelien teoria on esittänyt. «

traumaan”. Tämä näkyi sotatoimina Georgiassa vuonna 2008 ja vuonna 2014 tapahtuneena Krimin miehityksenä ja tuolloin käynnistyneenä Ukrainan sotana. Kylmä sota on palannut. Venäjä on käynyt täysimittaista sotaa Ukrainassa jo 3,5 vuotta.

Aasiassa kommunistisella Pohjois-Korealla on huomattava sotilaallinen kapasiteetti mukaan lukien ydinaseet. Kiina on vahvistanut huomattavasti sotilaallista iskukykyään ja katsoo Taiwanin olevan osa Kiinaa. Myös Etelä-Kiina merellä sotilaallinen jännitys on lisääntynyt Kiinan toimien johdosta. Ydinasevalta Pakistan on kahinoinut ydinasevalta Intian kanssa Kashmirin alueen omistuksesta. Iranin ja Israelin konflikti on eskaloitunut.

RAUHAN KUSTANNUKSET

Miten kylmän sodan päättymisen on vaikuttanut puolustusmenoihin? Koko maailman puolustusmenot vuonna 1990 olivat noin 1 200 miljardia dollaria. Tämä oli 3,6 prosenttia koko maailman bruttokansantuotteesta. Vuonna 2024 globaalit puolustusmenot olivat 2 718 miljardia dollaria. Niiden suhde koko maailman bruttokansantuotteeseen oli kuitenkin pudonnut 2,5 prosenttiin. Luvut löytyvät Tukholman kansainvälisen rauhan-tutkimusinstituutin Siprin julkaisusta (2024). Ukrainan sota ei luvuissa vielä juurikaan

VESA KANNIAINEN

Vesa Kanniainen on kansantaloustieteen emeritusprofessori Helsingin yliopistosta (opetusalueet: makrotalousteoriat, rahoitus, etiikka ja talous). Hän väitteli eläkeläisenä sotatieteiden tohtoriksi Maanpuolustuskorkeakoulussa (aihe: *Essays in National Defence*) ja kauppatieteiden tohtoriksi Itä-Suomen yliopistossa (aihe: *Essays on Corporate Social Responsibility*). CV: vesakanniainen.fi.

JUHA-MATTI LEHTONEN

Juha-Matti Lehtonen on toiminut vuodesta 2011 Maanpuolustuskorkeakoulussa sotalouden professorina. Hänen tutkimuksensa suuntautuu suorituskykyjen rakentamiseen, puolustusmateriaalihankintoihin sekä huoltovarmuuteen liittyviin kysymyksiin.

näy, mutta se tulee nostamaan puolustusmenojen suhteellista osuutta.

Puolustusmenojen jakauma suuralueittain ja suhteessa niiden bruttokansantuotteeseen on seuraava:

- Yhdysvallat 997 mrd dollaria (3,4 %),
- Kiina 314 mrd dollaria (1,6 %),
- Venäjä 149 mrd dollaria (7,1 %),
- Euroopan unioni 296 mrd dollaria (1,7 %) ja
- Ukraina 64,7 mrd dollaria (34 %).

Näistä voi esittää kaksi huomiota. Ostovoimapariteettikorjaus nostaisi Kiinan, Venäjän ja Ukrainan puolustusmenojen osuutta tässä vertailussa. Euroopan unionin lukema 1,7 prosenttia heijastaa sitä, että etenkin monissa suurissa Euroopan Nato-maissa puolustusmenot ovat jääneet alle sen, mitä Naton vaatimus 2 prosentin puolustusmeno-osuudeksi edellyttäisi. Ukrainan sota ja Euroopan puolustuskyvyn haasteet ovat johtaneet Naton tuoreeseen päätökseen siitä, että puolustusmenot nostetaan vuoteen 2035 mennessä 3,5 prosenttiin BKT:sta. Tämän lisäksi Nato-maat ovat sopineet, että niiden kriittisen infrastruktuurin suojaamiseen, verkkojärjestelmien turvaamiseen ja resilienssin vahvistamiseen käytetään lisäpanostuksena 1,5 prosenttia niiden BKT:sta.

Sotilasmenojen kansantaloudellisia kustannuksia ja hyötyjä ei silti mittaa sotilasmenojen määrä vaan verotukseen liittyvä hyvinvointitappio kustannuksena sekä kansallisen turvallisuuden ylläpitämiseen julkishyödykkeenä liittyvä hyötyvaikutus. Osa kansojen sotilasmenoista edustaa siis rauhan hintaa, osa taas hyökkäyssodan kustannuksia viholliselle ja hyökkääjälle itselleen.

Tässä yhteydessä voitaneen myös palauttaa mieliin, kuinka huomattavat Suomen puolustusmenot kaikista Suomen valtion varsinaisista menoista toisen maailmansodan aikoihin olivat:

- 1938: 30 %
- 1939: 53 %
- 1940: 77 %
- 1945: 20 %
- 1946: 8 %.⁴

Sotilasmenojen ja taloudellisen kasvun välinen suhde on monimutkainen. Sotilasmenot ovat pois niistä resursseista, joita olisi voitu suunnata tuottavasti koulutus- tai infrastruktuurimenoihin tai ilmastonmuutoksen vastaisiin toimiin. Ihmiskunnan innovaatiot kautta historian,

kuten esimerkiksi ruuti, tutka ja antibiootit, ovat palvelleet tietenkin sekä siviilitoimia että sotilaallisia tarpeita.

Alptekin ja **Levine** (2012) katsastivat meta-analyysissään 169 tutkimusta sotilasmenojen ja talouskasvun välisestä yhteydestä. Tukea ei löytynyt hypoteesille, että sotilasmenojen ja kasvun välinen yhteys olisi negatiivinen: kehittyvissä maissa sotilasmenojen vaikutus kasvuun todettiin positiiviseksi. Toisaalta OECD-maiden aineistolla vuosilta 1960–2000 **Katarina Keller**, **Panu Poutvaara** ja **Andreas Wagener** (2009) saivat tuloksen, jonka mukaan asevelvollisuus vähentää taloudellista kasvua, kun taas sotilasmenojen osuudella bruttokansantuotteesta ei ole tilastollisesti merkittävää vaikutusta. Selkeän vaikutusriippuvuuden puuttuminen on raportoitu myös **J. Paul Dunnen** ja **Eftychia Nikolaidoun** tutkimuksessa (2012).

PUOLUSTUSTEOLLISUUS TOIMIALANA

Puolustusmateriaalin kansainvälinen kauppa on ollut kansallisten intressien määräämää. Valtiot ovat toimineet samalla sekä puolustusmarkkinoiden sääntelijänä että asiakkaana. Tämä on tuonut markkinoille protektionistisia piirteitä. Siprin vuoden 2023 tilaston mukaan maailman kymmenen suurimman ase-teollisuusyrityksen joukossa oli viisi yhdysvaltalaisista, yksi brittiläinen, yksi venäläinen ja kolme kiinalaista ase-teollisuusyritystä. Sadan suurimman yrityksen liikevaihdon jakauma oli:

- Yhdysvallat 316 mrd dollaria (50,3 %)
- Eurooppa 132 mrd dollaria (21 %)
- Kiina 102 mrd dollaria (16,3 %) ja
- Venäjä 25 mrd dollaria (4 %).

Maailman johtava puolustusmateriaalivalmistaja Yhdysvallat pyrkii saavuttamaan teknologista ylivoimaa mahdollisia vastustajia vastaan. Yhdysvalloissa, maailman suurimmassa sotavarusteiden ostajamaassa, on voimassa vuonna 1936 säädetty *Buy American Act*, jonka mukaan sotavarusteet on valmistettava Yhdysvalloissa, ellei siihen saada erityistä poikkeuslupaa. Teknologista ylivoimaa ei voi rakentaa tuonnin varassa. Lisäksi lienee selvää, ettei sotavarusteita kannata myydä potentiaalisille vastustajille.

Puolustusmateriaalien vienti edellyttää Suomessakin vientilisenssiä ja jopa siirto EU:n sisällä edellyttää siirtolupaa. Tämän lisäksi puolustusmateriaalien vienti on voimakkaasti alisteista poliittisille päämäärille eikä tavanomaisen markkinalogiikan piirissä. Esimerkkinä on lännen tukema Ukraina.

Suomellakin on strategisia tavoitteita, jotka liittyvät huoltovarmuuteen: Suomi haluaa kaikissa olosuhteissa varmistaa, että hankitut sotavarusteet ovat käytettävissä, jos niitä tarvitaan. Valtio haluaa myös varmistaa

päivitysten ja varaosien saannin pitkien elinkaarien ajan sekä kyvyn integroida materiaalit Suomen puolustusjärjestelmään.

Tämä aiheuttaa poliittisia riippuvuuksia, kuten vaikka viimeaikainen Daavidin linko -ilmapuolustusjärjestelmän hankinta Israelista osoittaa. Emme voi olla varmoja, etteivät Suo-

men mahdolliset tuomitsevat linjaukset Israelin toimista Gazassa vaikuttaisi tämän järjestelmän elinkaareen ja varaosahuoltoon. Tämä joudutaan huomioimaan päätettäessä näistä linjauksista. Nato-kumppanimme Turkin toiminta, esimerkiksi venäläisen S-400-ilmatorjuntajärjestelmän hankinta, johti sen poistamiseen F-35-ohjelmasta, jossa Turkki alun perin oli mukana.

Euroopan unionilla on noin 20 maata puolustusmateriaalivientikieltojen piirissä. Näitten kohteena on Venäjän, Pohjois-Korean, Iranin ja Kiinan lisäksi useita pienempiä maita, kuten Somalia, Sudan ja Jemen. Perusteina ovat EU:n yhteiset asevientiperusteet⁵, joiden mukaan aseita ei viedä ihmisoikeuksia loukkaaviin ja sisäistä sortoa harjoittaviin maihin eikä konfliktien pitkitt-

**Osa kansojen sotilas-
menoista edustaa
rauhan hintaa, osa taas
hyökkäyssodan
kustannuksia viholliselle
ja hyökkääjälle itselleen.**

tämiseen tai synnyttämiseen. EU on pitkään pyrkinyt siirtämään puolustusmateriaali-kauppaa osaksi EU:n vapaan kilpailun sisämarkkinoita⁶, sillä EU:lla ei ole toimivaltaa kansallisen turvallisuuden kysymyksissä.

Nato on uskottava sotilaallinen toimija puolustuksessa, kun taas EU:lla on rooli yhteisessä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Kaikki EU-maat, kuten esimerkiksi Saksa, eivät ilmoita puolustusmateriaalivientiään EU:lle, joten vertailukelpoisia lukuja ei ole saatavissa. Suomen vuoden 2024 toteutuneesta 283 miljoonan euron aseviennistä kolme neljäsosaa suuntautui EU-maihin.

YDINASEET PELASTANEET SUURSODALTA

Ihmiskunta on elänyt yli 80 vuotta ydinaseiden varjossa. Atomipommit Hiroshiman ja Nagasakin kaupunkeihin pudotettiin elokuussa 1945. Ydinasevaltioita on nykyisin

yhdeksän. Maailmassa on tällä hetkellä noin 12 500 ydin-kärkeä.

Siprin mukaan ydinaseiden määrä vuonna 2023 oli seuraava:

- Venäjä 5 889, joista taktisia ydinaseita 1 000–2 000 (amerikkalainen arvio), operatiivisessa valmiudessa n. 1 500
- USA 5 244, joista taktisia ydinaseita 230 (niistä 100 viidessä Euroopan maassa)
- Kiina 410
- Ranska 290
- Iso-Britannia 225
- Pakistan 170
- Intia 164
- Israel 90 ja
- Pohjois-Korea 30.

On esitetty kuitenkin arvioita, että Kiina olisi kasvattamassa ydinaseidensa määrää.

Kylmän sodan aikana suurvallat sijoittivat ydinaseisiin huomattavat resurssit. Maailma oppi kuitenkin elämään

Viitteet

¹ Royle 1989.

² Iyigun, Nunn ja Qian 2017.

³ Diamond 2005.

⁴ Nummela 1993.

⁵ 2008/944/YUTP.

⁶ Anteroine, Lehtonen ja Mikkola 2013.

⁷ Ks. esim. Mrozek ja Taylor 2002.

⁸ Ks. Kanninen 2023.

Kirjallisuus

Alptekin, A. ja P. Levine (2012), "Military Expenditure and Economic Growth: A Meta-Analysis", *European Journal of Political Economy* 28, 636–650.

Anteroine, J., Lehtonen, J.-M. ja Mikkola, H. (2013), "Euroopan puolustusmarkkinoiden muutosten vaikutukset suomalaiselle puolustusteollisuudelle", *Tiede ja Ase* 70.

Clausewitz, C. von (1832), *On War*, espanjankielisestä painoksesta kääntänyt Carlos Fortea. La Esfera de los Libros, Madrid, 2005.

Diamond, J. (2005), *Collapse. How Societies Choose to Fail or Succeed*, New York: Penguin Books Ltd.

Dunne, J. P., ja Nikolaidou, E. (2012), "Defe-

nse Spending and Economic Growth in the EU15", *Defence and Peace Economics*, 23:6, 537–548,

Hirshleifer, J. (1998), "The Bioeconomic Causes of War", *Managerial and Decision Economics* 19, 457–466.

Holmes, T. M. (2007), "Planning versus Chaos in Clausewitz's On War", *The Journal of Strategic Studies* 30 (1), 129–151.

Iyigun, M., Nunn, N. ja Qian, N. (2017), "The Long-run Effects of Agricultural Productivity on Conflict, 1400–1900", *NBER Working Paper No. 24066*.

Kanninen, V., (2019), "Peliteorian käyttö konfliktien ja sotien analyysissä", Maan-

kauhun tasapainossa, jossa ydinaseita ei toisen maailmansodan jälkeen ole käytetty. Ydinaseiden määrää on sopimuksin rajoitettu. Ydinaseeton maailma on kuitenkin utopia, joka ei voi toteutua. Kauhun tasapaino on formaalisti mallinnettu **Vesa Kanniaisen** vuonna 2019 Maanpuolustuskorkeakoululle kirjoittamassa raportissa. Sen mukaan ydinaseiden käyttöön liittyvä tuhovoima on estänyt niiden käytön ja samalla pelastanut maailman suurvaltojen keskinäisiltä sodilta.

SODAT JA ELÄMÄN ARVO

Sodassa menetetty elämän määrä on suuri. Mikä siis on elämän arvo? Taloustieteessä kysymys elämän arvosta ei tarkoita moraalista tai filosofista arviota ihmisarvosta vaan arviota siitä, miten ihmiset itse tutkimusten mukaan omaa elämäänsä arvottavat. Tämä kysymys on tieteellinen, ja siihen vastaamisen avuksi on olemassa empiirisiä tutkimusaineistoja.

Esitetyt arviot ovat perustuneet tutkimuksiin siitä, paljonko ihmiset vaativat lisäpalkkaa vaarallisesta työstä,

kuinka paljon kuluttajat maksavat turvallisuutta lisäävistä tuotteista tai siitä, millaisia riskejä ihmiset ovat valmiit ottamaan liikenteessä⁷. Saadut VSL-arviot (*The Value of a Statistical Life*) ovat vaihdelleet suuresti – 100 000 dollarista – 25 miljoonaan dollariin. Jos käytetään ”best practice” -oletuksia, realistinen VSL-arvio on 1,5–2,5 miljoonaa (vuoden 1998 dollareissa). Kysymys elämän arvosta on silti kovin monimutkainen⁸. «

puolustuskorkeakoulu, Sotatekniikan laitos, Julkaisusarja 3: Työpapereita nro 2.

Kanniainen, V., (2023), ”Elämän arvo ja sodat”, *Kanava* 3/2023. 31–35.

Keller, K., Poutvaara, P. ja Wagener, A. (2009), ”Military Draft and Economic Growth in OECD Countries”, *Defence and Peace Economics* 20, 373–393.

Machiavelli, N. (1532), *Ruhtinas* (Il principe, The Prince), 1990. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Mrozet, J.R., ja Taylor, L. O., (2002), ”What Determines the Value of Life? A Meta-Analysis”, *Journal of Policy Analysis and Management*, 21(2), 253–270.

Norberg, J. (2016), *Progress: Ten Reasons to Look Forward to the Future*, London: One-world Publications.

Nummela, I. (1993), ”Inter arma silent revisores rationum. Toisen maailmansodan aiheuttama taloudellinen rasitus Suomessa vuosina 1939–1952”, *Studia Historica Jyväskyläensia*, Jyväskylän yliopisto.

Royle, T. (1989), *A Dictionary of Military Quotations*, New York: Simon and Schuster.

Pinker, S. (2012), *The Better Angels of Our Nature*, New York: Viking.

Sunzi, *Sodankäynnin taito*. Suomentanut ja toimittanut Matti Nojonen, Gaudeamus 2005, 2017. Englannin kielelle käännettynä

kirjan nimenä on *The Art of War*. Käännöksen on laatinut Lionel Giles. Se löytyy osoitteesta <http://classics.mit.edu/Tzu/artwar.html>.

White, M. (2011), *The Great Big Book of Horrible Things: The Definitive Chronicle of History's 100 Worst Atrocities*, W. W. Norton & Company.

SIPRI Top 100 arms-producing and military services companies in the world, 2023

SIPRI Fact Sheet – Trends in World Military Expenditure 2024.

Talouskasvu hiipuu

Talouskasvu on hidastunut Suomessa jo vuosikymmeniä, eikä digitalisaatio ole tuonut odotettua tuottavuusloikkaa. Samalla tuloerot ovat kasvaneet ja teknologian kehityksen suunnasta päättäminen on keskittynyt yritysten omistajille ja johtajille. Valtiolla ja koko yhteiskunnalla on kuitenkin oltava vahva kiinnostus ja sitoutuminen siihen, miten teknologiaa suunnataan ja tutkimusta muunnetaan lopputuotteiksi.

Viime vuosina Suomessa on politiikan areenalla ollut huoli siitä, miten vaatimaton talouskasvu saataisiin piristymään.

Talouskasvussa on tärkeää erottaa toisistaan kasvu lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Kun ihmisiä on töttöminä ja koneita pois käytöstä, kansantalous on kapasiteettinsa alapuolella. Tällöin julkisen sektorin kysynnän kasvattaminen, esimerkiksi julkisilla investoinneilla, mahdollistaa talouden pääsyn takaisin potentiaaliinsa. Pitkällä aikavälillä kysymys on siitä, miten talouden kapasiteettia voidaan kasvattaa. Kysynnän kasvun lisäksi finanssipoliittinen elvytys voi vaikuttaa muuta kautta myös pitkän ajan talouskasvuun. Tieto siitä, että elvytyspolitiikka on hallituksen kei-

novalikoimassa, vähentää sekä kokonaistaloudellisia että innovaatiotoiminnan riskejä. Se on verrattavissa sosiaalivakuutukseen. Lisäksi hyvä infrastruktuuri tukee myös innovaatioita. Samalla se voi muuttaa elinkeinorakennetta.

Pitkään jatkunut matalan kasvun aikakausi on saanut monet kysymään: onko taloustieteellä ratkaisuja talouskasvun arvoituksiin? Toisin kuin monet ehkä kuvittelivat, taloustieteessä on melkoinen määrä talouskasvuun liittyviä ratkaisemattomia arvoituksia. Vanhempi **Robert Solowin** (1956) kehittämä kasvuteoria tämän myöntääkin. Uudempi **Paul Romeriin** henkilöityvä teoria uskoi ratkaisseensa arvoitukset. Romerin (1986) teoria tuli otolliseen ideologiseen ilmapiiriin 1980- ja 1990-luvuilla, kun valtion roolia haluttiin supistaa. Valtiolle hyväksyttiin rooli perustutkimuksessa ja sen rahoittamisessa. Yritysten tehtäväksi jäi hoitaa loput. Tähän ajatteluun sopi mainiosti myös yritysten ja niiden omistajien verojen alentaminen. Onko tuuli kääntymässä? Hiljattain Romer itse on muuttanut radikaalisti näkemystään valtion roolista.¹

Hän myöntää aiemmin antaneensa valtiolle kehityk-

sen edistäjänä liian pienen roolin. Hän uskoo edelleen tieteeseen ja teknologiaan kehityksen moottorina. Hänestä on kuitenkin tullut suurten globaalien amerikkalaisten teknoyritysten liiketoimintamallien ankara kriitikko.

MILLOIN TUOTTAVUUS ALKAA KASVAA?

Vaikka teollisuusmaissa talouskasvu alkoi hidastua 1970-luvulla, henkeä kohti laskettu BKT:n kasvuvauhti oli 2 prosenttia ajanjaksolla 1973–1980. Tämä oli selvästi nopeampaa kuin ennen toista maailmansotaa (1,2 prosenttia), ja nopeampaa kuin globaalin kapitalismin vuosikymmenillä (1,8 prosenttia aikaudella 1980–2010). Työttömyysaste oli keskimäärin 3 prosenttia vuosina 1973–1980 ja 4 prosenttia vuosina 1980–2010.²

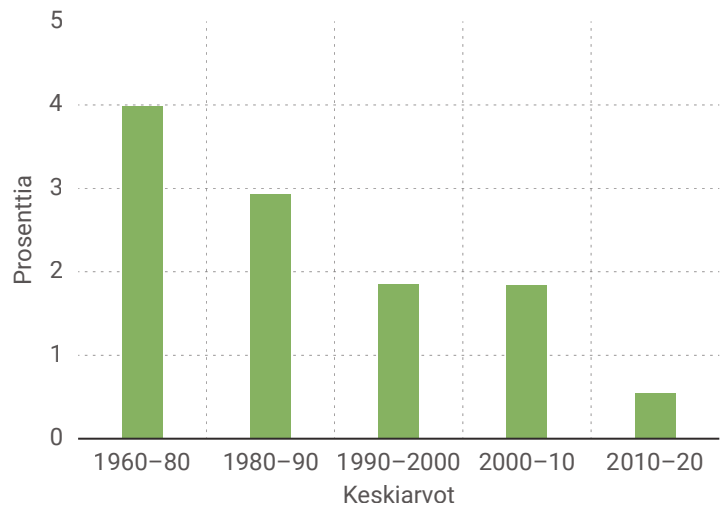
Kuviosta 1 nähdään, että Suomessa henkeä kohden laskettu BKT:n kasvu oli 1960-luvulta 1980-luvun alkuun keskimäärin lähes 4 prosenttia ja vielä 1980-luvulla liki 3 prosenttia. Seuraavina kahtena vuosikymmenenä se putosi alle 2 prosenttiin ja 2010-luvulla pudottiin jo noin 0,5 prosenttiin.

Voimakkaan talouskasvun aikana tuloerot kaventuivat 1960- ja 1970-luvuilla asettuen 1980-luvulla vakaalle tasolle. Samaan aikaan kun BKT:n kasvu alkoi hidastua, 1990-luvun puolivälistä alkaen kotitalouksien väliset tuloerot kääntyivät kasvuun, jota kesti finanssikriisin alkuun asti. Erityisen voimakkaasti kasvoivat ylimmät tulo-osuudet. Finanssikriisin jälkeen tuloerojen kasvussa tapahtui muutaman vuoden aikana notkahdus, kunnes kasvu taas jatkui 2020-luvun alkuun asti, jolloin tuloerot saavuttivat tason, jossa ne olivat ennen finanssikriisiä.³

Innovaatioiden kasvun IT-sektorilla piti viedä taloudet ennennäkemättömään kasvuun. Näin ei ole käynyt. Vai ovatko digitaalisen vallankumouksen hedelmät paljon vaikeampia havaita? Vuonna 1987 Solow kirjoitti: *”Näet tietokoneiden ajan kaikkialla paitsi tuottavuustilastoissa.”* Tällä huomauksella hän tarkoitti sitä, että digitaalitekнологiaan tehtävistä investoinneista saadut hyödyt näyttäivät varsin pieniltä.

Robert Gordon (2016) kiteytti teknopes-

KUVIO 1. HENKILÖÄ KOHDEN LASKETUN REAALISEN BRUTTOKANSANTUOTTEEN KESKIMÄÄRÄISET KASVUPROSENTIT SUOMESSA.

Aineistolähde: The Conference Board Total Economy Database, April 2023.

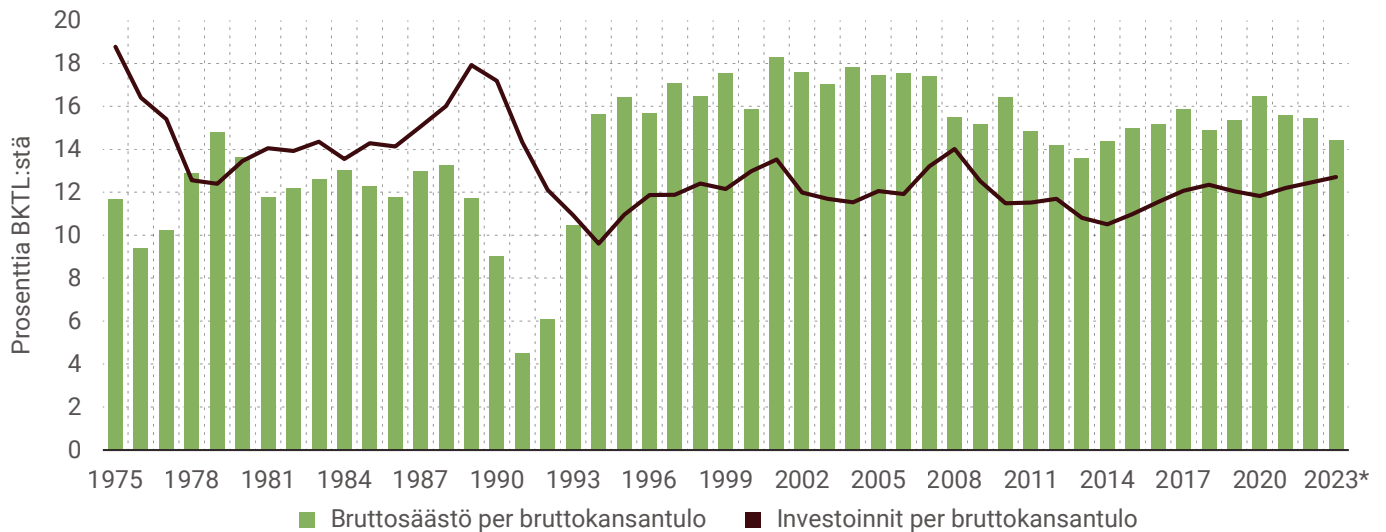
simistisen näkemyksensä yksinkertaisella esimerkillä: vesijohtoon kytketyn pesukoneen keksiminen lisäsi naisten osallistumista työelämään ja sai näin aikaan suuremman kasvusysäyksen ja sosiaalisen muutoksen kuin esimerkiksi internetin keksiminen. Tekno-optimistit, kuten **Eric Brynjolfsson** ja **Andrew McAfee** (2014), puolestaan uskovat, että digitaalisen teknologian, tekoälyn ja robottien mahdollisuuksilla ei ole rajoja. He näkevät kehityksessä myös haitallisia yhteiskunnallisia seurauksia, ennen kaikkea taloudellisen eriarvoisuuden kasvua. Tekno-optimistit vastasivat Solowille, että meidän on oltava kärsivällisiä, tuottavuuden kasvu on pian edessämme. Yli 30 vuotta on kulunut ja odotamme edelleen.

VOITOT OVAT KASVANEET, INVESTOINNIT EIVÄT

Suomessa yritykset investoivat vielä 1970- ja 1980-luvuilla merkittävästi kotimaahan. Investoinnit ylittivät niihin käytettävissä olleet tulot, eli bruttosäästön. Näin ollen yritykset rahoittivat investoinneistaan ison osan velkarahalla (kuvio 2).

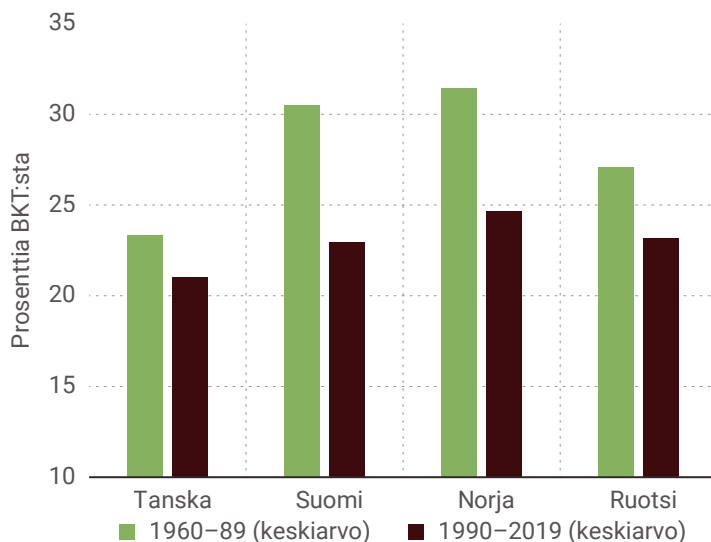
Globalisaatiota vauhdittaneen rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkamisen ja vuoden 1993 veroreformin myötä tilanne muuttui 1990-luvun alun laman jälkeen, jolloin investoinnit kotimaahan eivät juurikaan kasvaneet. Yritykset käyttivät kotimaisiin investointeihin kaksi kolmasosaa niihin käytettävissä olevista tuloista. Muutos on merkittävä, sillä Pitkänen ja Sauramo (2005) havaitsi-

KUVIO 2. YRITYSTEN BRUTTOSÄÄSTÖJEN JA INVESTOINTIEN SUHDE
BRUTTOKANSANTULON VUOSINA 1975–2024.

Aineistolähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito, Tulot ja menot sektoreittain.

KUVIO 3. BRUTTOPÄÄOMANMUODOSTUS POHJOISMAISSA.

Lähde: Tanninen ja Tuomala (2020), päivitetty. Aineistolähde: OECD, Economic Outlook No 116, December 2024.

vat tilinpäätöstilastojen perusteella, että vuosituhaten vaihteessa teollisuudessa yritysten käytettävissä olevista varoista noin 40 prosenttia käytettiin suoriin investointeihin ulkomailla.

Voittojen osuuden kasvu kansantulosta ei ole kasvat-
tanut investointeja. Muissakin Pohjoismaissa nähdään

investointien osalta samansuuntainen ke-
hitys kuviossa 3. Tämä muutos ei sinänsä
olisi huolestuttava, jos alhaisempaa inves-
tointiastetta olisi kompensoitu kasvua edis-
tävällä pääoman tehokkaammalla käytöllä.

Andrew Glyn (2006) pitää investointien
vähentymistä keskeisenä syynä työn tuot-
tavuuden laskuun jo vuoden 1973 jälkeen
kaikissa teollisuusmaissa. Reaalisen tuo-
tannon arvo per työntekijä kasvoi vuosina
1960–1989/1990–2019 Ruotsissa keskimää-
rin 2,2/1,7 prosenttia ja vastaavasti Suomessa
3,6/1,5, Norjassa 2,2/1,7 ja Tanskassa 2,2/1,3
prosenttia.⁴

Mikä sitten tekee työntekijöistä tuotta-
vampia? Parempi koulutus on yksi tekijä.
Toiseksi työntekijöillä on enemmän ja pa-
rempia koneita ja algoritmeja käytössään.
Robert Gordon (2016) arvioi, että koulu-
tuksen nousu selittää noin 14 prosenttia
työn tuottavuuden kasvusta ja investoin-
nit parempiin koneisiin, laitteisiin ja algo-
ritmeihin 19 prosenttia. Muuta havaittua
tuottavuuden paranemista ei voida selittää
taloustieteilijöiden mittaamien asioiden
muutoksilla. Taloustieteilijät kutsuvat sitä
tuotannon tekijöiden kokonaistuottavuus-

MARJA RIIHELÄ

Marja Riihelä toimii erikoistutkijana Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa.

HANNU TANNINEN

Hannu Tanninen työskentelee yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa.

MATTI TUOMALA

Matti Tuomala on taloustieteen emeritusprofessori ja toimii tutkijana Tampereen yliopiston Verotutkimuksen huippuyksikössä (FIT).

deksi (TFP eli *total factor productivity*).⁵

Moses Abramovitz (1956) kutsui TFP:tä "tietämättömyytemme mittariksi". TFP:n kasvu saadaan jäännöksenä, kun olemme mitanneet kaiken, mitä pystymme mittaamaan. TFP:n kasvuvauhti on hyvä teknologian kehityksen mitta, koska se osoittaa, kuinka paljon tuotoksen (eli BKT:n) kasvu johtuu teknologisista muutoksista ja tehokkuuden parannuksista. **Diane Coyle** (2025) huomauttaa, että 1990-luvulla havaitun kiihtymisen jälkeen TFP:n kasvu on 2000-luvun

puolivälin jälkeen hiipunut.

Kuviosta 4 huomataan, että jälkimmäisellä ajanjaksolla kokonaistuottavuuden keskimääräiset vuosimuutokset ovat olleet reilusti miinusmerkkisiä Suomessa ja Norjassa sekä hieman myös Ruotsissa. Toki 1990-luvun kokonaistuottavuuden kasvuluvutkin ovat vaatimattomia verrattuna kasvun kultaiseen ajanjaksoon.

MITEN KASVUA PITÄISI MITATA?

BKT mittaa tuotannon arvoa, ei yhteiskunnan hyvinvointia. Jo kansantalouden tilinpidon kehittämisen pioneeri **Simon Kuznets** (1962) varoitti, että yhteiskunnan hyvinvoinnin arviointiin BKT:n mittaukset ovat riittämättömiä. Hän ei pitänyt hyvänä myöskään sitä, että sotimiseen menevät kulut ja sellaiset alat kuin mainonta ja rahoitus ovat mukana näissä laskelmissa. Hän kyseenalaisti arvonlisäyksen, jota näillä aloilla syntyy, ja sen, onko arvonlisäys ylipäänsä mitattavissa.⁶

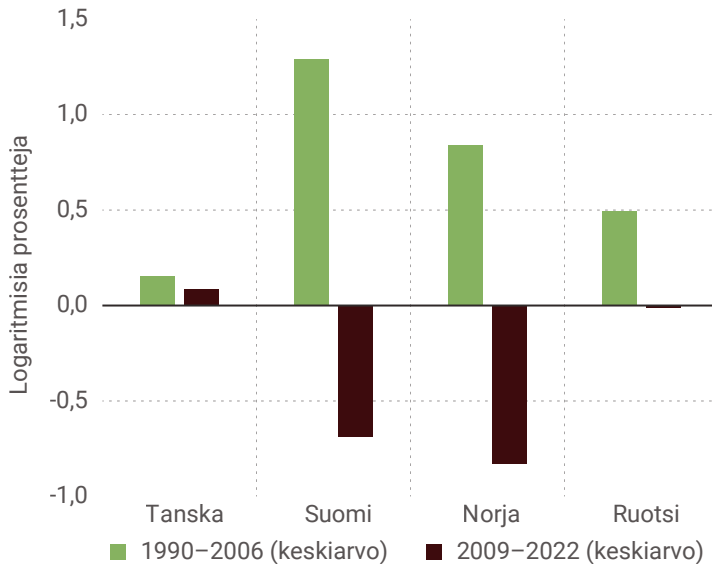
Toisen maailmansodan synnyttämät tarpeet kokonaistuotannon arvioinnista syrjäyttivät Kuznetsin alkupehkeisen tavoitteen hyvinvointia mittaavasta kansantalouden tilinpidosta. Nykyisessä ilmapiirissä eurooppalaiset ja suomalaiset poliitikot näkevät sotateollisuuden kasvattamisen tervetulleena talouskasvun vauhdittajana. Tätä politiikkaa voisi kutsua sotatekeynesiläisyydeksi⁷. Tästä innostuneena *Helsingin Sanomat* katsoi pääkirjoituksessaan maaliskuussa 2025, että sotateollisuuden kasvattamisesta "saattaa tihkua paljonkin hyvää ympärilleen".⁸

Kuznets (1962) korosti myös tarvetta erottaa kasvun määrä ja laatu. Hän kirjoitti: "*Jos tavoitellaan lisää kasvua, tulisi täsmentää, millaista kasvua ja miksi.*"

Joskus laadun parannukset ovat suoraan havaittavissa, ja kansantulotilastojen laatijat voivat helposti ottaa ne huomioon esimerkiksi ns. hedonisen hintaindeksin avulla. Joskus taas laadun parannuksia on hankala mitata. Ylipäänsä tuotannon mittaamiseen liittyvät haasteet ovat kasvaneet sitten Kuznetsin pohdintojen.⁹ Talouskasvun mittaamiseen liittyvät kysymykset ovat saaneet IT-alan vaikuttajat väittämään, että kansantalouden tilinpidon tilastot aliarvioivat kasvua. Microsoft-miljardööri **Bill Gates** on esimerkiksi väittänyt ilman kummempia perusteluja: "*BKT aliarvioi kasvun jopa rikkaissa maissa*".¹⁰ Googlen pääekonomisti **Hal Varian** taas väittää, että "*Piilaakson saavutuksia ei arvoteta oikein, koska meillä ei ole hyvää tapaa mitata niitä*".¹¹

Nämä kommentit vihjaavat, että piilossa olisi jokin kasvuihme, jos vain löydämme tavan mitata sitä. Nämä kysymykset voi toki esittää, mutta viimeaikaiset tutkimukset viittaavat myös siihen, että virallinen tilastoaineisto voi itse

KUVIO 4. KOKONAISTUOTTAVUUDEN (TFP) KESKIMÄÄRÄISET VUOSIMUUTOKSET POHJOISMAISSA.

Aineistolähde: The Conference Board Total Economy Database, Growth Accounting and Total Factor Productivity, April 2023.

asiassa antaa liian ruusuisen kuvan. Aivan kuten tuotteiden laadun parantumisen tapauksessa, myös ilmaston laadun heikkenemistä ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemistä on vaikea mitata. Kaiken kaikkiaan näillä väärin mitatuilla heikkenemisillä on varmasti enemmän merkitystä kuin väärin mitatulla tuotannon kasvulla. Googlen karttapalvelut on oivallinen apuväline, mutta se ei ole kuitenkaan yhtä tärkeä kuin planeettamme tulevaisuus.

TALOUSKASVU JA SEN JAKAUTUMINEN IHMISTEN KESKEN

Vasta 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa tulonjaon rooli talouskasvussa alkoi saada huomiota. Maailmanpankin perustama itsenäinen Kasvukomissio¹², jota johti taloustieteilijä **Michael Spence**, kokosi yhteen poliittisia päättäjiä, yliopistotutkijoita (esimerkiksi Robert Solow) ja yritysjohtajia pohtimaan talouskasvun ja kehityksen eri näkökohtia. Komissio tunnetaan siitä, että sen mukaan kasvua ei voida nähdä erillään tulonjaosta. Usein väitetään, että suuremmat tuloerot ovat välttämättömiä kasvun kannalta. Väite perustuu oletukseen, että rikkaat ovat yleensä yrittäjiä tai työpaikkojen luoja. Jos siis siirrämme veronalennuksien avulla suuremman osuuden rahoistamme rikkaille, he voivat sijoittaa enemmän rahaa työpaikkojen luomiseen, mikä johtaa suurempaan kasvuun. Pitääkö tämä hypoteesi paikkansa?

USA:ssa toisen maailmansodan jälkeen tehtyjä 31:tä verouudistusta hyödyntävä **Owen Zidar** (2019) tutkimus osoittaa, että ylimmän 10 prosentin veronalennukset eivät tuota merkittävää kasvua työllisyydessä ja tuloissa, kun taas alimman 90 prosentin veronalennukset sitä tekevät. Tiedämme myös tulojen ja varallisuuden jakautumista seuraavan World Inequality Database -tietokannan (WID) aineistojen perusteella, että ylimmän prosentin ja promillen tulo-osuudet ovat kasvaneet merkittävästi monissa maissa, myös Suomessa. Samaan aikaan näiden ryhmien verotus on keventynyt. Lisäksi ylimmät tuloryhmät säästävät paljon suuremman osan tuloistaan kuin muu väestö.¹³ Näin ollen tulo- ja varallisuuserojen kasvun olisi pitänyt johtaa suurempiin investointeihin. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut. Syitä tähän on pohdittu esimerkiksi *T&Y*-lehdessä.¹⁴

Monet viime vuosikymmenien julkiset innovaatio-ohjelmat Euroopassa ovat korostaneet innovaatioista taloudelle koituvia tehokkuusetuja. Niiden myyntipuheissa luvataan ohjelmien maksavan kustannuksensa korkojen kera takaisin. Kenelle nämä hyödyt menevät?

Philippe Aghion ym. (2019) osoittavat, että innovointi, eli patenttien määrä, ja ylimmät tulo-osuudet USA:ssa ja muissa kehittyneissä maissa ovat viime vuosikymmeninä yleensä seuranneet samansuuntaista kehitystä. **Saikat Sarkar** ja **Matti Tuomala** (2021) puolestaan osoittavat WID-aineistolla, että patenttien määrää merkittävämpi ylimpien tulo-osuuksien kasvattaja on ollut löysän rahapolitiikan synnyttämät varallisuushintakuplat. **Tony Atkinson** (2015) korostaa, että politiikan pitää huolehtia teknologisen kehityksen suunnasta ja suosia niitä innovaatioita, jotka painottavat inhimillistä tekijää ja parantavat ihmisten työllistettävyyttä. Pelkkä työvoiman korvaaminen koneilla ei aina ole suotavaa laajemmasta yleisen edun näkökulmasta. Atkinsonin mukaan on useita syitä siihen, miksi teknologisen muutoksen suuntaa ei voida jättää pelkästään yrityksille ja niiden johtajille.

Ensinnäkin teknologiavalinnoilla on vaikutusta tulonjakoon, eli siihen, miten arvonlisäys jaetaan työntekijöiden ja omistajien kesken. Toiseksi tämän päivän innovaatiovalinnoilla on pitkän aikavälin vaikutuksia tulevaisuuteen. Ne voivat sulkea pois sellaiset teknologiset polut, jotka ovat työntekijöiden kannalta parempia. Keskeistä Atkinsonin ehdotuksessa ovat teknologisia muutoksia koskevien päätösten yhteydessä esiin nousevat kysymykset siitä, miten päätökset tehdään, kuka päätökset tekee ja mikä rooli on vastavoimilla.

Daron Acemoglu ja **Simon Johnson** (2023) ovat hyvin pitkälti samoilla linjoilla kuin Atkinson. Heidän mukaansa viime vuosikymmeninä nähty kehitys ei ole ollut

väistämätöntä, vaan pikemminkin seurausta siitä, että teknologiset valinnat ovat keskittyneet pienen teknologiaeliitin käsiin. Teknologian suuntaaminen on aina riippunut siitä, kenellä on valta päättää siitä. Acemoglu ja

Johnson tähdentävät, että julkisen vallan ja muiden ryhmien, kuten ammattiliittojen, on oltava mukana, kun tehdään päätöksiä esimerkiksi tekoälyä koskevissa asioissa.

Nykyään tekoälysovellukset voisivat luoda myös työpaikkoja ihmisistä täydentävällä teknologialla. Onko näin tapahtumassa? Vai kehitetäänkö algoritmeja ja ohjelmistoja, joilla tehdään samaa, mitä ihmiset jo nyt tekevät hyvin. Samalla myös hyvät

työpaikat vähenevät ja työntekijöiden ostovoima hiipuu.

Suomalaisten ekonomistien keskuudessa vallitseva näkemys näyttäisi olevan se, että valtio osallistuu perustutkimuksen rahoittamiseen, mutta yrityksille jää tuotekehitys. Atkinsonin lisäksi Acemoglu ja Johnson sekä Paul Romer, kuten alussa huomautettiin, ovat tästä eri mieltä. He pitävät virheenä sitä, että valtiot eivät osallistu

Valtion tuen vähentyessä on pelättävissä, että tutkimus tulee heijastamaan entistä enemmän yritysten kapeita intressejä.

Viitteet

¹ New York Times 20. 5.2021, Once Tech's Favorite Economist, Now a Thorn in Its Side, Steve Lohr.

² Kasvuluvut ovat Maddisonilta (2007) ja työttömyysluvut Glyniltä (2006).

³ Ks. Riihelä ym. 2010 ja 2024.

⁴ Lähde: The Conference Board Total Economy Database.

⁵ Aghion ja Howitt (2007) arvioivat, että pitkällä aikavälillä työn tuottavuuden kasvusta karkeasti kaksi kolmasosaa voidaan selittää kokonaistuottavuuden kasvulla.

⁶ Diane Coyle (2014) toteaa yksiselitteisesti, että rahoitussektorin arvonlisäystä ei ole mitattu kansantalouden tilinpidossa asianmukaisesti. Nykyisellään sitä mitataan epäsuorasti ns. FISIM-konventiolla

ja Coylen tavoin voidaan kysyä, liioitteleeko kyseinen tapa huomattavasti finanssisektorin tuottamaa arvonlisää (ja osuutta BKT:ssä), eli Coylen sanoin 'value added and value subtracted'.

⁷ Itse keynesiläisyyden kanssa sillä ei ole mitään tekemistä.

⁸ HS 19.3.2025, "Eurooppa kasvaa takomalla auroja aseiksi". < <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000011105593.html>>

⁹ Ks. esim. Coyle 2014, 2025.

¹⁰ Gates 2013.

¹¹ Aeppel 2015.

¹² The Commission on Growth and Development 2006.

¹³ Ks. Riihelä ym. 2015.

¹⁴ Riihelä ym. 2025.

¹⁵ Laukkanen ja Toivanen 2023.

Kirjallisuus

Abramovitz, M. (1956), "Resource and Output Trends in the United States Since 1870", *American Economic Review*, 46:2, 5–23.

Acemoglu, D. ja Johnson, S. (2023), *Power and Progress*, London: Basic Books.

Aeppel, T. (2015), "Silicon Valley doesn't believe U.S. Productivity is down", *Wall Street Journal*, July, 2015.

Aghion, P., Akcigit, U., Bergeaud, A., Blundell, R. ja Hemous, D. (2019), "Innovation and Top Income Inequality", *Review of Economic Studies* 86, 1–45.

Aghion, P. ja Howitt, P. (2007), "Capital, Innovation, and Growth Accounting", *Oxford Review of Economic Policy*, 23:1, 79–93.

Atkinson, T. (2015), *Inequality. What Can Be Done?*, London: Harvard University Press.

Brynjolfsson, E. ja McAfee, A. (2014), *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*, New York: W.W. Norton.

Coyle, D. (2014), *GDP: A Brief but Affectionate His-*

uuden teknologian kehittämiseen ja suuntaamiseen, vaan se jätetään yrityksille. Suomalaiset ekonomistit näyttävät olevan vahvasa markkinauskossaan eri mieltä. Tämä käy ilmi valituille suomalaisille ekonomisteille tehdystä kyselystä. *Suomen talouden haasteet ja ratkaisut* -raportin tiivistelmässä todetaan: "Kansantalouden kannalta parhaiden teknologioiden ja menestyvimpien vientialojen valinta kannattaisi jättää markkinoiden tehtäväksi".¹⁵

Suomessa parlamentaarinen toimikunta on esittänyt rahoituksen merkittävää lisäämistä tutkimus- ja kehitystoiminnalle. Nämä toiveet ovat toistaiseksi jääneet lähinnä julkilausumiksi. Valtion tuen vähentyessä on pelättävissä, että tutkimus tulee heijastamaan entistä enemmän yritysten kapei-

ta intressejä. Valtiolla ja koko yhteiskunnalla on kuitenkin oltava vahva kiinnostus – ja sitoutuminen – siihen, miten teknologiaa suunnataan ja tutkimusta muunnetaan lopputuotteiksi.

Kiinan voimakkaasta teknologisesta edistymisestä, esimerkiksi sähköautojen ja aurinkopaneelien tuotannossa, pelästynyt USA on käynnistänyt uuden kylmän sodan Kiinaa vastaan. Tämä pakotti **Joe Bidenin** hallinnon omaksuma teollisuuspolitiikan, jolla pyritään muokkaamaan talouden suuntaa. Bidenin hallinto siis tunnusti, että pelkästään markkinoihin luottaminen ei yksinään riitä. Tarvitaan valtiota mukaan. Nyt **Donald Trump** uhkaa lopettaa tämän politiikan.

Tällä hetkellä on mahdotonta ajatella talouskasvua sivuuttamatta sen ekologisia seurauksia. Tie-

dämme jo, että seuraavan sadan vuoden aikana maapallo lämpenee. Kysymys on, kuinka paljon. Tiedämme, mitä pitäisi tehdä päästöjen vähentämiseksi ja lämpenemisen rajoittamiseksi 1,5 celsiusasteeseen. Perimmäinen ongelma on se, että vaikka voimmekin vieroittaa itsemme fossiilisista polttoaineista kokonaan, ilman kestävämpään kulutukseen siirtymistä millä tahansa tulevalle talouskasvulla tulee olemaan suuri suora vaikutus ilmastomuutokseen. Tämä johtuu siitä, että kulutuksen kasvaessa tarvitsemme energiaa kaikkien kulutettavien asioiden tuottamiseen. «

tory, Princeton: Princeton University Press.

Coyle, D. (2025), *The Measure of Progress: Counting What Really Matters*, Princeton: Princeton University Press.

Gates, B. (2013), "GDP is a terrible way to measure a country's economy", *Slate*, May 9. 2013.

Glyn, A. (2006), *Capitalism Unleashed: Finance Globalisation and Welfare*, Oxford: Oxford University Press.

Gordon, R. (2016), *The Rise and Fall of American Growth. The U.S. Standard of Living Since the Civil War*, Princeton: Princeton University Press.

Kuznets, S. (1962), "How to Judge Quality", *New Republic*, October 20, 1962.

Maddison, A. (2007), *Contours of the World Economy, 1–2030 AD. Essays in Macro-Economic History*, Oxford: Oxford University Press.

Laukkanen, M. ja Toivanen, O. (2023), *Suomen talouden haasteet ja ratkaisut: Näkökulmia ja suosituksia hallituskaudelle 2023–2027*, Suo-

malainen Tiedeakatemia.

Moulton, B. (2018), "The Measurement of Output, Prices, and Productivity: What's Changed since the Boskin Commission?", The Hutchins Center on Fiscal and Monetary Policy, Brookings Institution.

Pitkänen, R. ja Sauramo, P. (2005), "Pääoman lähtö: Suomalaisen yritysten kansainvälistyminen ja tulopolitiikka", Palkansaajien tutkimuslaitos, *Tutkimuksia* 98.

Riihelä, M., Sullström, R. ja Tuomala, M. (2010), "Trends in top income shares in Finland 1966–2007", *VATT Research reports* 157.

Riihelä, M., Sullström, R. ja Tuomala, M. (2015), "Veropolitiikka huipputulojen ja -varallisuuden taustalla – Onko Piketty kuvaama kehitys nähtävissä Suomessa?", teoksessa Taimio H. (toim.): *Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt?* Palkansaajien tutkimuslaitos, Raportteja 30.

Riihelä, M. ja Tuomala, M. (2024), "Lieventääkö tuloliikkuvuus tuloerojen kasvua?" teoksessa Rajavuori, A. (toim.): *Eriarvoisuuden tila Suo-*

messä 2024. Helsinki: Into Kustannus.

Riihelä, M., Tanninen H. ja Tuomala, M. (2025). "Minne voitot katoavat?" *Talous & Yhteiskunta* 2/2025, 34–41.

Romer, P. (1986), "Increasing Returns and Long-run Growth", *Journal of Political Economy*, 94:5, 1002–1037.

Sarkar, S. ja Tuomala, M. (2021), "Asset Bubbles in Explaining Top Income Shares", *Journal of Economic Inequality* 19:707–726.

Solow, R. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 70:1, 65–94.

Solow, R. (1987), "We'd Better Watch Out", *New York Times Book Review*, July 12.

Tanninen, H. ja Tuomala, M. (2020), "Onko pohjoismainen hyvinvointimalli jo menneisyyttä?" *Talous & Yhteiskunta* 3/2020, 2–9.

Zidar, O. (2019), "Tax Cuts for Whom? Heterogeneous Effects of Income Tax Changes on Growth and Employment", *Journal of Political Economy* 127:3, 1437–1472.

Teksti

PETRI BÖCKERMAN

professori, Jyväskylän yliopisto

SALLA KALIN

erikoistutkija, Labore

60

TONI JUUTI

erikoistutkija, Labore

MERJA KAUHANEN

johtava tutkija, Labore

TUOMO SUHONEN

tutkimusjohtaja, Labore

Kuva: Hans Eiskonen

Miksi järjestäytymisaste laskee ja mitä siitä seuraa?

Suomalaisten into kuulua ammattiliittoon on laskenut jyrkästi 1990-luvun alusta lähtien. Jos kehitys jatkuu samanlaisena, liittoihin kuuluu pian alle puolet suomalaisista työntekijöistä. Kehitykseen on vaikuttanut ainakin mahdollisuus kuulua työttömyyskassaan ilman ammattiliiton jäsenyyttä, mutta kaikkia vaikuttavia mekanismeja ei vielä ymmärretä. Yleissitovuuden takia työehtosopimusten kattavuus voi silti tulevaisuudessakin pysyä korkeana.

Suomen työmarkkinamallissa työehtosopimusjärjestelmällä on keskeinen rooli palkkojen ja muiden työsuhteen ehtojen määrittelyssä. Laajat ja kattavat työehtosopimukset ovat olleet pitkään niin itsestään selvä osa suomalaisia työelämän käytäntöjä, että työnantajien ja työntekijöiden ammatillisen järjestäytymisen merkitys niiden takana voi helposti unohtua.

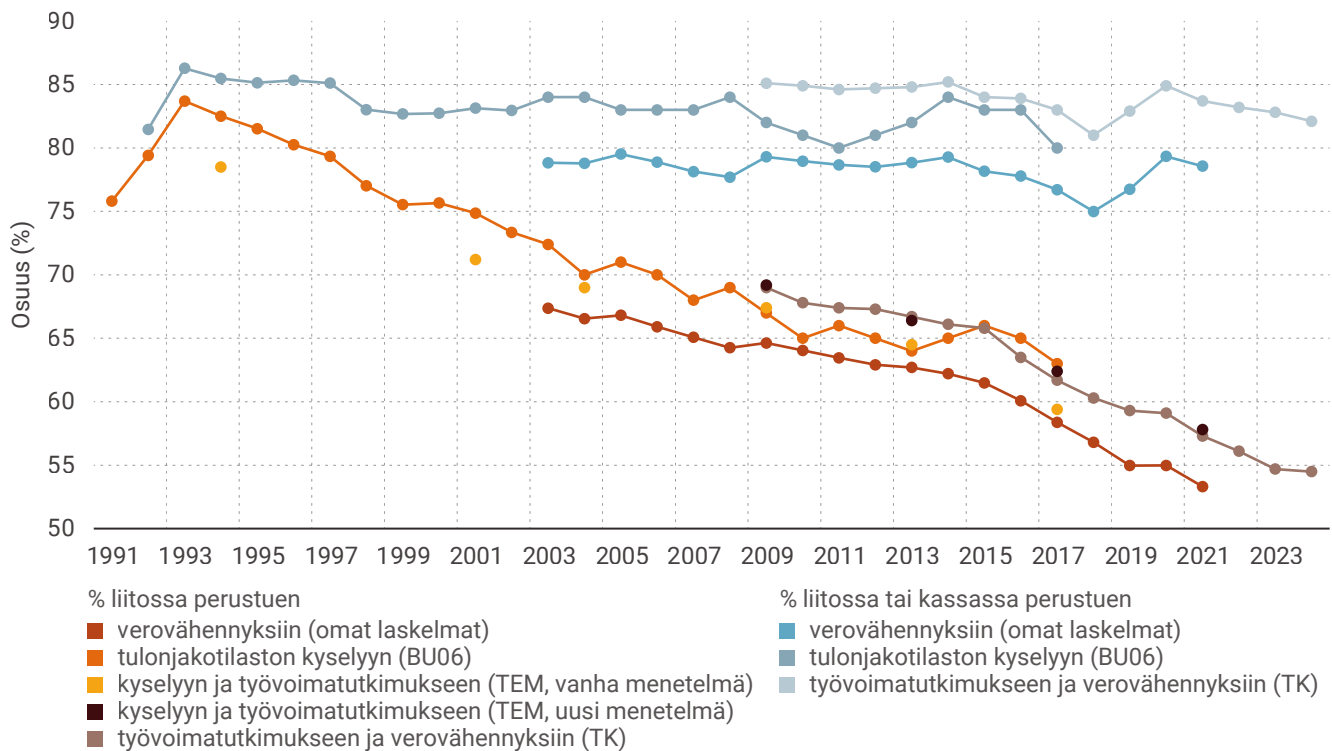
Kuten monissa muissa maissa, myös Suomessa työehtosopimusten laaja kattavuus ja koko mallin legitimizeetti uhkaa murentua järjestäytymisasteen laskiessa

niin työntekijä- kuin työnantajapuolella. **Orpon** hallitus valmistelee lakimuutosta, joka poistaisi ammattiliiton jäsenmaksun verovähennysoikeuden. Muutos voimistanees ammatillisen järjestäytymisen laskua. Norjalaisilla aineistoilla tehty tuore tutkimus¹ osoittaa, että vastaava verotuki on lisännyt merkittävästi työntekijöiden halukkuutta liittyä ammattiliittoihin. Sama pätee myös toisin päin: kun jäsenyys menettää taloudellisen houkuttelevuutensa, jäsenmäärät todennäköisesti laskevat ja ammattiyhdistysliikkeen neuvotteluvoima heikkenee.

Tässä artikkelissa tarkastelemme palkansaajien ammatillisen järjestäytymisen pitkäaikaisia kehitystrendejä Suomessa. Pyrimme lisäksi aiemman tutkimuksen ja ryhmittäisten kehityskulkujen perustella arvioimaan, mitkä tekijät ovat muutosten taustalla.

KUVIO 1. AMMATILIITTOON JA TYÖTÖMYYSKASSAAN KUULUMINEN SUOMESSA VUOSINA 1991–2024.

AMMATILLISEN JÄRJESTÄYTYMISEN JYRKÄ LASKU

Kuten kuvio 1 osoittaa, ammatillinen järjestäytyminen on laskenut Suomessa 1990-luvun alusta lähtien tasaisesti kaikkien aineistolähteiden perusteella. Keskimääräisten vuosittaisten muutosten vaihteluväli eri mittareilla on 0,74–1,04 prosenttiyksikköä. Tämä tarkoittaa, että ammatillisen järjestäytymisen lasku on vuoden 1993 huipusta vuoteen 2025 eri aineistolähteiden perusteella 24–33 prosenttiyksikköä. Koska aineistolähteiden kattavuuksissa on eroja, tämä päätelmä nojaa siihen, että puuttuvien vuosien kehityskulut ovat kullekin mittarille samankaltaisia kuin havaittuina vuosina. Kyseinen oletus ei liene kovin rajoittava trendien ollessa kunkin mittarin kohdalla hyvin tasaisia. Kaiken kaikkiaan eri lähteet antavat ammatillisen järjestäytymisen kehityksestä samankaltaisen kuvan tasoeroista huolimatta.

Työttömyyskassaan kuuluvien palkansaajien osuus ei sitä vastoin ole muuttunut

juuri lainkaan. Työttömyyskassaan kuuluu edelleen lähes 80 prosenttia kaikista palkansaajista. Kasvava ero työttömyyskassojen ja ammatiliittojen jäsenmäärän välillä selittyy käytännössä lähes kokonaan ammatiliitoista riippumattoman Yleisen työttömyyskassan (YTK) jäsenmäärän voimakkaalla kasvulla. Tähän myös Loimaan kassana tunnettuun työttömyyskassaan kuului syyskuussa 2025 yhteensä 527 000 jäsentä. Se on Suomen suurin yksittäinen työttömyyskassa. YTK on avoin kaikille palkansaajille, ei ainoastaan rajatulle ammattiryhmälle. Kuvion 1 perusteella voidaan päätellä, että suomalaiset palkansaajat haluavat edelleen vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta, mutta ammatiliittoon kuulumisen nähdään vuosi vuodelta vähemmän tärkeänä.

On hyvä muistaa, että moni palkansaaja ei kuulu ammatiliittoon, mutta hyötyy silti sen tekemistä sopimuksista. Taustalla on työehtosopimukseen Suomessa liittyvä erga omnes (kaikkia kohtaan) -periaate, jonka mukaan työehtosopimuksen alaisissa yrityksissä työehtosopimukset kattavat kaikki työntekijät riippumatta siitä, kuuluvatko he ammatiliittoon vai eivät. Toisin sanoen liittojen neuvottelemien työehtosopimusten vähimmäisehdot – kuten palkat, työajat ja lomaoikeudet – koskevat myös niitä pal-

◀ Kuviossa 1 havainnollistetaan järjestäytymisasteen ja työttömyyskassaan kuuluvien osuutta eri aineistolähteiden avulla. ”Liitossa” tarkoittaa jäsenyyttä missä tahansa ammattiliitossa. ”Liitossa tai kassassa” tarkoittaa, että henkilö kuuluu ammattiliiton työttömyyskassaan tai muuhun työttömyyskassaan. BU06 viittaa Böckermanin ja Uusitalon (2006) tutkimukseen, jonka lukuja Uusitalo on päivittänyt vuoteen 2017 saakka. TK viittaa Tilastokeskukseen, jossa on tehty selvitystyötä aiheesta (Heikura, 2025). TEM viittaa työ- ja elinkeinoministeriöön, ks. Ahtiainen (2021) viimeisintä vuotta koskien.

Aineistolähteiden kuvaukset

Rekisteriaineistoihin perustuvat omat laskelmat. Tunnistamme Tilastokeskuksen keskusjärjestöaineistosta ammattiliittojen jäsenet verovähennystietojen perusteella. Henkilö luokitellaan ammattiliiton jäseneksi, jos hänelle on merkitty vähennys keskusjärjestön alaisen ammattiliiton tai keskusjärjestöjen ulkopuolisen liiton jäsenmaksusta. Henkilö luokitellaan työttömyyskassan jäseneksi, jos hän kuuluu pelkkään kassaan tai ammattiliittoon. Oletamme, että ammattiliiton jäsenet kuuluvat liiton hallinnoimaan työttömyyskassaan.

Järjestäytymisaste on laskettu rajaamalla aineisto palkansaajiin ja suhteuttamalla ammattiliittoon kuuluvien palkansaajien määrä kaikkien palkansaajien määrään. Palkansaajiksi rajataan työlliset palkansaajat. Aineistosta poistetaan opiskelijat, päätoimiset yrittäjät sekä alkutuotannon työntekijät (ammattikoodit, jotka alkavat numerolla 6), jotta aineisto kuvaisi mahdollisimman hyvin sellaista palkansaajajoukkoa, joka voi kuulua ammattiliittoon. Ikärajaus 15–74 noudattaa työvoimatutkimusta.

Monet opiskelijat voivat kuulua ammattiliittoon ja tehdä samanaikaisesti töitä, joten hekin voisivat kuulua potentiaaliseen joukkoon. Usein opiskelijajäsenyys on kuitenkin maksuton, minkä vuoksi heidän verovähennystietonsa eivät näy aineistossamme.

Tulonjakotilasto, Böckerman ja Uusitalo (2006). Tulonjakotilaston luvut ovat peräisin Böckermanin ja Uusitalon (2006) tutkimuksesta ja Uusitalon päivityksistä vuoteen 2017 saakka. Tulonjakotilasto on noin 10 000 kotitalouden kysely, jossa on kysytty kuulumisesta ammatillisiin keskusjärjestöihin ja työttömyyskassoihin.

Tilastokeskuksen laskelmat.

Tilastokeskuksen laskelmat ovat menetelmällisesti lähimpänä omia laskelmiamme, sillä molemmat hyödyntävät rekisteripohjaisia verovähennystietoja ammattiliitto- ja työttömyyskassajäsenyyksistä. Erot lukujen välillä johtuvat siitä, että Tilastokeskuksen laskelmissa palkansaajat, joille verovähennystiedot on yhdistetty, ovat kyselypohjaisesta työvoimatutkimuksen aineistosta. Näissä laskelmissa on lisäksi rajattu palkansaajien joukosta pois päätoimiset opiskelijat, jotka tekevät työtä palkansaajina opintojen aikana. Omassa rekisteripohjaisessa tarkastelussamme palkansaajat on valittu hyödyntäen muuttujia *pääasiallinen toiminta* (”on työllinen”) ja *ammattiasema* (”on palkansaaja”). Pääasiallisen toiminnan ”työllinen”-luokkaan voi kuitenkin sisältyä työllisiä opiskelijoita, joita emme pysty rajaamaan pois palkansaajien joukosta käytettävissä olevasta mikroaineistosta.

Työ- ja elinkeinoministeriön raportit.

Työ- ja elinkeinoministeriön tilaamissa palkansaajien järjestäytymistä koskeissa tutkimuksissa tiedot ammattiliittoon kuuluvien palkansaajien ja liittoon kuuluvien muiden erityisryhmien määrästä on kerätty ammattiliitoille suunnatuilla kyselyillä. Palkansaajien järjestäytymisasteen laskemisessa liittoihin kuuluvien palkansaajien määrä on suhteutettu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen lukuihin 15–74-vuotaiden palkansaajien määrästä. Työvoimatutkimuksen palkansaajien joukkoon näissä laskelmissa tosin sisältyy myös päätoimisia opiskelijoita, jotka ovat opintojensa aikana tehneet palkkatyötä.

Työolobarometrin luvut, joita emme esitä kuviossa 1, poikkeavat järjestäytymisasteen tason osalta yleiskuvasta. Sen mukaan vuonna 2024 järjestäytymisaste oli 65 prosenttia. Ero muihin lähteisiin johtuu tulkintamme mukaan pääosin siitä, että barometrin vastaajat ovat työvoimatutkimuksesta poimitu palkansaajia, jotka työskentelevät vähintään kymmenen tuntia viikossa. Lisäksi barometrin kysymysmuotolussa ja keruutavassa on joitain eroja verrattuna muihin kyselypohjaisiin lähteisiin. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tasoerosta riippumatta järjestäytymisasteen lasku on samankaltainen työolobarometrissa ja kuvion 1 lähteissä.

TAULUKKO 1. AMMATTILIITTOON KUULUMINEN SUOMESSA ERI RYHMISSÄ VUOSINA 2004 JA 2021.

Ryhmä	2004	2021	Muutos (%-yks.) 2004–2021
kaikki, % ammattiliitossa perustuen verovähennyksiin	67	53	-13
naiset	71	60	-11
miehet	62	47	-16
18–29-vuotiaat	45	33	-11
30–39-vuotiaat	68	51	-18
40–49-vuotiaat	76	59	-17
50–59-vuotiaat	78	65	-13
yli 60-vuotiaat	63	63	0
kansalaisuus: Suomi	67	55	-12
kansalaisuus: muu	37	25	-11
pääkaupunkiseutu	54	44	-10
muu Suomi	70	56	-14
korkeasti koulutetut	74	62	-12
matalasti koulutetut	62	46	-16
tulot yli mediaanin	75	60	-15
tulot alle mediaanin	58	46	-12
ammatti: johtajat	58	52	-7
ammatti: erityisasiantuntijat	74	61	-12
ammatti: asiantuntijat	69	59	-10
ammatti: toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	67	50	-17
ammatti: palvelu- ja myyntityöntekijät	64	51	-12
ammatti: rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	68	48	-21
ammatti: prosessi- ja kuljetustyöntekijät	70	50	-21
toimiala: teollisuus	74	60	-14
toimiala: rakentaminen	59	38	-21
toimiala: tukku- ja vähittäiskauppa	49	41	-8
toimiala: majoitus- ja ravitsemistoiminta	45	39	-6
toimiala: hallinto- ja tukipalvelutoiminta	64	39	-25
toimiala: koulutus	74	67	-7
toimiala: terveys- ja sosiaalipalvelut	81	69	-12
sektori: yritykset	59	45	-14
sektori: julkisyhteisöt	84	72	-12

Luvut perustuvat kuvion 1 verovähennyspohjaisiin omiin laskelmiin, jotka on tehty ryhmittäin. Korkeasti koulutetun raja kulkee siinä, onko henkilöllä mitään korkea-asteen koulutusta suoritettuna (ISCED 2021, arvot 5, 6, 7 ja 8).

kansaaajia, jotka työskentelevät järjestäytyneissä yrityksissä mutta eivät itse ole ammattiliiton jäseniä.

Valtaosa palkansaajista työskentelee Suomessa järjestäytyneissä yrityksissä. Mutta myös järjestäytymättömissä yrityksissä työskentelevät palkansaajat voivat saada alan työehtosopimusten määrittelemät vähimmäisehdot työehtosopimusten laajennusmenettelyn, eli yleissitovuuden, kautta. **Hayterin** ja **Visserin** (2021) mukaan laajennusmenettely nostaa Suomessa työehtosopimusten kattavuutta noin 14 prosenttiyksiköä.

Ammatillisen järjestäytymisen lasku ja yleissitovuuden romuttuminen on mahdollista nähdä toivottavana kehityskulkuna. Yksinkertaistettuna ajatus menee kutakuinkin näin: yritysten kulut laskevat ja palkkarakenteiden joustavuus paranee, jolloin niillä on paremmat mahdollisuudet kasvaa, työllistää ja ajan kuluessa maksaa korkeampia palkkoja.

Aiemmin mainitun tutkimusryhmän aiempi tutkimus Norjasta haastaa tämän logiikan. Hyödyn-tään verovähennysoikeuden vaihtelua he nimittäin osoittavat, että järjestäytymisasteen nousu kasvattaa yritysten tuottavuutta ja nostaa palkkoja². Tuloksen perusteella näyttää siltä, että kun työehdot ja palkkataso määräytyvät ennakoitavasti ja oikeudenmukaisesti, yritykset voivat keskittyä kilpailemaan osaamisella ja innovaatioilla sen sijaan, että ne kilpailisivat työehtojen heikennyksillä.

SYYT AMMATILLISEN JÄRJESTÄYTYMISEN LASKUN TAKANA

Mallia, jossa ammattiliitot hallinnoivat työttömyyskassoja, kutsutaan Ghent-järjestelmäksi. Se on saanut nimensä belgialaiselta Ghentin kaupungilta, missä järjestelmä ensimmäisen kerran otettiin käyttöön. Järjestelmällä on historiallisesti ollut keskeinen rooli korkean ammatillisen järjestäytymisasteen ylläpitämisessä Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa, sillä järjestelmä sitoo ansiosidonnaisen työttömyysturvan maksatuksen ammattiliiton jäsenyyteen. Makrotaloudelliset tutkimukset ovat johdonmukaisesti osoittaneet vahvan yhteyden Ghent-järjestelmän ja korkean ammatillisen järjestäytymisasteen välillä³.

Amattiliittojen jäsenmäärät ovat laskeneet merkittävästi Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa 1990-luvun alusta

lähtien⁴. Norjassa, jossa ei ole Ghent-järjestelmää, ammatillinen järjestäytymisaste on pysynyt melko matalana, mutta se ei ole toisaalta myöskään alentunut. Nämä Pohjoismaiden väliset merkittävät erot korostavat institutionaalisten tekijöiden merkitystä ammatillisen järjestäytymisasteen kehityksessä.

Böckerman ja **Uusitalo** (2006) tutkivat ammatillisen järjestäytymisen muutosta Suomessa vuosina 1989–2004 ja päätyivät tulokseen, jonka mukaan tuon aikavälin laskusta vain noin neljännes aiheutui työvoiman ja työmarkkinoiden muutoksista. Tätä tärkeämpää näytti olleen Ghent-järjestelmän murentuminen, eli mahdollisuus työttömyysvakuutukseen ilman ammattiliittojäsenyyttä. Lainsäädän-

nön muutoksilla ei sen sijaan ole mahdollista selittää ammatillisen järjestäytymisen pitkään jatkunutta laskua. Työttömyyskassojen toimintaa ohjaava, edelleen voimassa oleva vuoden 1984 työttömyyskassalaki ei mainitse erikseen ammattiliittoja.

Aineistolähtöisesti voimme tarkastella eroja ammatillisessa järjestäytymisessä ja sen muutoksessa ryhmittäin. Tätä tarkastelua lähellä olevaa selvitystyötä on tehty myös Tilastokeskuksessa⁵. Taulukossa 1 tämä on esitetty vuosien 2004 ja 2021 lukuina ja näiden vuosien välisenä muutoksena ryhmittäin.

Taulukon ensimmäinen havainto on se, että järjestäytymisaste on laskenut kaikissa ryhmissä lukuun ottamatta yli 60-vuotiaita. Lasku on suhteellisesti hyvin samansuuruinen kaikkien alle 50-vuotiaiden joukossa, noin 25 prosenttia. Vuonna 2021 alle 30-vuotiaista enää kolmannes kuului ammattiliittoon ja 30–39-vuotiaidenkin joukossa osuus oli painunut jo lähelle

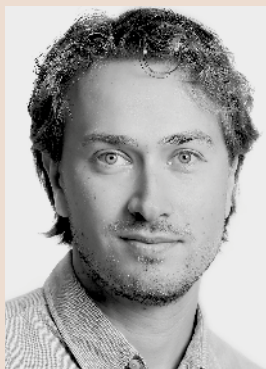

Kun työehdot ja palkkataso määräytyvät ennakoitavasti ja oikeudenmukaisesti, yritykset voivat keskittyä kilpailemaan osaamisella ja innovaatioilla sen sijaan, että ne kilpailisivat työehtojen heikennyksillä.

PETRI BÖCKERMAN

Petri Böckerman työskentelee terveystaloustieteen professorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa (JSBE) ja tutkijana Laboressa. Hänen tutkimuksensa keskittyvät terveyteen, työmarkkinoihin ja hyvinvointiin.

TONI JUUTI

Toni Juuti on erikoistutkija Laboressa ja tutkijatohtori Tampereen yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelee yrittäjyyttä, työehtosopimusjärjestelmää sekä tulo- ja varallisuuserojen mittaamista. Tutkimuksissaan hän on tarkastellut muun muassa sitä, millaisista taustoista yrittäjät tulevat ja miten yrittäjyys on yhteydessä tuloliikkuvuuteen, miten työehtosopimuksissa määritellyt työehdot vaihtelevat niin Suomessa kuin eri maiden välillä ja kuinka työehtosopimukset ovat yhteydessä palkkoihin ja työllisyyteen.

SALLA KALIN

Salla Kalin on tutkijatohtori Tampereen yliopistossa ja erikoistutkija Laboressa. Hänen tutkimuksensa keskittyy kysymyksiin julkistaloustieteen ja työn taloustieteen rajapinnassa. Hän on tutkinut muun muassa verotuksen vaikutusta suomalaisten työikäisten muuttopäätöksiin sekä eläkeläisten muuttokäyttäytymistä Portugalin verokannustimen vuoksi. Lisäksi hänen tutkimuksensa on käsitellyt työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien vaikutuksia työttömyyden aikaiseen työntekoon sekä opiskelijoiden siirtymistä yleisen asumistuen piiriin.

50 prosenttia. Miesten järjestäytymisaste on molempina vuosina naisia matalampi, mutta ero on kasvanut selvästi 9 prosenttiyksiköstä, eli 13 prosentista, 13 prosenttiyksikköön ja 22 prosenttiin.

Kantasuomalaisten joukossa lasku on ollut huomattavasti pienempi kuin maahanmuuttajilla (18 ja 31 prosenttia). Matalasti koulutettujen järjestäytymisaste on laskenut selvästi enemmän kuin korkeasti koulutetuilla. Kun ero vuonna 2004 oli 12 prosenttiyksikköä, eli noin 16 prosenttia, oli se kasvanut vuonna 2021 jo 16 prosenttiyksikköön ja 26 prosenttiin. Alueittain ja tuloluokittain erot muutoksissa ovat suhteellisesti samankaltaisia ja linjassa koko väestön lukujen kanssa – ryhmäjakojen tosin ollessa näissä tapauksissa hyvin karkeita.

Ammattiryhmittäin lasku on ollut suurin, noin 30 prosenttia, rakennus-, korjaus- ja

valmistustyöntekijöiden ja prosessi- ja kuljetustyöntekijöiden joukossa. Kun järjestäytymisaste näissä ammateissa oli vuonna 2004 selvästi korkeampi kuin esimerkiksi johtajilla ja palvelu- ja myyntityöntekijöillä, loistavat erot poissaolollaan vuonna 2021. Lasku on ollut pienintä, johtajilla, erityisasiantuntijoilla ja asiantuntijoilla.

Toimialoittain rakentaminen ja hallinto- ja tukipalvelutoiminta erottuvat selvästi muista laskun ollessa molemmissa yli kolmanneksen. Muilla aloilla lasku on 10–20 prosenttia. Laajemmin katsottuna ammatillisen järjestäytymisen lasku on ollut selvästi suurempaa yksityisten yritysten kuin julkisyhteisöjen työntekijöiden joukossa.

Taulukon ryhmittelyssä huomionarvoista on se, että monet ryhmäeroista heijastavat samaa asiaa. Esimerkiksi maahanmuuttajat ovat kantasuomalaisia nuorempia, asuvat useammin pääkaupunkiseudulla ja ovat matalatuloisempia ja matalammin koulutettuja. Lisäksi eroja on ammatti- ja toimialarakenteessa. Siispä tämän artikkelin tarkastelu ei tarjoa yksiselitteistä vastausta siihen, mitkä tekijät ovat tärkeimpiä ammatillisen järjestäytymisen

MERJA KAUMANEN

Merja Kauhanen on johtava tutkija Laboressa. Hänen tutkimusalaansa ovat työmarkkinat (mm. epätyypilliset työsuhteet, monimuotoinen ansiotyö, työmarkkinoiden murros) ja sopimusjärjestelmä.

TUOMO SUHONEN

Tuomo Suhonen on tutkimusjohtaja ja tutkimusohjaaja Laboressa. Hänen tutkimuksensa käsittelee Suomen koulutusjärjestelmää ja työmarkkinoita. Tutkimuksissaan hän on tarkastellut muun muassa koulutuksen tuottoa sekä korkeakoulujärjestelmän alueellisen laajenemisen ja opiskelijavalintauudistusten vaikutuksia.

laskun selittäjiä.

Jotkin keskeiset rakenteelliset taustatekijät ovat Suomessa muuttuneet paradoksisesti tavalla, jonka voitaisiin odottaa kasvattavan ammatillista järjestäytymisastetta. Esimerkiksi suomalaisten keskimääräisen koulutustason nousun olisi pitänyt taulukon 1 tunnuslukujen perusteella johtaa ammatillisen järjestäytymisasteen kasvuun, koska useimmista muista maista poiketen Suomen korkeasti koulutetut palkansaajat kuuluvat matalasti koulutettuja palkansaajia huomattavasti todennäköisemmin ammatiliittoihin. Palkansaajakunnan koulutustason nousu on heijastunut ennen kaikkea Akavan jäsenmäärän kasvuna, joten koulutustason nousu on muuttanut lähinnä palkansaajien keskusjärjestöjen valtasuhteita.

TYÖEHTOSOPIMUSTEN KATTAVUUS ON SUOMESSA OECD-MAIDEN KORKEIMPIA

Vaikka työntekijöiden järjestäytymisaste on laskenut, työehtosopimusten kattavuus on pysynyt Suomessa korkealla tasolla. Vuonna 2022 työehtosopimusten piirissä

oli OECD:n mukaan 88,8 prosenttia palkansaajista⁶. Osuus on yksi OECD-maiden korkeimmista. Julkisella sektorilla kattavuus on 100 prosenttia ja yksityisellä sektorilla 84 prosenttia.

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on tuotu esille, että työehtosopimusten kattavuus on yleensä korkea ja vakaa maissa, joissa on käytössä kollektiivinen työehtosopimusjärjestelmä (*multi-employer bargaining*)⁷. Maissa, joissa alakohtaiset työehtosopimukset ovat laajasti käytössä – usein vahvojen työnantajajärjestöjen tukemina – työehtosopimusten kattavuus pysyy laajana, vaikka ammattiliittojen jäsenmäärä olisi alhainen⁸. Suomessa kollektiivisella alakohtaisella sopimisella ja työnantajien kansainvälisesti korkealla järjestäytymisasteella on merkitystä työehtosopimusten korkealle kattavuudelle sekä työehtosopimusten yleisittovuuden toteutumiselle monilla aloilla.

Ero kehityskuluissa palkansaajien järjestäytymisasteen ja työehtosopimusten kattavuuden välillä selittyy sekä erga omnes -lausekkeilla että työehtosopimusten laajennusmenettelyllä, eli yleisittovuudella. Yleisittovuuden myötä alakohtaiset työehtosopimukset ulotetaan järjestäytymättömiin yrityksiin ja niiden työntekijöihin, jos sopimus on valtakunnallinen ja riittävän edustava. Edustavuuden ehdon on tavallisesti katsottu täyttyvän, kun noin puolet alan työntekijöistä työskentelee järjestäytyneiden työnantajien palveluksessa. Arvion ja vahvistuksen tekee sosiaali- ja terveystieteiden alaisuudessa toimiva Työehtosopimuksen yleisittovuuden vahvistamislautakunta. Yleisittovuus on ollut osa Suomen lainsäädäntöä vuodesta 1970. Suomessa on noin 160 yleissitovaa työehtosopimusta, joista julkisen sektorin työehtosopimukset ovat määritelmällisesti jo lähtökohtaisesti kaikkia viranhaltijoita koskevia ilman erillistä vahvistamismenettelyä⁹.

Laajennusmenettelyn on arvioitu tasoittavan pelikenttää, kun yritykset tai työntekijät eivät voi kilpailla polkemalla työehtoja¹⁰. Laajennusmenettely saattaa vaikuttaa myös

työnantajien ja yritysten kannustimiin järjestäytyä. Yritysten kannustimet järjestäytyä saattavat kasvaa, kun työehtosopimukset koskevat niitä joka tapauksessa ja koska järjestäytymällä yritykset pääsevät vaikuttamaan työnantajaliiton neuvottelukantoihin. Työntekijöiden järjestäytymisen kannusteita laajennusmenettely voi vähentää, koska he saavat työehtosopimusten edut hyväkseen joka tapauksessa¹¹.

Työehtosopimusten säännöiltään eri-

Hiljalleen lasku voi vaikuttaa yhteiskunnassa vallitseviin sosiaalsiin normeihin, ja matalampi ammatillinen järjestäytymisaste voi vakiintua uudeksi yhteiskunnalliseksi tasapainoksi.

laisia laajennusmekanismeja on käytössä myös monissa muissa maissa, kuten Italiassa ja Ranskassa, joissa työehtosopimukset ulottuvat automaattisesti kaikkiin työntekijöihin siitä huolimatta, että palkansaajien järjestäytymisasteet ovat hyvin matalia (noin 30 prosenttia Italiassa ja 10 prosenttia Ranskassa)¹². Sen sijaan Norjassa, jossa järjestäytymisaste on selvästi korkeampi, yli 50 prosenttia, laajennusmekanismi on rajallinen. Työehtosopimusten kattavuus on siellä vain hieman yli 70 prosenttia¹³.

SOPIMUSTEN KATTAVUUS VOI SÄILYÄ KORKEANA LASKEVASTA JÄRJESTÄYTYMISASTEESTA HUOLIMATTA

Ennustaminen on tunnetusti haastavaa, mutta yllä esitelty kehityskulut antavat osin selkeitä näkymiä tulevaan. Ghent-järjestelmän maissa ammatillinen järjestäytymisaste on historiallisesti noussut merkittävästi taloudellisten taantumien aikana, koska työntekijät liittyvät ammattiliittojen ylläpitämiin työttömyyskassoihin saadakseen ansiosidonnaista työttömyysturvaa työttömyysriskin kasvaessa. Tämä yhteys on nyt pitkälti murentunut yksilön pystyessä vakuuttamaan itsensä työttömyyden varalle liittymättä ammattiliittoon. Työttömyysriskin kasvu talouden taantuessa ei siten enää merkittävästi kasvattane ammattiliittojen jäsenmääriä.

Nuoret ikäluokat kuuluvat harvemmin ammattiliittoihin kuin vanhemmat. Mielenkiintoista kuitenkin on, että

Viitteet

- ¹ Barth ym. 2025.
- ² Barth ym. 2020.
- ³ Esim. Neumann ym. 1991.
- ⁴ Kjellberg 2025.
- ⁵ Heikura 2025.
- ⁶ OECD 2025.
- ⁷ Schnabel 2020.
- ⁸ OECD 2025.
- ⁹ Jonker-Hoffrén 2019, 250.
- ¹⁰ OECD 2019.
- ¹¹ Kauhanen 2025.
- ¹² OECD 2025.
- ¹³ OECD 2025.
- ¹⁴ E2 Tutkimus 2021.
- ¹⁵ Kjellberg 2025.
- ¹⁶ Nergaard ja Ødegård 2021.

Kirjallisuus

- Ahtiainen, L. (2023), "Palkansaajien järjestäytyminen vuonna 2021", *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 2023:19.
- Barth, E., Bryson, A., ja Dale-Olsen, H. (2020), "Union density effects on productivity and wages", *The Economic Journal*, 130(631), 1898–1936.
- Barth, E., Bryson, A., ja Dale-Olsen, H. (2025), "Turning non-members into members: Do public subsidies to union membership matter?", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 229, 106855.
- Böckerman, P. ja Uusitalo, R. (2006), "Erosion of the Ghent system and union membership decline: Lessons from Finland", *British Journal of Industrial Relations*, 44:2, 283–303.
- E2 Tutkimus (2021), *Työn sukupolvet - tutkimus nuorten ja keski-ikäisten työelämänäkemyksistä*.
- Hayter, S., ja Visser, J. (2021), "Making collective bargaining more inclusive: The role of extension", *International Labour Review*, 160(2), 169–195.
- Heikura, T. (2025), "Ammattiliittojen jäsenyys kiinnostaa yhä korkeakoulutettuja – matalammin koulutetut työntekijät ovat useammin liittojen ulkopuolella", *Tieto & Trendit*, 26.3.2025.
- Jonker-Hoffrén, P. (2019), "Finland: Goodbye

E2 Tutkimuksen vuonna 2021 tekemän kyselytutkimuksen¹⁴ mukaan 69 prosenttia nuorista piti ammattiliittojen roolia tärkeänä palkansaajien etujen ajamisessa, ja vain 12 prosenttia ei pitänyt liittojen toimintaa merkittävänä. Kyselyssä kävi samalla ilmi, että yli puolet nuorista koki tuntevansa ammattiliittojen toiminnan vain heikosti tai ei lainkaan. Nuorten alhaista järjestäytymisastetta voikin asenteiden ja arvojen lisäksi selittää tiedon ja henkilökoh- taisten kokemusten puute liitoista¹⁵. Tiedon ja näkyvyy- den lisääminen voisi siten olla yksi keino lisätä nuorten kiinnostusta ammattiliittoihin kuulumiseen.

Koska nuoret ikäluokat liittyvät ammattiliittoihin huo- mattavasti harvemmin kuin vanhemmat ikäluokat, am- matillisen järjestäytymisen lasku jatkunee nuorten vä- hitellen korvatessa vanhemmat työntekijät, ellei suuntaa saada käännettyä. Hiljalleen lasku voi vaikuttaa yhteis- kunnassa vallitseviin sosiaalsiin normeihin, ja matalam- pi ammatillinen järjestäytymisaste voi vakiintua uudeksi yhteiskunnalliseksi tasapainoksi. Etätönn yleistymisen voi osaltaan heikentää perinteisiä työpaikkakor- meja, jot- ka ovat historiallisesti tukeneet korkeaa ammatillista jär- jestäytymisastetta.

Myös työnteon muotojen monimuotoistumisella ja palkka- ja yrittäjätyön rajapinnan hämärtymisellä tässä yhteydessä voi olla vaikutusta ammatilliseen järjestäyty- miseen. Maahanmuuttajien osuus työvoimasta kasvaa

tulevina vuosikymmeninä, ja jos he nykyti- lanteen mukaisesti kuuluvat liittoon kanta- väestöä harvemmin, kohdistuu järjestäyty- misasteen laskuun painetta myös tätä kautta. Tätä ennustusta haastaen Norjassa on ha- vaittu maahanmuuttajien järjestäytymisen kasvaneen maassaoloajan pidentyessä¹⁶.

Tulevaisuuden kehitys ei kuitenkaan ole ennalta määrätty, vaikka järjestäytymisen laskuun kohdistuukin edellä lueteltuja pai- neita. Kansainvälisessä vertailussa Suomen sopimusjärjestelmää on määrittänyt työn- tekijä- ja työnantajajärjestöjen molemmi- puolinen sitoutuneisuus, minkä päättymi- sestä ei ole takeita. Ja vaikka työntekijöiden järjestäytyminen jatkaisi laskuaan, työehto- sopimusten kattavuuden ja yleissitovuuden kannalta keskeistä on työnantajien järjes- täytyminen. Näin ollen on mahdollista, että työehtosopimusten kattavuus säilyy korkea- na työntekijöiden matalasta ammatillisesta järjestäytymisestä huolimatta. «

centralised bargaining? The emergence of a new industrial bargaining regime", teoksessa T. Müller, K. Vandeley ja J. Waddington (toim.): *Collective bargaining in Europe: towards an endgame*, ETUI, 196–216.

Kauhanen, A. (2025), "How Extension of Col- lective Agreements Affects Wages", *Nordic Economic Policy Review 2025: Wage forma- tion and the Nordic Model*, 64–79.

Kjellberg, A. (2025), "Changes in union densi- ty in the Nordic countries", *Nordic Economic Policy Review 2025: Wage formation and the Nordic Model*, 123–149.

Nergaard, K. ja Ødegård, A. M. (2024), *Orga- nisasjonsgrad blant innvandrere 2021*. Oslo: Fafo.

Neumann, G., Pedersen, P.J., ja Westergård- Nielsen, N. (1991), "Long-run international trends in aggregate unionization", *European Journal of Political Economy*, 7(3), 249–274.

OECD-AIAS-ICTWSS- tietokanta (2025). Tie- dot haettu 10.10.2025

OECD (2019), *Negotiating Our Way Up. Colle- ctive Bargaining in a Changing World of Work*, Paris: OECD.

OECD (2025), *Membership of unions and employers' organisations, and bargaining coverage: Standing, but losing ground*, OECD Publishing, Paris.

Schnabel, C. (2020), "Union membership and collective bargaining: Trends and determi- nants", teoksessa K. F. Zimmermann (toim.), *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics*, 1–27.

Minkä puolesta lähtisit sotaan?

Jos velka tai veronkorotukset eivät käy ja talouskasvu matelee, on vaihtoehtona vain useiden miljardien lisäleikkaukset.

Moni Euroopan parlamentissa on kiinnostunut Suomesta, kun keskustellaan turvallisuuspolitiikasta. Siksi olen usein saanut toistaa, miten suomalainen turvallisuusajattelu rakentuu kokemukselle jostain puolustamisen arvoisesta.

Tämä näkyy myös presidentti **Sauli Niinistön** laatimassa **EU-turvallisuusraportissa**: siinä varautuminen on lopulta sitä, että ihmiset kokevat yhteiskunnan suojelemisen ja puolustamisen arvoiseksi.

Niinistö kirjoittaa ilmasto- ja ympäristökriiseistä sekä muiden aikamme tapahtumien aiheuttamasta epävarmuudesta. Yhteinen uhka ei hänen mukaansa pysähdy valtioiden rajoille. Keskeisenä viestinä on se, että turvallisuus on monen asian tulosta. Inhimillinen hyvinvointi on siinä avainasemassa.

Mutta onko Suomi unohtanut nämä opetukset? Hyvinvointia tuovat muun muassa mielekäs työ ja toimeentulo, pääsy terveydenhuoltoon ja koulutukseen sekä riittävä ravinto ja kottuuhintainen asuminen. Tätä vasten

nykyisen hallituksen veronkorotukset sekä historiallisen kovat sosiaali-
turvaleikkaukset ovat laittaneet monien ihmisten uskon tulevaisuuteen koetukselle.

Tätä uskoa koetellaan myös muualla. YK:n tuoreimmassa sosiaalista kehitystä koskevassa raportissa nostetaan esille ihmisten keskinäisen luottamuksen väheneminen ja sen jatkuva väheneminen. Yli puolet maapallon väestöstä luottaa vähän tai ei ollenkaan omaan hallitukseensa.

Tämä luottamus on laskenut jokaisessa ikäluokassa 1930-luvulla syntyneistä aina 1990-luvulla syntyneisiin asti. Vähemmän kuin kolmannes maailman väestöstä ajattelee, että toisiin ihmisiin voi luottaa. Samalla maailmassa on enemmän aseellisia konflikteja ja niissä kuollutia kuin vuosikymmeniin.

Tutkimus osoittaa myös, miten voimakkaista tunteista lähtevä polarisaatio on lisääntymässä. Ihmiset suhtautuvat myönteisesti samalla tavalla ajatteleviin ja negatiivisesti kaikkiin muihin. Negatiiviset tunteet saavat myös ajattelemaan, että vastakkainasettelu on rajumpaa kuin se todellisuudessa on – kierre on valmis.

Muun muassa Maailman Talousfoorumi on nostanut yhteiskuntien

polarisaation maailman kolmen suurimman turvallisuusriskin joukkoon.

Ihmisten luottamus toisiinsa ja instituutioihin linkittyy vahvasti taloudelliseen eriarvoisuuteen ja kokemukseen hyvinvoinnista. Tätä taustaa vasten nykyinen keskustelu kasvavista puolustusmenoista ja niiden rahoittamisesta näyttäytyy erityisen näköalattomana.

Tällä hetkellä vastuullisin ja kriisitietoisin päättäjä on se, joka laittaa eniten miljardeja pöytään – kuin huutokaupassa. Puolustusmenojen arvioidaan tuplaantuvan lähivuosina, mikä tarkoittaa noin seitsemän miljardin lisäystä vuodessa, eikä niiden rahoittamisesta keskustella uskottavasti.

Se on kuitenkin selvää, että jos velka tai veronkorotukset eivät käy ja talouskasvu matelee, on vaihtoehtona vain useiden miljardien lisäleikkaukset. Sillä olisi erittäin kauaskantoiset kielteiset vaikutukset tasa-arvoon, luottamukseen sekä suomalaisen yhteiskunnan kokonaisturvallisuuteen ja koheesioon.

Siksi hyvinvointi ja turvallisuus kuuluvat yhteen – on korkea aika nostaa tämä näkökulma esille suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. «

Tero Leponiemi

JCDecaux

**SUOMEN ASIA
ON MEIDÄN.**

Vanhasen presidentinvaalimainos
vuodelta 2018. Kuva: Sakari Kiuru /
Museovirasto

Lepsämän yksinajattelija

Eläkkeelle jäänyt Matti Vanhanen vaikuttaa nykyisin Nurmi-
järven kunnallispoliitikassa, omassa kirjallisuuspiirissään ja
Tiktokissa. Pitkältä eduskuntauralta hänelle jäi paljon
tuttuja mutta ei sen paremmin ystäviä kuin vihollisiakaan.

Mikään ei näytä pahemmalta kuin se, että joku käy entisenä pääministerinä tuoreeltaan neuvomaan.”

Silloin näyttää helposti seniorilta, joka väheksyy nuorempiaan, tai joutuu vastaamaan kysymyksiin, miksi itse ei toiminut opetustensa mukaan pääministerinä vielä toimiessaan.

Muun muassa sen takia **Matti Vanhanen** siirtyi nopeasti siviilitehtäviin Perheyritysten liiton toimitusjohtajaksi pääministerin tehtävistä vapaaehtoisesti vuonna 2010 luovuttuaan – tarttui mahdollisuuteen, joka ”tuli sattumalta vastaan”. Politiikkaan paluuta hän piti jo tuolloin mahdollisena, ja näin kävikin. Vuoden 2015 kuntavaaleissa hän palasi eduskuntaan, jossa istui vielä kaksi kautta.

Marraskuussa 70 vuotta täyttänyt Vanhanen on nyt kuitenkin eläkkeellä, ainakin tavallaan, ja arvioi ottavansa eduskunnan ja hallituksen työskentelyyn enemmän kantaa kuin kukaan muista entisistä pääministereistä. Tämän hän arvioi johtuvan ainakin osin videopalvelu Tiktokista, johon hän liittyi kansanedustajan työn jätettyään vuonna 2023.

”Ehkä riittävän pitkä ajallinen ero ja puhemiehen rooli viimeisinä vuosina auttavat irtautumaan päivänpolitiikasta. Nyt uskallan omalla tyylilläni sanoa joitakin asioita paremminkin, vähän kuin ulkopuolisena arvioitsijana”, Vanhanen sanoo.

Ulkopuolinen voisi kuitenkin arvioida, että Vanhasen tyyli ei ole kovin paljon vuosien varrella elänyt. Tiktokiin menon voi toki katsoa kertovan uusiutumiskyvystä, mutta ei valtioneuvos siellä sieluaan ole alkanut purkaa. Välillä on videoita luonnosta ja kulttuuririennosta, mutta enimmäkseen Vanhanen puhuu videoissaan politiikkaa: esimerkiksi

sote-palvelujen rahoituslaista, suhdannepolitiikasta, perintöverosta ja kunnallisvaaleista.

Hän puhuu itsestään eläkeläisenä, ja kuten monet nykyeläkeläiset, vaikuttaa olevan koko ajan liikkeessä. Vanhanen on Nurmijärven kunnanvaltuutettu ja johtaa kunnan tulevaisuusvaliokuntaa. Lisäksi hän toimii Kansalliskallian hallituksen puheenjohtajana ja Työteho-seuran valtuuskunnan puheenjohtajana.

Tukikohtana on uusi omakotitalo piharakennuksineen Lepsämän kylässä pellon laidalla hiekkatien päässä. Olohuoneen seinällä roikkuu muun muassa paikalliselta taiteilijalta tilattu maalaus Lepsämän vanhasta koulusta. Se on käyttökiellossa, mutta vieressä on uusi koulu, joka on ”elinvoimainen ja verevä”. Isoista ikkunoistaan Vanhanen kuvaa Tiktokiin kettuja, jäniksiä ja peuroja.

Talossa kokoontuu myös Vanhasen perustama reilun 30 jäsenen kirjallisuuspiiri. Siihen pääsi, jos seurasi oikeaan aikaan Nurmijärven, Lepsämän tai Klaukkalan Facebook-sivua ja lähetti Vanhaselle yksityisviestin.

”Satunnaisotannalla tuli kiinnostava joukko ihmisiä.”

Nurmijärven kunnallispolitiikassa ehkä eniten on kuluvana syksynä puhuttanut Keski-Uudenmaan hyvinvointialueen päätös lakkauttaa Rajamäen terveysasema. Taustalla on hyvinvointialueen iso säästöohjelma. Vanhanen piti päätöstä huonona.

”Sotealueella halutaan edelleen katsoa vanhoja kuntia, vaikka kunnat eivät ole sotessa mukana. Pitäisi katsoa todellista yhdyskuntarakennetta.”

Tällä hän tarkoittaa sitä, että Nurmijärvi on kolmen taajaman kunta: Klaukkalan, Kirkonkylän ja Rajamäen. Klaukkalassa on yli 20 000 asukasta, kahdessa muussakin yli 7 000. Kuntaa on vuosikymmenien ajan kehitetty niin, että jokaisen taajaman alueella on keskeiset palvelut, kuten koulut, terveyskeskukset, apteekit, pankit ja liikuntapaikat. Terveyskeskuksen lakkauttaminen tarkoittaa Vanhasen näkökulmasta toimivan yhdyskuntarakenteen – puutarhakaupungin – murentamista.

Vanhanen vastusti jo teininä Espoon laatikkomaista betonirakentamista, mutta hänen puutarhakaupunkivisionsa nousi voimakkaimmin julkisuuteen hänen pääministerikaudellaan vuonna 2008. Hän haaveili puutarhakylien metropolista, joka asettuisi tiiviisti rakennetun Helsingin ympärille. Ajatuksena oli, että ihmiset asuvat pienissä taajamissa, joissa työpaikat ja palvelut ovat lähellä ihmisten koteja – jotka voisivat olla kerrostalojen lisäksi

Poliittisten nuorisojärjestöjen johtajia: vasemmalta Unto Hämäläinen, Risto Paananen, Ossi Viljakainen ja Nuoren Keskustan Liiton Matti Vanhanen vuonna 1980.

myös omakoti- ja rivitaloja. Vanhanen myös linjasi, että sellaista kaupunkisuunnittelua tai viranomaistoimintaa ei jatkossa hyväksyttäisi, jossa uusia taloja rakennettaisiin vain junaradan varteen.

Visio puutarhakaupungeista ei ole toteutunut, ja korona-aikana voimistunut halu väljempään asumiseenkin jäi Suomessa hetkelliseksi. Vanhanen ei silti ole luopunut unelmastaan.

”Toivoisin, että yhteiskuntatieteilijät ja humanistit ottaisivat osaa keskusteluun tulevaisuuden yhdyskuntarakenteesta. Meillä on valtavan laaja yhteisymmärrys – ja siinä on bisnes aika paljon takana – että metropolistuminen on tulevaisuuden suunta, tiivistetään koko ajan, kun taas ihmiselämän kannalta puutarhakaupungit olisivat paljon inhimillisempiä, turvallisempia ja yhteisöllisempiä. Mutta tästä käydään hirveän vähän keskustelua.”

Nurmijärven valtuustossa ei edistetä metropolivisioita, mutta Vanhanen ei myönnä kaipaavansa takaisin isompiin ympyröihin. Kunnallinen demokratia on demokratian perusyksikkö, hän toteaa, ja kunnallispolitiikassa hänen

MATTI VANHANEN

Syntynyt 1955 Jyväskylässä.
Asuu Nurmijärvellä.

Valtiotieteiden maisteri Helsingin yliopistosta 1989.

Kansanedustaja Uudenmaan vaalipiiristä 1991–2010 ja 2015–2023.

Puolustusministeri 2003, pääministeri 2003–2010 ja valtiovarainministeri 2020–2021. Eduskunnan puhemies 2019–2020 ja 2022–2023.

Kehäsanomien toimittaja ja päätoimittaja 1985–1991. Perheyhteyksien liiton toimitusjohtaja 2010–2015.

Harrastaa lukemista, piirtämistä ja ulkoilua.

Päivi Paasikoski / Valtioneuvoston kanslia

Kiinan tuolloisen varapääministerin Xi Jinpingin kanssa Rovaniemellä maaliskuussa 2010.

poliittinen uransakin alkoi nuoruusvuosina Espoossa 1970–80-luvuilla. Lainalaisuudet ovat samat kuin valtakunnan politiikassa, mutta luvuissa pilkku on eri paikassa.

”Se on valtavan suuri ero, että keinoitekoista vastakkainasettelua on huomattavasti vähemmän kuin valtakunnan politiikassa, ja on aidosti yhteistä halua löytää ratkaisuja”, Vanhanen sanoo.

”Päätöksenteko on käytännönläheisempää. Se ei mahdollista niin paljon mielikuvilla politiikointia.”

Vanhanen kertoo oppineensa aikanaan keskustan edellisen sukupolven voimahahmoilta **Johannes Virolaiselta** ja **Ahti Pekkalalta**, että politiikassa myös asiasisällöt pitää miettiä monta askelta eteenpäin, eikä kannata laukoa julkisuudessa totuuksia, jotka muutaman vuoden päästä saa naamalleen. Tämän mukaan hän kokee eläneensä. Vuoden 2006 presidentinvaalien alla ilmestyneessä *Se on ihan Matti* -kirjassa hän kertoi valmentautuneensa nuoresta pitäen systemaattisesti vaativampia tehtäviä varten.

”Kieliä olisi voinut osata paljon parem-

min, mutta talouspolitiikan, ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä EU-politiikan osalta valmentautuminen oli riittävää”, Vanhanen sanoo valmiudestaan pääministeriksi, kun **Anneli Jäätteenmäki** kesällä 2003 joutui yllättäen eroamaan, ja keskusta tarvitsi hänelle mahdollisimman tasaisen ja luotettavan seuraajan.

Paradoksi on tietenkin se, että kaikkein pätevin pääministerin tehtävään olisi pääministerinä jo toimittuaan, Vanhanen pohtii. Siihen kuitenkin tarjoutuu harvoin mahdollisuutta. Edellisen kerran pääministerin tehtävään on muusta asemasta palannut SDP:n **Kalevi Sorsa** vuonna 1982. **Petteri Orpo** Vanhanen pitää hyvin monipuolisesti pääministerin tehtävään valmistautuneena. Ennen nykyistä tehtäväänsä Orpo on ollut maa- ja metsätalous-, sisä-, ja valtiovarainministerinä.

”Valtiovarainministeri **Purran** kohdalla sanoisin, että vuosien päästä on ehkä syytä miettiä, olivatko kaikki viritykset kohdallaan”, Vanhanen muotoilee.

Hän kertoo arvostavansa työtä, jota hallitus tekee valtiontalouden tasapainottamiseksi, mutta ajattelee, että hallitus ja etenkin Riiikka Purra ovat puheillaan ja toimillaan vahingoittaneet ihmisten ja yritysten luottamusta tulevaisuuteen – vaikka luottamus olisi yksi keskeisimmistä asioista, joita talouskasvu edellyttää.

”Kaikki nämä saksileikkauskuvat ja tällaiset ovat yksinkertaisesti huonosti harkittuja.”

STT

Matti Vanhasen toinen hallitus elokuussa 2009.

Lauri Heikkinen / Valtioneuvoston kanslia

Valtiovarainministeri Vanhanen vuoden 2020 seitsemättä lisätalousarviota kommentoimassa.

Talouden hoitaminen taantumavaiheessa on hallitukselle aina hankalaa, mutta silloinkin pitäisi Vanhasen mukaan pyrkiä välttämään ratkaisuja, joista syntyy pitkäaikaisia vaurioita. Tämän hetken Suomessa Vanhanen näkee ainakin kolme aihepiiriä, joissa leikkauspolitiikka on vaarassa aiheuttaa pysyviä tuhoja: lapsiperheköyhyyden lisääntyminen, pitkäaikaistyöttömyys ja Itä-Suomen kehityksen hyytyminen.

Nykyhallituksen – ja useamman sen edeltäjänkin – ongelmana on Vanhasen mukaan ollut myös se, että kaikki vaikeat ratkaisut on haluttu tehdä heti hallituskauden alussa, vaikka suhdannekierron kannalta se on ollut huono ratkaisu. Laskusuhdanteessa tehdyt leikkaukset ovat saattaneet heikentää esimerkiksi työllisyyttä tarpeettomasti, kun työpaikkoja muutenkin on niukasti tarjolla. Rakennusala taas olisi pitänyt pahimmassa aallonpohjassa elvyttää, kuten Vanhasen oma hallitus toimi finanssikriisin aikaan vuonna 2008.

”Kokoomuslaiset varmaan kuvittelivat hallitusneuvotteluissa, että perussuomalaiset eivät kahden kolmen vuoden päästä enää suostu leikkauksiin. Sen takia ne piti tehdä heti”, Vanhanen sanoo.

”Jos hallituksella on itsetuntoa ja luottamusta siihen, että he tietävät, mitä tekevät, näin ei pidä toimia, vaan ottaa suurempi politiikka huomioon.”

Lienee silti reilua todeta, että Vanhasen toinen hallitus kohtasi vuoden 2008 finanssikriisin hyvin erilaisessa tilanteessa kuin nykyhallitus omat murheensa. Suomen talous kasvoi 2000-luvun alussa poikkeuksellisen nopeasti. Valtiolla oli vuonna 2008 velkaa suhteessa bruttokansantuotteeseen alle 30 prosenttia, eli vähemmän kuin kertaakaan sitten 1990-luvun laman tai kertaakaan sen jälkeen. ”Suuremman politiikan” näkymät olivat kovin toisenlaiset kuin nyt. Vanhasen pääministerikaudesta alkoi näihin päiviin jatkunut velkaantumiskehitys.

Jos Vanhanen ei olisi keskustalainen, hän liittyisi RKP:hen. Hän kertoo kokeneensa RKP:n aatteellisilta peruslinjauksiltaan läheiseksi jo nuoruudesta asti. RKP:ssa saattaa olla joissakin asioissa keskustaa liberaalimpi siipi, mutta suhtautuminen isoihin arvokysymyksiin sekä aluepolitiikkaan, energiapolitiikkaan ja maatalouteen RKP on Vanhasen mukaan hyvin lähellä keskustaa. Isoista puolueista kokoomuksen kanssa on yhdistänyt suhtautuminen ”markkinatalouden

peruslogiikkaan”, ja punamultayhteistyö taas on vetänyt puoleensa, kun puhutaan kansakunnalle tärkeistä sosiaalisista kysymyksistä.

”Punamultayhteistyöllä rakennettiin hyvinvointiyhteiskunta ja sille sopii myös sen korjaaminen. Historia ei kuitenkaan anna etusijaa millekään yhteistyölle vaan uuden yhteistyön pitää tietysti vastata tulevaisuuden tarpeisiin.”

Molemmissa suurissa puolueissa on kuitenkin myös piirteitä, joita hän ei arvosta.

”SDP:llä tuntuu joskus olevan tärkeää paitisi saada itselleen tärkeitä tavoitteita eteenpäin myös nostaa esille asioita, jotka ovat hallituskumppani keskustalle mahdollisimman hankalia oman kenttämme kanssa. Kokoomuksella taas oli Briteistä tai jostakin tullut jatkuvan kampanjoinnin idea, jossa melkein joka viikko oli joku kampanjointiin liittyvä teema. Se tuntuu väärältä, koska minun perusasentoni on, että kun hallitus on muodostettu, hallitus toimii ja joukkueena käy vääntöä parlamentaarisen opposition kanssa. Ja kun vaalit lähestyvät, alkaa välivaihe, jossa hallituspuolueet voivat kisata myös keskenään.”

Jatkuva kampanjointi on sittemmin jäänyt päälle kaikilla puolueilla, myös keskustalla, Vanhanen myöntää. Hän epäilee, ettei siitä sosiaalisen median aikakaudella enää päästäkään. Populismia on ollut aina, ja sen kanssa pitää pystyä elämään.

”Pitää vain jaksaa luottaa siihen, että kyllä Suomessa on sittenkin olemassa maltillisten ihmisten joukko, joka on valmis kuulemaan järkiperusteita, ja että heitä on selvä enemmistö. Pulma on se, pystyykö heitä edustava maltillisten puolueiden enemmistö löytämään toisensa eduskunnassa.”

Samojen kysymysten äärellä ollaan myös muualla Euroopassa, missä monessa maassa nationalistiset populistipuolueet ovat keränneet 20–30 prosentin kannatuksia. Vanhanen mainitsee haastattelun aikana kahteen kertaan, ettei **Hitlerkään** valtaan noustessaan saanut enemmistöä, vaan riittävän suuren vähemmistön. Se riitti, kun muut puolueet olivat liian hajanaisia toimimaan yhdessä.

Vanhanen pohtii, voisivatko ”perinteiset

kolme suurinta” puoluetta, eli keskusta, kokoomus ja SDP, löytää toisensa ja laatia hallitusohjelman, jossa kaikki saisivat tarpeeksi, vaikka kompromissejakin vaadittaisiin.

”Olisiko tälle edellytyksiä? En ole ollenkaan varma, että se olisi paras tapa toimia. Sellainen vaalikausi antaisi populistisille liikkeille sekä oikealla että vasemmalla vahvemman mahdollisuuden rynnätä todella suurella voimalla seuraavalla vaalikaudella. Tällaisia on pakko miettiä myös.”

Vanhasen pitkäaikaisesta mieltymyksestä pitkän tähtäimen suunnitteluun kertoi sekin, että hän piti välttämättömänä mennä ”normaaleihin yksityisiin töihin”, kun eduskunnan ovet eivät vuoden 1983 vaaleissa avautuneet. Lupaavalle nuorisopoliitikolle olisi ollut tarjolla töitä myös ministerin poliittisena sihteerinä, mutta hän ajatteli, että se tie ei vienyt politiikassa sinne, minne hän halusi.

”Koin, että se oli apuihmisen rooli, jossa oma ajattelu ei ole ydinkysymys. Olin kuitenkin jo Espoon kunnalliselämässä ja Keskustanuorten puheenjohtajana tottunut siihen, että pitää itse ajatella.”

On Vanhanen tietysti mielipiteitään vuosien saatossa muuttanutkin. Hän vastusti vielä 1990-luvulla viidettä ydinvoimalaa ja EU-jäsenyyttä. Kummassakin asiassa hänen mielensä on myöhemmin muuttunut.

”Minähän olen takinkäännön Suomen mestari”, hän tokaisee.

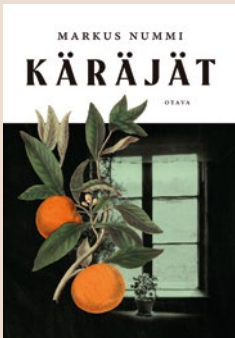
”Rohkaisen kyllä siihen, että kun faktat ja oma mielipide muuttuvat, antaisi sen vaikuttaa eikä jäisi kiinni siihen, mitä aikaisemmin on samassa asiassa edustanut.”

Samassa hengessä hän ajattelee myös, että **Juha Sipilä** ansaitsisi omien pääministerivuosiensa joustavasta toimintaperiaatteesta enemmän kunniaa kuin on saanut. Vanhasen mukaan Sipilää moitittiin siitä, että hänen hallituksensa perui tekemiään päätöksiä, mutta Vanhasen mielestä tämä oli viisautta.

”Sipilähän oli siinä aivan poikkeuksellinen pääministerinä, että hänelle asetetut tavoitteet olivat keskeisempiä kuin valitut keinot. Toivoisin, että Sipilän kaudesta jäisi pinnalle tämä, että tavoitteet ja keinot ovat kaksi eri asiaa, ja keinojen pitäisi olla se, jota arvioidaan kriittisesti koko ajan.”

Aiempi ydinvoimakanta kertoi ympäristöajattelusta, joka on ollut Vanhasella aina vahva – markkinatalouden näkökulmia kuitenkin unohtamatta. Vuoden 1980 keskustan puoluehallituksessa hän kannusti puoluettaan liittolaisuuteen ”vihreiden liikkeiden” kanssa. Saavutus, josta Vanhanen

MATTI VANHASSEN KIRJAVINKKI

MARKUS NUMMI
Käräjät. Otava 2024.

”Pidän historiallisista romaaneista, ja tämä sijoittuu ajallisesti historiaan, mutta ei ole teemoitukseltaan niinkään aikasidonnainen. Kirja

sijoittuu Etelä-Pohjanmaalle, ja ankkuroituu sitä kautta tiettyyn maisemaan. Minulla ei ole sinne mitään kummempia yhteyksiä, mutta yli 500-sivuinen kirja on tavattoman hyvin kuljetettu tarina.”

kertoo olevansa urallaan eniten ylpeä, on hänen toisen hallituksensa energia- ja ilmastopoliittinen ohjelma. Siihen kuului muun muassa tuulivoiman syöttötariffi, joka Vanhasen mukaan käynnisti kokonaan uuden teollisuudenalan Suomessa. Syöttötariffeja on kritisoitu kalliiksi yritystuiksi, mutta niiden voimaantumisen jälkeen tuulivoiman tuotanto on eittämättä kasvanut noin satakertaiseksi, ja nykyään uutta tuulivoimaa rakennetaan jo markkinaehtoisesti.

”Se ei olisi toteutunut ainakaan samalla aikataululla, ellei olisi tehty poliittista linjausta. Usein politiikassa tulokset tulevat huomattavan hitaasti, mutta 10–15 vuodessa tulokset ovat tulleet tässä asiassa kaikkien nähtäville.”

Viime syyskuussa Vanhanen peräänkuulutti *Helsingin Sanomissa* julkaistussa **esseessään** ”kansallista metsärauhaa”. Hän yritti kirjoituksessaan rakentaa kompromissia luontoarvojen ja metsätalouden välillä. Essee sai vastakaikuakin, mutta sillanrakentajaksi siitä ei ollut. Etenkin metsätutkijoista ja biologeista moni **osoitti** Vanhasen kirjoituksesta virheitä. Häntä syytettiin myös metsäteollisuuden lobbariksi.

”Entinen pääministeri Matti Vanhanen latoo HS:n esseessään pöytään kaikki perinteiset metsäteollisuuden lobbausväitteet – jotka on jo aikoja sitten todistettu vääriksi. Kirjoituksessa on niin paljon virheellisiä väitteitä, ettemme pysty oikaisemaan niistä jokaista”, Suomen luonnon-suojeluliitto **kommentoi** kirjoitusta.

Vanhanen vaikuttaa olevan kirjoituksen vastaanotosta aidosti pahoillaan, mutta ei halua vastata kritiikkiin – ”kan-

nustan mahdollisimman monia lukemaan sen esseeni”. Itseään hän ei näytä ajattelevan keskustelun osapuolena.

”Vastaanotto osoitti sen, että keskusteluun osallistuvien mielipide-erot ovat niin kaukana toisistaan, että [esittämälleni metsärauhalle] ei ole edellytyksiä. Se on surullinen juttu.”

Vanhanen ajattelee, että luonnon tulevaisuus ei näytä niin huonolta kuin usein esitetään. Tärkein esimerkki tästä hänelle on Kiina, joka on vähentänyt ilmastopäästöjään voimakkaasti uusiutuvan energian ja ydinvoiman avulla. Yhdysvalloissakin hän uskoo liike-elämän näkevän – päinvastoin kuin presidentti **Donald Trump** – että tulevaisuus on vähähiilisessä yhteiskunnassa, ja että maan nykyisen hallinnon fossiilimyönteisyys on vain välivaihe.

Suomessa vihreän siirtymän yleiselle hyväksyttävyydelle on Vanhasen mielestä aiheutettu hallaa sillä, miten asiasta on puhuttu ja miten siinä on toimittu. Hänen mielestään pitäisi tehdä selväksi, että polttomootoreita tarvitaan esimerkiksi kaivinkoneissa ja metsäkoneissa vielä pitkään. Ja kun tuuli- tai aurinkovoimalat vaativat uusien voimalinjojen vetoja maaseudulle, maanomistajia pitäisi kohdella paremmin.

”Monien paikallisten ihmisten olisi järkevintä olla tukemassa näitä uusiutuvan energian investointeja, jotka tuottavat kunnalle kiinteistöveroja ja työpaikkoja, mutta sitten heitä kohdellaan niin, että kartalle vedetään viiva metsän yli, ja siihen tulee voimajohto, ja omistajat saavat muutaman sadan euron hehtaarikorvauksen siitä. Se on varmin tapa saada ikuisia vihollisia muuten hyvälle asialle.”

Vanhanen kävi pääministerikaudellaan jatkuvaa kamppailua yksityisyytensä puolesta, välillä oikeudessakin. Hänen suhteitaan mediaan syntyi kirjakin, **Eveliina Talvitien** kirjoittama *Mies joka halusi olla asia* (WSOY 2011). Pääministerin tehtävässä on kuitenkin mahdotonta olla kaikille mieliksi, ja Vanhanenkin joutui pääministerikaudellaan useisiin lööppeihin, joiden aiheena

olivat milloin vaalirahoitus, milloin seurustelusuhteet.

"Hallituksen johtajana pääministeri Vanhanen sai varauksetonta kiitosta hallituskumppaneilta. 'Asiallinen', 'tasapuolinen', 'ministereitä kuunteleva' olivat toistuvia luonnehdintoja Vanhasesta. Samalla hän oli kuitenkin malliesimerkki politiikosta, joka näytti, miten ajaututaan median hampaisiin. Valehtelu, julmettu oman edun tavoittelu ja lemmenkipeän yksinäisen pääministerin harkitsemattomat sähköpostit olivat uutisen nälkää poteville toimittajille käsky syömään", kirjoitti Iltalehden entinen kustantaja ja päätoimittaja Kari Kivelä tänä syksynä julkaisuissa muistelmissaan.

"En taida tuntea kirjoittajaa ja tuskin hänekään minua. Sain aikanaan julkisesti journalisteiltakin neuvoja, että pitäisi elää niin, ettei synny kohuja. Minä taas halusin pitää yksityiselämäni omanani enkä alistaa sitä 'julkisen kuvan' alttarille. En kokenut julkista kuvaani ongelmaksi töiden teossa", Vanhanen kommentoi Kivelän kirjoitusta.

Pääministeriaikoinaan Vanhanen kertoo saaneensa joskus kritiikkiä siitä, ettei eduskunnan käytävillä välttämättä edes tervehtinyt. Sen hän kertoo johtuvan siitä, että on ollut ajatuksissaan. Hän sanoo myös olevansa huono aistimaan ihmisten tunteita.

"En sitäkään, jos joku on vähän katkerointunut jostakin ratkaisusta, mistä sitten ehkä vihoittelee minulle. Sekin jää minulta havaitsematta", hän sanoo.

"Tän myötä olen ehkä mennyt tässä parempaan. Puhemiesvaiheessa olin toivottavasti myös helpommin lähestyttävä."

Vanhanen ei koe hankkineensa eduskunnassa vihollisia, tosin ei varsinaisesti ystäviäkään. Sellaisia ihmisiä on paljon, joiden kanssa on mukavaa jutella, kun törmätään, mutta ei juuri niitä, joiden kanssa aktiivisesti pidettäisiin yhteyttä. Se on ihan Matti

-kirjassa hän kertoo, että Tanja Karpela oli "yksi harvoista ystävistä, joita politiikassa voi saada". Vanhanen mentoroi eduskuntaan vuonna 1999 samasta vaalipiiristä noussutta Karpelaa, jolla oli "terveellä tavalla kunnianhimo mukana ja teemat, joihin selkeästi halusi paneutua ja keskittyä politiikon uralla". Mutta ei hän ole Karpelankaan kanssa pitänyt yhteyksiä sen jälkeen, kun Karpela vuonna 2011 jätti eduskunnan.

"Se kertoo ehkä eniten minusta. Luonteeni on jossain määrin itsekseen pohtiva, vähän erakoituva. Tykkään pohtia ja tehdä asioita itse."

Toimittajat ja historiantutkijat puhuvat usein päättäjän poliittisesta perinnöstä. Usein perintöä jaetaan jo ennen kuin sopeutumiseläke on alkanut juosta. Viime vuosina on jaettu esimerkiksi **Sanna Marinin**, **Anne Bernerin** ja **Arto Satosen** poliittista perintöä.

Matti Vanhasella on kuitenkin takanaan liki 30 vuoden ura eduskunnassa, ja hän on toiminut Kalevi Sorsan ja

Paavo Lipposen jälkeen kolmanneksi pitempään Suomen pääministerinä. Kuka tietää, miten kauan hän vielä Nurmijärven paikallispolitiikassa jatkaa, mutta eduskuntaan hän ei aio enää palata.

Miettiikö Vanhanen ikinä, millaisen jäljen hän on suomalaisen yhteiskuntaan jättänyt, miten hänet tullaan muistamaan? Hänellä on kuitenkin aina ollut tapana katsoa kauas eteenpäin.

Vanhanen kertoo pohtineensa, pitäisikö hänen kirjoittaa ylös oma käsitöksensä siitä, mitä hän on poliittisella urallaan tehnyt ja millä motiiveilla. Ei sil-

lä, että ajattelisi pystyvänsä muistelmillaan vaikuttamaan historiankirjoitukseen. Hän on opiskellut yliopistossa poliittista historiaa pitkänä sivuaineena ja tietää, että historioitsijat eivät välttämättä pidä poliitikkojen muistelmia luotettavina lähteinä.

"Mutta en ole kantanut murhetta siitä, miten kausiani tullaan muistelemaan. Maailma on niin täynnä tietoja ja kertomuksia, että niistä varmaan syntyy yhdessä se kuva, missä kaikessa sitä on ollut mukana." «

Luonteeni on jossain määrin itsekseen pohtiva, vähän erakoituva. Tykkään pohtia ja tehdä asioita itse.

Väitöskalenteri

M.A. Keyan Liu väitteli 3.10.2025 Helsingin yliopistossa taloustieteen alalta aiheesta **Essays on non-Gaussian structural vector autoregressions**.

FM Ulla Suulamo väitteli 16.10.2025 Helsingin yliopistossa sosiologian alalta aiheesta **Long-term trends in mortality differences – Register-based studies in Finland, 1970–2020**.

Pol.Lic. Louise Hohenthal väitteli 23.10.2025 Helsingin yliopistossa taloustieteen alalta aiheesta **Studies on Macroeconomic Effects of Immigration**.

MMM Tuomas Soila väitteli 23.10.2025 Helsingin yliopistossa kulutustutkimuksen alalta aiheesta **Reflections on the Monetary Nature of Consumer Society**.

Ph.D. Rubén Vezzoni väitteli 30.10.2025 Helsingin yliopistossa valtiotieteen alalta aiheesta **On Social Change and Ecological Necessity: The Ecological Political Economy of Green Transition Attempts in the European Union**.

FaT Katri Aaltonen väitteli 6.11.2025 Turun yliopistossa sosiologian alalta aiheesta **Austerity, health payments and economic well-being**.

M.Sc. Emilio Del Pupo väitteli 8.11.2025 Helsingin yliopistossa kehitysmaatutkimuksen alalta aiheesta **Green Deals and Raw Deals – Power, Sustainability and Agriculture in EU-Mercosur Trade Negotiations**.

DI, FM Annamari Kiviaho väitteli 14.11.2025 Helsingin yliopistossa maantieteen alalta aiheesta **Exploring Future Development Paths for Shrinking Regions**.

M.Sc.Econ. Jussipekka Salo väitteli 14.11.2025 Helsingin yliopistossa taloustieteen alalta aiheesta **Essays on Beliefs, Incentives, and Financial Behavior**.

MSc Santtu Räisänen väittelee 14.11.2025 kello 13 Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa aiheesta **The Façade of Governmental Innovation – or, How Certain Efforts to Administer Citizens' Lives with Artificial Intelligence Failed to Fail, and What That Says About Emptiness in the Bureaucratic Culture of Innovation**.

VTM, TtM Iris Moolla väitteli 24.11.2025 Helsingin yliopistossa yhteiskuntapolitiikan alalta aiheesta **The Role of Institutional Structures in Healthcare System Performance – Evidence from Developed Countries**.

M.Sc. Joosua Virtanen väitteli 25.11.2025 Hankenissa taloustieteen alalta aiheesta **Essays on microeconomic prediction problems: with applications to firm growth and public procurement**.

KTM Iben Bolund Nielsen väitteli 27.11.2025 Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa kauppatieteiden alalta aiheesta **Business Perspectives for Enabling Circular Economy**.

VTM Heikki Korpela väitteli 4.12.2025 Helsingin yliopistossa taloustieteen alalta aiheesta **Essays in Economics of Unemployment**.

TtM Elli Hartikainen väitteli 5.12.2025 Itä-Suomen yliopistossa terveystaloustieteen alalta aiheesta **The use of part-time sickness absence – Work-related factors and labour market outcomes**.

LL, VTM, yleislääketieteen erikoislääkäri Helena Leppänen väitteli 5.12.2025 Tampereen yliopistossa psykiatrian alalta aiheesta **Socioeconomic Factors and Treatment of Common Mental Disorders Predisposing to Disability Pension – A register-based study in Finland**. «

Maahanmuuttajat töissä ja töitä hakemassa

Mitä tutkit väitöksessäsi?

"Väitöskirjan idea heräsi kahvipöytäkeskustelussa. Olen ollut kiinnostunut eriarvoisuudesta ja työn taloustieteestä, ja maahanmuutto on aina ajankohtainen aihe. Ensimmäinen ajatukseni oli lähteä tutkimaan saatavuusharkinnan poikkeuksien vaikutuksia työmarkkinoilla, mutta lopulta väitöskirjani tarkastelee maahanmuuttajien työmarkkinatulemia useasta kiinnostavasta näkökulmasta."

Mitä lähdit selvittämään maahanmuuttajien työmarkkinatilanteesta?

"Väitöskirjani ensimmäinen artikkeli on kirjallisuuskatsaus kotouttamistoimenpiteiden vaikutusten tutkimuksista. Tuntui tärkeältä perehtyä siihen, mitä ja miten aihetta on aiemmin tutkittu, kun lähdin syventymään aiheeseen. Voi sanoa, että mitä yksilöidympiä kotouttamisohjelmat ovat, sitä enemmän niistä on hyötyä, ja erityisesti kielen oppiminen on tärkeää. Leikkaukset kotoutumisesta voivat

siis vaikuttaa negatiivisesti työmarkkinoihin."

Mitä muita näkökulmia väitöksesi tarjoaa maahanmuuttajien työllistymiseen?

"Toisessa artikkelissani tutkin määräaikaishaastattelujen vaikutusta työttömien maahanmuuttajien työllistymiseen. Näyttää siltä, että maahanmuuttajat poistuvat työvoimasta todennäköisemmin, kun haastatteluja on alettu lakimuutoksen myötä järjestää säännöllisesti. Kolmannessa artikkelissa tutkin anonyymien rekrytoinnin vaikutuksia maahanmuuttajien työllistymiseen."

Miten nimettömyys vaikuttaa maahanmuuttajien rekrytointiin?

"Seuraamassamme Helsingin kaupungin kokeilussa maahanmuuttajien mahdollisuus sekä päästä haastatteluun että tulla palkatuksi parantui. Anonyymien rekrytoinnin ei kuitenkaan pitäisi olla vapaaehtoista rekrytoijalle. Aiempi tutkimus Ranskasta osoittaa, että jos valmiiksi monimuotoisuuteen pyrkivät yritykset siirtyvät anonyymiin rekrytointiin, monimuotoisuus voi vähentyä."

Entä se saatavuusharkinta, josta kaikki lähti?

"Näyttää siltä, että jos ELY-keskus poistaa saatavuusharkinnan alueella jossakin ammatissa, ulkomaalaisten työntekijöiden määrä kasvaa. Suurin

SANNI KIVIHOLMA

Sanni Kiviholma väitteli 3.10.2025 Jyväskylän yliopistossa taloustieteen alalta aiheesta *Essays on Immigrants and the Labor Market*.

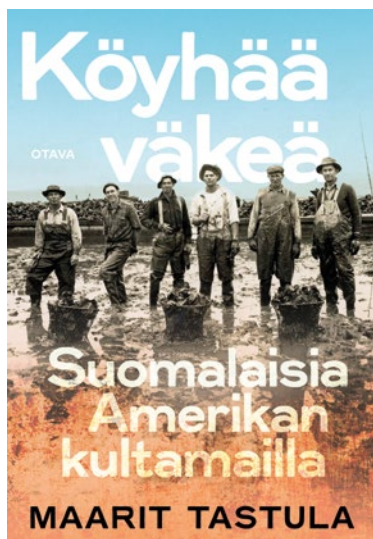
osa palkatuista ei kuitenkaan ole uusia maahanmuuttajia, vaan Suomessa valmiiksi oleskelevia, jotka vaihtavat oleskeluluvan tyyppiä. Poikkeus saatavuusharkinnassa näyttäisi myös laskevan hieman palkkatasoa poikkeusammateissa."

Mitä tästä voi päätellä?

"Saatavuusharkinnan poisto alemman palkkatason ammateissa heikentää palkkoja. On viitteitä, että ylemmän palkkatason ammateissa sekä työllisyys- että palkkavaikutus olisi positiivinen. Saatavuusharkinta-aihetta on jatkossa kiinnostava tutkia tarkemminkin, esimerkiksi sitä, ovatko ammattiryhmiin perustuvat poikkeukset mielekkäitä. «

Mitä yksilöidympiä kotouttamisohjelmat ovat, sitä enemmän niistä on hyötyä.

MAARIT TASTULA:
Köyhää väkeä. Suomalaisia
Amerikan kultamailla.
Otava 2025.

Elintaso- pakolaisia

Suomalaisia lähti runsaasti ulkomaille 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa paremman elintason perässä. Tämän ns. ensimmäisen aallon muuttoliikkeen takana oli maa- ja työpuolaan liittyviä työntekijöitä, mutta ennen kaikkea suuren maailman vetovoimaa. Ensin huhut mahdollisuuksista ja sitten ketjumuuton tuomat reitit ja suhteet saivat suomalaiset lähtemään. Venäläiset eivät tuolloin maahanmuuttoa erityisemmin estelleet, osin koska heillä ei ollut sotilaallista intressiä sitä estää.

Suomalaisia lähti ennen kaikkea Pohjanmaalta Euroopan työmarkkinoiden (ennen kaikkea Puolan ja Venäjän) ohella myös muille mantereille. Suurin yksittäinen kohde oli Yhdysvallat, jossa ketjumuuttaneet suomalaiset – lähinnä nuoret miehet – kasautuivat muutamaankeskukseen. Tärkeitä suomalaisskittymiä oli suurten järvien alueella ja Washingtonin osavaltiossa Tyynten valtameren rannalla: edellisessä suomalaiset työllistyivät kaivoksella ja jälkimmäisessä metsätoissa ja kalastuksessa.

Pitkän päivätyön toimittajana tehnyt **Maarit Tastula** on tart-

tunut tämän ensimmäisen aallon muuttoliikkeen tapahtumiin ja perehtynyt Washingtonin osavaltion rantakaupunkeihin muuttaneiden suomalaisten kohtaloihin. Muuttoliikkeessä oli mukana myös Tastulan sukulaisia.

Erikseen Tastula haluaa muistuttaa, ettei hän ole kirjoittanut kirjaa historiantutkijana ja -tuntijana. Toisaalta historiantutkija ei olisi kirjoittanut näin lukijaystävällistä teosta. Toimittajana hänelle luonteva materiaali on suomalaisten paikallislehtien uutisointi, muistitieto ja kirjeet sekä erilaiset tietokannat ja raportointimuotona kuvailevien tarinoiden kerronta.

Tuon ajan lehdistössä ei ollut mainittavia suodattimia, vaan asiat uutisointiin niitä suuremmin sisittämättä: samoilla sivuilla olivat sukupuolitaudit ja päihdeongelmat, itsemurhat ja tapaturmat, avioerot ja avioliitot. Toki lehdet kirjoittivat siitä, mikä kiinnostavaa oli, joten niiden antama kuva on väistämättä painottunut.

Tastula on rakentanut edellä mainittuihin lähteisiin ja havainnollistaviin kuvitelmiinsa perustuvia tarinoita suomalaisten elämästä, minkä ohella hänellä on kirjassaan muutamia temaattisia lukuja. Kaikkineen kirjan kertomukset sijoittavat suomalaisten kohtalot osaksi sekä amerikkalaisen unelmaa että kapitalismin yksinvaltaa, joissa suomalaiset sekä asemoituivat omaksi ryhmäkseen kansallisuuden perusteella muiden

ryhmien paineessa että jakautuivat poliittisen kannan suhteen.

Suomalaiset miehet hakivat paikkaansa kalanjalostusteollisuudessa ja metsätöissä. Muutama eteni yritysten ("kanittamoiden", eli kalansäilyketehtaiden,

II

Kuolema korjasi satoaan työtapaturomissa ja sairauksien myötä. Lapsikuolleisuus ja äitien kuolema synnytyksiin oli järjestyttävän korkeaa, mutta myös tuberkuloosi ja influenssa ottivat osansa. Harva suomalainen näyttää kuolleen vanhuuteen.

ja sahojen) omistajiksi tai perusti tuottajaosuuskuntia, mutta enimmäkseen suomalaiset olivat maanviljelijöitä, kalastajia, metsureita ja sahatyöläisiä. Leipä oli sidottu vuodenvuorokiertoon, jossa oli muun muassa kalastus-, sato-, marjastus- ja metsänkaatojakso.

Miesten ja naisten määrän epäsuhta ylläpiti myös kukoistavaa bordelli-, kapakka- ja "muunsaini"-bisnestä sekä poikamiesten asuntolatoimintaa. Puolisonsa

suomalaiset löysivät, jos löysivät, keskuudestaan tai muista Pohjoismaista tulleista. Samoilla kullilla olleet kreikkalaiset ja kiinalaiset eivät suomalaisten kanssa enemmälti sekoittuneet.

Kuolema korjasi satoaan työtapaturomissa ja sairauksien myötä. Lapsikuolleisuus ja äitien kuolema synnytyksiin oli järjestyttävän korkeaa, mutta myös tuberkuloosi ja influenssa ottivat osansa. Harva suomalainen näyttää kuolleen vanhuuteen. Avioliitot olivat suhteellisen lyhytkestoisia ja perherakenteet olivat kuolemien, erojen ja uusien avioliittojen sekä muuttojen myötä jatkuvassa liikkeessä.

Suomalaisista osa järjestyi ammattiliittoihin, minkä seurauksena suomalaiset profiloituivat monella tapaa häikäilemättömien työnantajien silmissä epäilyttäväksi porukaksi, joka järjestäytyi radikaalin Industrial Workers of the Worldin, eli IWW:n, osaksi. Samalla suomalaiset jakautuivat kilpaileviin kuppikuntiin, jotka rakentuivat joko politiikan tai uskonnon ympärille.

Toisaalta poliittisen ja uskonnollisen järjestäytymisen myötä suomalaiset alkoivat rakentaa yhteisiä tiloja eli "haaleja", esittää näytelmiä, lukea yhteiskunnallista kirjallisuutta ja perustaa sanomalehtiä, mikä toi koulutusta, siivistystä ja kulttuuria yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Yhteisvastuun ensimmäisiä

muotoja olivat erilaiset rahankeräykset onnettomuuksien sattuessa. Aikaa myöten alkoi nousta myös muita liikkeitä. Suomalaisilla oli oma roolinsa raittiusliikkeessä, joskin tämä liikehdintä ei ollut suomalaisten käsissä. Samaten työväenluokkaiset naiset alkoivat saada ääntään kuuluviin yhteisössä. Heidän kritiikkinsä ei kohdistunut yksinomaan elämän ankeuteen tai kapitalistiseen riistoon, vaan näiden "akkasaatanoiden" huomio kohdistui myös heidän puolisojensa töpeksintöihin ja kyvyttömyyteen tukea naisten asiaa ja asemaa.

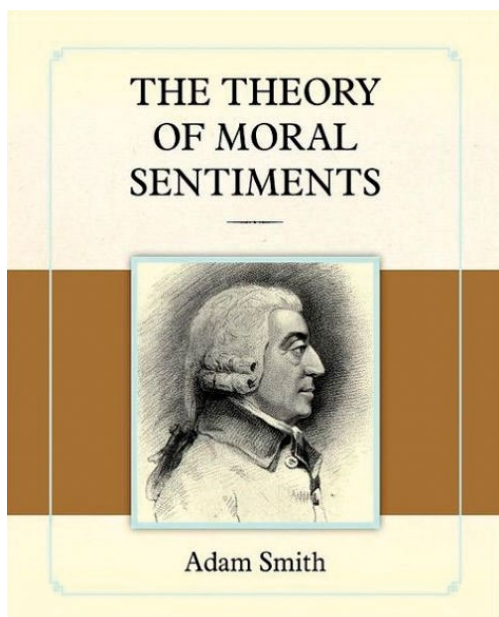
Vähitellen suomalaiset asettuivat muiden siirtolaisten joukkoon. Siitä kertoo sekin, että mitä pidemmälle aikaa kuluu, sitä suuremmassa roolissa Tastulalla ovat englanninkieliset lähteet. Amerikkalaistuneina suomalaistaustaiset siirtolaiset osallistuivat ensimmäiseen maailmansotaan, jos kohta suomalaisten joukossa oli myös kutsuntoja vältelleitä. Heitä liittyi myös suuren laman vuosina Neuvostoliittoon lähtijöiden joukkoon. Myös siellä niukka leipä tuli kalasta ja puusta, mutta enimmäkseen kaikki meni pieleen: pieni osa pääsi palaamaan.

Kaikkineen he olivat suuren virran pieni puro, jonka vain suomalaiset muistavat tämänkaltaisten kirjojen takia. «

Kirjoittaja on sosiaali- ja terveystieteiden professori Tampereen yliopistossa.

Se toinen Adam Smith

Moraalituntojen teoria korostaa yhteisöllisyyttä, siinä missä Kansojen varallisuudessa yksilöä ohjaa rationaalinen itsekkyyks. Ristiriita ei silti välttämättä ole niin suuri kuin nykylukijasta voi tuntua.

ADAM SMITH

Moraalituntojen teoria. (The Theory of Moral Sentiments). Ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1759.

Adam Smith loi taloustieteen peruskiven teoksellaan *Kansojen varallisuus* (1776). Teos on kenties kaikkien aikojen vaikutusvaltaisin yhteiskuntatieteellinen kirja. Sen perusteella Adam Smithiä on pidetty oikeistolaisen tai uusliberaalisen talouspolitiikan profeettana ja *Kansojen varallisuutta* sen Raamattuna. Tämä on ymmärrettävää, sillä Smith oli jo vuosia aikaisemmin esittänyt arvion, jonka mukaan "*Kansakunnan nostaminen alhaisimmasta barbaarisuudesta suurimpaan yltäkylläisyyteen ei muuta vaadi kuin rauhaa, vähäistä verotusta ja siedettävää oikeuden toteuttamista*".

Smithin keskeinen sanoma *Kansojen varallisuudessa* on, että markkinatalous voi – informaatiota levittävän hintamekanismin avulla – toimia itseohjautuvana järjestelmänä ilman merkantilistista politiikkaa tai hallitsijan aktiivista puuttumista talouteen. Tämä taloustieteen suuri oivallus edellyttää vain yksityisen omistusoikeuden suojaa ja kilpailua markkinoilla. Se on täysin sopusoinnussa itsekkyyden kanssa, mistä taloustieteen eniten siteerattu lause muistuttaa: "*Emme odota, että saamme päivällistä teurastajan, leipurin tai oluenpanijan hyvántahtoisuuden ansiosta, vaan siksi, että he ajattelevat omaa etuaan*".

Seitsemäntoista vuotta ennen *Kansojen varallisuutta* Smith oli julkaissut ensimmäisen pääteoksensa *Moraalituntojen teoria*. Sen ensimmäinen lause kuuluu: "*Kuinka itsekkääksi ihmisen oletammekin, on hänen luonnossaan mitä ilmeisimmin piirteitä, jotka saavat hänet kiinnostumaan muiden menestyksestä, ja jotka tekevät heidän onnelliisuutensa hänelle tärkeäksi*".

Smith esittää myös, että meillä jokaisella on sisäinen omatunto – *puolueeton tarkkailija* – joka antaa meille käytöksestämme palautetta ilahduttavan hyväksymisen tai katumusta aiheuttavan moitteen muodossa. Tämä lähestymistapa ihmisen psyykeen tuntuu kovin erilaiselta kuin se rationaalinen itsekkyyks ("*homo economicus*"), jonka on katsottu olevan *Kansojen varallisuuden* yksilön tyypillinen luonteenpiirre.

Moraalituntojen teoriassa Smith korostaa, että "*in-*

himillisuus, oikeus, anteliaisuus ja yhteisöllinen asenne ovat muille hyödyllisimpiä ominaisuuksia". Yhteisöllisyys heijastuu myös lauseessa "ihmisen ei tule pitää itseään erillisenä ja ulkopuolisena olentona vaan maailmankansalaisena ... hänen tulisi aina olla valmis uhraamaan omat pienet intressinsä tämän suuren yhteisön eduksi".

Tämä yhteisöllisyyttä julistava profeetta on jostain aivan muuta kuin se itsekkään yksilöllisyyden edustaja, jonka monet ovat olleet löytävinään *Kansojen varallisuudessa*.

Smithin kahden teoksen välistä kuilua on usein ihmetelty. Aikoinaan sitä on Saksassa kutsuttu nimellä "Das Adam Smith Problem". Mikä eron voi selittää? Yksi vastaus on, että *Kansojen varallisuus* tarkastelee ihmisten toimintaa taloudessa tai markkinoilla, joilla toisilleen vieraat ihmiset voivat hyötyä toistensa kanssa tehdyistä sopimuksista ja liiketoimista. Sen sijaan hän *Moraalituntojen teoriassa* pohtii ihmisen suhdetta itselleen läheisiin ihmisiin sekä asemaa laajemman yhteisön jäsenenä. Näissä ihmissuhteissa on kyse empatiasta, sympatiasta, ilosta, ylpeydestä, häpeästä, vihasta ja rakkaudesta. Tämä on melko luonteva tulkinta, jonka Suomessa on esittänyt **Vesa Kanninen**.

Tämä selitys jättää kuitenkin vastaamatta kysymykseen siitä, miksi Smith suhtautui niin varauksellisesti valtion rooliin talouden kannalta. Tosin tätä varauksellisuutta ei pidä ylikorostaa; Smith vaati muun muassa joitakin julkishyödykkeitä, pankkisääntelyä, koulutuksen järjestämistä ja progressiivista verotusta. Silti ei ole perusteetonta pitää Smithiä vapauden ja kilpailun apostolina, joka suhtautui monelta osin kielteisesti valtion sääntelyyn ja valtion rooliin laajemmin.

Tätä pohdittaessa on syytä muistaa, että valtio Smithin aikaan edusti ennen kaikkea hallitsijan henkilökohtaisia etuja sekä aateliston ja suurporvariston intressejä. Tavallisen kansan edut eivät olleet valtaapitävien kiinnostuksen kohteena. Yksi Smithin raadollinen kommentti oli, että "*Siviilihallitus, sikäli kun se on perustettu omaisuuden turvaamiseksi, on to-*

Smithille pieni valtio oli etu siksi, että se vähentäisi köyhien kaltoin kohtelua ja mahdollistaisi heille paremman elämän.

dellisuudessa perustettu rikkaiden puolustamiseksi köyhiä vastaan, tai määrättyä varallisuutta omistavia varattomia vastaan."

Smithille pieni valtio oli etu siksi, että se vähentäisi köyhien kaltoin kohtelua ja mahdollistaisi heille paremman elämän. Samasta syystä suomalainen **Anders Chydenius** taisteli jo 1760-luvulla Tukholmassa valtiopäivillä sen puolesta, että palkollisilla, eli työväestöllä ja palvelusväellä, olisi oikeutta irtisanoa työsuhteitaan sekä oikeutta liikkuvuuteen ja uusien työsuhteiden solmimiseen.

Tänä päivänä elämme demokratiassa, jossa lähtökohtaisesti ajattemme valtion pyrkivän kansan enemmistön elinolosuhteiden parantamiseen. On mahdollonta tietää, mitä Smith tänään ajattelisi valtion roolista. Sitä koskevat väitteet olisivat hulvatonta anakronismia.

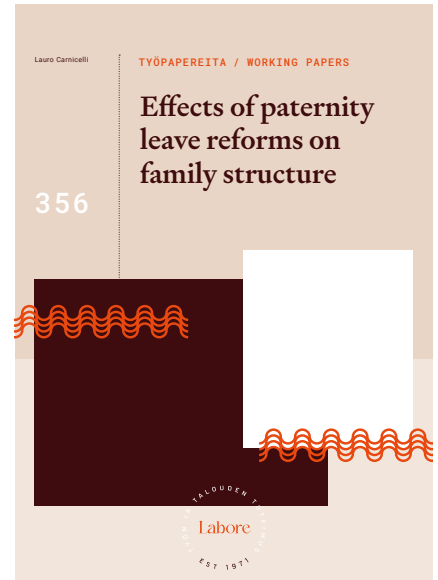
Smithin kaksi pääteosta ovat silti monella tapaa mielenkiintoisia ja ne tuntuvat yllättävänkin ajankohtaisilta. Maailma on muuttunut valtavasti siitä, kun Smith eli, mutta hänen analyysinsä niin markkinataloudesta kuin moraalisisista hyveistä ihmissuhteissa ja yhteisössä laajemmin on edelleen arvokas ja ajatuksia herättävä. Soisi, että useampi lukisi *Kansojen varallisuuden* lisäksi *Moraalituntojen teorian*.

Siihen liittyy sekin etu, että se ei ole yhtä uuvuttavan pitkä kuin se uusliberalismin Raamattu. «

ESIMERKKIPERHEET 2025–2027:

Eläkeläis-
pariskuntaHyvätuloinen
pariskuntaToimihenkilö-
perhe (2 lasta)Työntekijäperhe
(2 lasta)Yksinasuva
työtönYksinasuva
korkeakoulutettuYksinhuoltaja-
perhe (1 lapsi)

LABOREN OMIA JULKAISUJA:

ISYYSVAPAAN LAAJENTAMINEN
LISÄSI ISIEN
OSALLISTUMISTA – MUTTA EI
MUUTTANUT PERHERAKENTEITA

Laboren uusi tutkimus kartoittaa, miten neljä suomalaista isyysvapaauudistusta vuosilta 2001, 2003, 2007 ja 2010 vaikuttivat siihen, pysyvätkö vanhemmat yhdessä ja hankkivatko he toisen lapsen. Laboren erikoistutkija **Lauro Carnicelli** analysoi uudistuksia Kelan ja Tilastokeskuksen rekisteriaineistojen avulla sekä hyödyntämällä asetelmaa, jossa politiikkamuutoksen tarkka voimaantuloajankohta paljastaa uudistusten vaikutuksia. Uudistusten tavoitteena oli lisätä sukupuolten tasa-arvoa ja vahvistaa isien roolia varhaisessa hoivassa, mutta samalla on keskusteltu siitä, voivatko ne vaikuttaa perheiden rakenteisiin tai syntyvyyteen.

Tulosten mukaan isyysvapaan joustavuuden lisääminen lisäsi selvästi isien vapaan käyttöä. Erityisesti vuoden 2010 uudistus rohkaisi nuoria vanhempia

Hyvätuloisten ostovoima kasvaa,
yksinhuoltajien heikkenee

Laboren **esimerkkiperhelaskelmissa** tarkastellaan kahdeksan kuvitteellisen perheen taloudellisen aseman kehitystä. Perheet edustavat erilaisia ansio-, työmarkkina-, perhe- ja asumismuotoja: hyvätuloinen perhe, toimihenkilöperhe, työntekijäperhe, yksinhuoltaja, työmarkkinatukea saava yksinasuva työtön, yksinasuva korkeakoulutettu, ansiosidonnaista päivärahaa saava työtön sekä eläkeläispariskunta.

Ostovoiman muutoksia vuosina 2025–2027 selittää erityisesti työssäkäynti ja ansiotaso. Korkeapalkkaiset hyötyvät veronkevennyksistä ja maltillisesta inflaatiosta, kun taas matalapalkkaisia kurittavat etuusleikkaukset. Hyvätuloisen pariskunnan

ostovoima kasvaa noin 2,5 prosenttia ja toimihenkilöperheen 2 prosenttia vuodessa, mutta yksinhuoltajan ja työmarkkinatuella olevan heikkenee noin 0,6 prosenttia vuodessa. Asumismuodon vaikutus pienenee, kun korot laskevat ja vuokrat kallistuvat omistusasumista nopeammin. Silti ero näkyy: asuntovallisen toimihenkilöperheen ostovoima kasvaa noin 2 prosenttia, vuokralla asuvan työntekijäperheen vain 0,5 prosenttia.

Vuonna 2026 lapsikorotus vahvistaa perheellisten asemaa, mutta hyödyt painottuvat hyvätuloisille. Yksinhuoltajan tilanetta heikentää asumistuen leikkaus, ja ansiosidonnaista saavan ostovoima heikkenee eniten pitkittyvän työttömyyden myötä.

hyödyntämään vapaita ja lisäksi heidän todennäköisyyttään saada toinen lapsi sekä pysyä yhdessä. Tämä vaikutus jäi kuitenkin rajatuksi. Kun uudistuksia tarkastellaan kokonaisuutena, niillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta perheiden pysyvyyteen eikä siihen, hankkivatko vanhemmat lisää lapsia.

Carnicellin mukaan tulokset osoittavat, että vapaan ajankohdan joustavuus on tärkeä tekijä isien osallistumisessa, mutta isyysvapaan laajentamisella ei näytä olevan toivottuja vaikutuksia perherakenteisiin tai syntyvyyteen. Tämä tarjoaa pohjaa jatkokeskustelulle siitä, millaisia keinoja tarvitaan, jos perhevapaapolitiikalla halutaan vaikuttaa laajempiin demogra isiin trendeihin.

Carnicelli, L. (2025), "Effects of paternity leave reforms on family structure", Työn ja talouden tutkimus LABORE, Työpapereita 356.

MUUALLA JULKAISTUJA TUTKIMUKSIA:

KOTITALOUSVÄHENNYS EI LISÄNNYT SIIVOUSPALVELUIDEN KÄYTTÖÄ EIKÄ VÄHENTÄNYT HARMAATA TALOUTTA

Kansainvälisessä *International Tax and Public Finance* - tutkimusjournaalissa julkaistu tuore tutkimus tarkastelee, miten kotitalousvähennys vaikuttaa siivouspalveluiden kulutukseen ja harmaan talouden torjuntaan. Ruotsin vuoden 2007 uudistusta hyödyntävä analyysi osoittaa, että verokannustimen vaikutukset jäivät odotettua vähäisemmiksi: kulutus ei kasvanut merkittävästi eikä veronkierto vähentynyt.

Harju, J., Jysmä, S., Koivisto, A., ja Kosonen, T. (2025), "Do tax credits for cleaning services increase consumption?", *International Tax and Public Finance*.

UUDET TUTKIMUSHANKKEET:

UUSI TUTKIMUSHANKE OSAAMISPERUSTEISEN MAAHANMUUTON KEHITTÄMISEKSI

Labore on mukana TRIM-kon-sortiossa, jolle Suomen Akatem ia myönsi rahoituksen vuosille 2025–2031. Konsortio kehittää ja tutkii Suomen osaamisperusteista maahanmuuttoa. Laboren rooli on arvioida politiikkauudistusten vaikutuksia ja tuottaa tutkittua tietoa päätöksenteon tueksi. Kokonaisuut ta johtaa professori **Taina Saarinen** Jyväskylän yliopistosta, ja mukana ovat myös Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT ja Teknologian tutkimuskeskus VTT.

TUTKIMUSHANKE SELVITTÄÄ SUKUPUOLTEN PALKKAERON MUUTOSTA 30 VUODEN AJALTA

Sukupuolten välinen palkkaero on kaventunut Suomessa hitaasti. Uusi tutkimushanke tuottaa ensimmäistä kertaa laajan, pitkän aikavälin taloustieteellisen analyysin siitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet palkkaeron muutoksiin. Tutkimushankkeen toteuttavat yhteistyössä Työn ja talouden tutkimus Labore ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA. Hanke on osa Valtioneuvoston päätöksentekoa tukevaa tutkimustoimintaa (VN Tutkiva), ja sitä koordinoi sosiaali- ja terveysministeriö.

M&A-podcast: Miksi terveydenhuollon tehokkuus ei tartu?

Suomen terveydenhuollon tehottomuus jatkuu, vaikka ongelmat ja ratkaisut tunnetaan. M&A&X-erikoisjaksossa puretaan sote-rakenteita ja kysytään, miksi toimivat käytännöt eivät leviä maakunnista toisiin ja miksi tehokkuudesta

puhuminen nähdään lähes kirosanana. Taloustieteen näkökulmasta avataan, miten järjestelmä palkitsee sairastavuudesta, miten ylikirjaaminen vääristää rahoitusta ja mitä kertoo keuhkosairauksien nelinkertaistuminen yhdessä maakunnassa. Brittiuudistukset ja suomalainen Coxa näyttävät, että parempi johtaminen ja terve kilpailu tuottavat enemmän terveyttä vähemmällä rahalla. Vieraina ovat **Mika Kortelainen**, **Matti Lehto** ja **Rauno Ihalainen**. Jakso on tehty yhteistyössä Lääkäriliiton kanssa.

Johto

MIKA MALIRANTA
johtaja
Puh. +358 50 369 8054
mika.maliranta@labore.fi

TUOMO SUHONEN
tutkimusjohtaja, tutkimusohjaaja
(työmarkkinat)
Puh.+358 40 940 2916
tuomo.suhonen@labore.fi

Työmarkkinat

PETRI BÖCKERMAN
johtava tutkija
Puh.+358 40 091 3189
petri.bockerman@labore.fi

MERJA KAUMANEN
johtava tutkija
Puh. +358 40 940 1946
merja.kauhanen@labore.fi

MILLA NYSSÖLÄ
johtava tutkija
Puh.+358 45 7750 2062
milla.nyyssola@labore.fi

TIINA KUUPPELOMÄKI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 1951
tiina.kuuppelomaki@labore.fi

LAURO CARNICELLI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2694
lauro.carnicelli@labore.fi

VEIKKO UUSITALO
projektitutkija
Puh. 050 511 1153
veikko.uusitalo@labore.fi

Julkinen talous

HANNU KARHUNEN
tutkimusohjaaja
Puh.+358 40 940 2779
hannu.karhunen@labore.fi

OHTO KANNINEN
johtava tutkija
Puh.+358 41 513 7175
ohto.kanninen@labore.fi

TONI JUUTI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2853
toni.juuti@labore.fi

SAMI JYSMÄ
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2841
sami.jysma@labore.fi

SALLA KALIN
erikoistutkija
Puh. +358 50 365 4385
salla.kalin@labore.fi

JANI KUHAOSKI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2697
jani.kuhakoski@labore.fi

JEREMIAS NIEMINEN
erikoistutkija
Puh. +358 50 549 6038
jeremias.nieminen@labore.fi

Makrotalous, ennusteet ja toimialatalous

ILKKA KIEMA
tutkimusohjaaja
Puh. +358 40 940 2287
ilkka.kiema@labore.fi

JUHO KOISTINEN
ennustepäällikkö
Puh. +358 40 940 2833
juho.koistinen@labore.fi

PAOLO FORNARO
johtava tutkija
Puh. +358 40 965 8449
paolo.fornaro@labore.fi

VEERA NIPPALA
tutkija
Puh. +358-50 407 6258
veera.nippala@labore.fi

JUSSI HUUSKONEN
tutkija
jussi.huuskonen@labore.fi

Tutkijapolku

OUTI JURVANEN
tutkija
Puh. +358 50 511 5466
outi.jurvanen@labore.fi

SAMI JYSMÄ
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2841
sami.jysma@labore.fi

Talous ja hallinto

JAANA TOIVAINEN
johdon assistentti
Puh. +358 40 940 1943
jaana.toivainen@labore.fi

MERJA LINDHOLM
talouspäällikkö
Puh. +358 40 940 1947
merja.lindholm@labore.fi

Viestintä

ESSI LINDBERG
viestintäpäällikkö
Puh. +358 40 940 2835
essi.lindberg@labore.fi

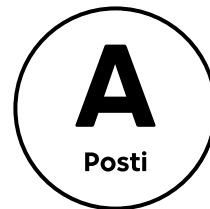
AILA MUSTONEN
järjestelmäpäällikkö
Puh. +358 40 940 1941
aila.mustonen@labore.fi

TUOMO TAMMINEN
T&Y-lehden tuottaja
Puh. +358 40 351 1196
tuomo.tamminen@labore.fi

EMMI NYKÄNEN
viestinnän assistentti
emmi.nykanen@labore.fi

Työn ja talouden tutkimus LABORE on vuonna 1971 perustettu taloudellinen tutkimuslaitos, jossa tehdään riippumatonta ja tieteen kansainväliset laatukriteerit täyttävää soveltavaa taloustieteellistä tutkimusta. Tutkimuksen painopistealueet ovat työn ja koulutuksen taloustiede, julkistaloustiede sekä makrotaloustiede.

Työn ja talouden tutkimus LABORE

Arkadiankatu 7 (Economicum)

00100 Helsinki

Puh. +358 40 940 1940

labore.fi

Vuosikerta 40,00 €

Irtonumero 15,00 €

ISSN-L 1236-7206

ISSN 1236-7206 (painettu)

ISSN 1795-181X (pdf)